

**Vegar Bjørnshagen, Terje Olsen, Janikke Solstad Vedeler og
John Eriksen**

Hatytringer, hatkriminalitet og diskriminering – funksjonshemmedes erfaringer

Hatytringer, hatkriminalitet og diskriminering – funksjonshemmedes erfaringer

Personer med nedsatt funksjonsevne blir utsatt for ulike former for diskriminering, hatefulle ytringer og hatkriminalitet. I denne rapporten presenteres innsikt om omfanget av slike hendelser, ulike former for hatytringer og hatkriminalitet, hvem som står bak og hvilke arenaer det skjer på. Rapporten tar også for seg hvilke konsekvenser slike erfaringer har for dem som utsettes, og mulige konsekvenser for samfunnet. Avslutningsvis diskuteres strategier og tiltak for å motvirke og forebygge at hatefulle ytringer og hatkriminalitet skjer.

Datagrunnlaget er Nasjonal trygghetsundersøkelse, en landsomfattende spørreundersøkelse til funksjonshemmede og intervjuer med fageksperter.

Studien er gjennomført av forskere ved Fafo og Velferdsforskningsinstituttet NOVA på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Innhold

Forord	2
Lettlest versjon av sammendraget	3
Sammendrag	4
1 Innledning	9
1.1 Begrepsavklaring.....	10
1.2 Rapportens struktur.....	12
2 Kunnskapsoppsummering	13
2.1 Kjennetegn ved hets, trakassering og hat rettet mot personer med funksjonsnedsettelse.....	13
2.2 Sammenhenger mellom hat, hets, trakassering og andre former for krenkelses og vold.....	23
3 Data og metode	27
3.1 Data, utvalg og representativitet	27
3.2 Operasjonalisering	32
3.3 Metode	34
3.4 Forslag til tiltak.....	35
4 Resultater	36
4.1 Utsatthet for hatefulle ytringer og hatkriminalitet – omfang	36
4.2 Erfaringer med konkrete ytringer, handlinger og hendelser	40
4.3 Variasjoner i utsatthet etter bakgrunnskjennetegn	48
4.4 Hatefulle ytringer og hatkriminalitet – hvem står bak og hvor finner hendelsene sted?.....	57
4.5 Konsekvenser av hatefulle ytringer og hatkriminalitet.....	63
4.6 Barrierer mot å anmelde til politiet eller søke hjelp	65
5 Implikasjoner og forslag til tiltak	69
5.1 Økt kunnskapsnivå i befolkningen.....	71
5.2 Lovgivning og regulering	71
5.3 Førstelinjetjenestenes rolle	72
5.4 Offentlig rom	75
5.5 Digitale rom	75
5.6 Sivilsamfunnets organisasjoner	77
5.7 Tiltak og forebyggende innsatser	78
Referanser	81
Vedlegg	88
Kapittel 3 – Data og metode.....	88
Kapittel 4 – Resultater	90

Forord

Studien som presenteres i denne forskningsrapporten, er gjennomført på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Prosjektet er del av et knippe prosjekter som Fafo, Velferdsforskningsinstituttet NOVA og Nordlandsforskning gjennomfører under den felles rammen «Utvikle likeverdige og virksomme tiltak mot vold og diskriminering».

Rapportens hovedforfatter er Vegar Bjørnshagen (Velferdsforskningsinstituttet NOVA). Han har hatt ansvaret for kunnskapsoppsummeringen og gjennomføring av den nasjonale spørreundersøkelsen som er sendt ut til medlemmer av funksjonshemmedes organisasjoner. Han er også førsteforfatter på kapitlene 1–4. Terje Olsen (Fafo) har vært prosjektleder, og har hatt ansvaret for å utarbeide det avsluttende tiltakskapittelet sammen med Janikke Solstad Vedeler (Velferdsforskningsinstituttet NOVA) og John Eriksen (Fafo).

Vi vil takke alle som har besvart spørreundersøkelsen og alle fageksperter som deltok i drøftelser i den første fasen av prosjektet.

Takk også til forskningsassistent Gunhild Frisell (Fafo) som har bidratt til å rekruttere organisasjoner og respondenter til organisasjonsundersøkelsen. Takk til Mette Løvgren (Velferdsforskningsinstituttet NOVA) for innspill til spørreskjemaet. Takk til de som piloterte spørreskjemaet og testet det for lesbarhet for personer som bruker leselist.

En takk for godt samarbeid rettes også til våre kontaktpersoner hos oppdragsgiver, Mari Kvelvane Johansen og Anders Næss.

Takk til et fagpanel bestående av Eli Knøsen (Likestillings- og diskrimineringsombudet), Maren Fuglesang (Unge funksjonshemmede), Anette Remme (Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon) og Berit Vegheim (Stopp diskrimineringen) som alle har bidratt med råd og innspill til kapittelet med forslag til tiltak.

Takk til seniorforsker Arne Backer Grønningsæter (Fafo) som har vært kvalitetssikrer på denne rapporten og gitt mange nyttige kommentarer og innspill til det endelige resultatet. Takk også til Elisabeth Ugreninov (Velferdsforskningsinstituttet NOVA) for kommentarer på et tidligere utkast av rapporten.

Alle feil og mangler som måtte hefte ved rapporten, står for forfatterens regning.

Lettlest versjon av sammendraget

Denne rapporten handler om hvordan mennesker med funksjonsnedsettelse opplever hatytringer, hatkriminalitet og diskriminering i Norge.

Forskere fra Fafo og NOVA har laget rapporten.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har bestilt rapporten.

I rapporten har vi brukt svarene fra en stor undersøkelse om trygghet og lovbrudd i Norge.

Vi har også brukt svarene fra en egen undersøkelse rettet mot medlemmer av organisasjoner for funksjonshemmede.

Resultatene viser at funksjonshemmede opplever hatytringer og hatkriminalitet.

Hatytringer er negative og slemme ord.

Hatytringer rettes mot en gruppe personer eller et individ på grunn av bestemte gruppekjenntegn.

Hatkriminalitet er straffbare handlinger som er motivert av offerets gruppekjenntegn.

Yngre funksjonshemmede var mer utsatt for diskriminering i hverdagen enn eldre. De med synlige funksjonsnedsettelse var også mer utsatt.

Det er oftest fremmede som står bak hatytringene og hatkriminaliteten.

Funksjonshemmede oppga også at de hadde blitt utsatt for hatytringer fra noen de kjente.

Mange som har blitt utsatt for hatytringer eller hatkriminalitet, forteller det ikke til politiet. De tror det ikke vil hjelpe. De tror kanskje at det som skjedde ikke var så alvorlig. Eller de tror at politiet ikke vil gjøre noe med det.

Det er viktig å bekjempe hatytringer og hatkriminalitet.

Slike handlinger kan føre til dårligere liv for funksjonshemmede.

I rapporten foreslår vi to hovedtiltak for å løse problemet.

Det ene er å jobbe med holdninger i skolen. Det er viktig å lære folk at hatytringer og hatkriminalitet er galt.

Det andre er å gjøre politiet bedre i stand til å ta hatytringer og hatkriminalitet på alvor.

Sammendrag

I denne rapporten oppsummerer vi resultatene fra en studie av funksjonshemmedes utsatthet for hatytringer, hatkriminalitet og hverdagsdiskriminering i Norge. Forskningsinstituttene Fafo og Velferdsforskningsinstituttet NOVA ved OsloMet har gjennomført prosjektet på oppdrag fra Bufdir. Dette er en oversiktsrapport som presenterer hovedbildet som fremkommer på bakgrunn av to landsomfattende spørreundersøkelser.

Forskningsslitteraturen om hatkriminalitet, hatefulle ytringer, trakassering, vold og overgrep tar ofte utgangspunkt i slike krenkelser enkeltvis og gir dermed sjelden et samlet bilde av utsatthet. Formålet med denne rapporten er å se trakassering, hatefulle ytringer og hatkriminalitet, og andre krenkelser personer med funksjonsnedsettelse utsettes for, i sammenheng. Rapporten bygger på en gjennomgang av tidligere forskning, data fra Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 og en spørreundersøkelse rettet til medlemmer av funksjonshemmedes organisasjoner (heretter kalt organisasjonsundersøkelsen). I tillegg har vi gjennomført eksperterintervjuer og diskutert materialet med et referansepanel.

Data og metode

Det empiriske grunnlaget for studien er de to nevnte datakildene. Nasjonal trygghetsundersøkelse ble gjennomført vår og sommer 2023 i et representativt utvalg av den norske befolkningen mellom 16 og 84 år.¹ Til sammen deltok 25 420 personer i undersøkelsen. Personer med funksjonsnedsettelse ble identifisert og avgrenset til respondenter som svarte at de hadde nedsatt funksjonsevne, at den i noen eller stor grad medførte begrensninger i å utføre daglige aktiviteter, og at disse begrensningene hadde vart i seks måneder eller mer. Med denne definisjonen utgjør utvalget av personer med funksjonsnedsettelse 2 165 personer. I analysene sammenligner vi personer med funksjonsnedsettelse med den øvrige befolkningen. Samtidig er det viktig å påpeke at måten personer med funksjonsnedsettelse identifiseres på, har konsekvenser for hvor mange som defineres med funksjonsnedsettelse og hvordan denne gruppen er sammensatt.

Vi har også gjennomført en spørreundersøkelse i samarbeid med organisasjoner for funksjonshemmede. Organisasjonsundersøkelsen ble gjennomført blant et selvrekrutert utvalg av personer med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom. Utvalget er med all sannsynlighet ikke representativt for alle personer med funksjonsnedsettelse, og resultatene kan derfor ikke generaliseres. Interesseorganisasjoner for personer med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom bidro til rekrutteringen av respondenter gjennom å dele invitasjoner til å delta via e-post, nyhetsbrev og sosiale medier. Spørreskjemaet kunne besvares i perioden fra september til desember 2023 og fikk totalt 1 176 svar.

Dataene fra Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 brukes til å undersøke forekomsten av erfaringer med hatytringer og hatkriminalitet blant personer med funksjonsnedsettelse, og hvor slike hendelser finner sted. Dataene fra organisasjonsundersøkelsen

¹ Studien ble gjennomført av forskere og utredere fra NOVA og NIBR ved OsloMet, Frischsenteret og ideas2evidence (Løvgren et al., 2023).

brukes til å utforske erfaringer med hverdagsdiskriminering, hva som kjennetegner hatytringer mot funksjonshemmede, og konsekvenser av å utsettes for hatytringer og hatkriminalitet.

Selv om Nasjonal trygghetsundersøkelse er gjennomført i et representativt utvalg, kan det for noen personer med funksjonsnedsettelse ha vært vanskelig å delta på grunn av manglende tilgjengelighet og utforming av undersøkelsen. Dette kan for eksempel gjelde personer med kognitive funksjonsnedsettelser. De vil derfor sannsynligvis være underrepresentert i utvalget.

Også i organisasjonsundersøkelsen kan det ha vært vanskelig å delta for noen grupper. Spørreskjemaet ble laget så lettlest som mulig, og pilotert for lesbarhet blant personer som bruker leselist. Likevel, en forenklet utgave som var mer tilgjengelig for eksempel for personer med kognitiv utviklingshemming kunne styrket undersøkelsen. Dette var av ressursmessige årsaker ikke realistisk i dette prosjektet.

Nedenfor følger noen hovedresultater fra de to spørreundersøkelsene, med presisering av hvilke funn som er basert på data fra organisasjonsundersøkelsen. Sistnevnte resultater gjelder primært deltakerne i undersøkelsen og må derfor tolkes med større varsomhet.

Omfanget av erfaringer med hatytringer og hatkriminalitet

Når det gjelder utsatthet for hatefulle ytringer og hatkriminalitet, finner vi følgende:

- Funksjonshemmede er mer utsatt for hatytringer og hatkriminalitet enn den øvrige befolkningen.
- Blant personer med funksjonsnedsettelse hadde ni prosent vært utsatt for det de opplevde som hatefulle ytringer i løpet av 2022, uavhengig av hvilket grunnlag det var rettet mot. Tre prosent hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer som var rettet mot nedsatt funksjonsevne.
- Omfanget av hatytringer rettet mot personer med funksjonsnedsettelse er omtrent som i andre nyere studier (Fladmoe et al., 2019), men lavere enn i den første norske undersøkelsen av hatytringer blant personer med funksjonsnedsettelse fra 2016 (Olsen et al., 2016). Det er likevel ikke grunnlag for å tolke forskjellen fra 2016 som en reell endring i forekomst fordi sistnevnte studie var basert på data fra et selvrekruttert utvalg og målte hatytringer på en annen måte.
- Fire prosent av personer med funksjonsnedsettelse oppga at de har vært utsatt for hatkriminalitet i løpet av 2022, og én prosent at de hadde opplevd hatkriminalitet som var motivert av deres nedsatte funksjonsevne.

Hvilke typer av ytringer, handlinger og hendelser finner sted?

Når det gjelder funksjonshemmedes erfaringer med konkrete ytringer, handlinger og hendelser, finner vi at:

- Hets, som gjentar usannheter om funksjonshemmede, og trakasserende ytringer om ens funksjonsnedsettelse, er de vanligste typene krenkende ytringer blant deltakerne i organisasjonsundersøkelsen.
- Ord knyttet til fysisk eller psykososial funksjonsnedsettelse var de mest vanlige ordene deltakerne i organisasjonsundersøkelsen hadde hørt bli brukt som skjellsord i løpet av de siste tolv månedene.
- Av ulike kategorier av lovbrudd, ble flest utsatt for tyveri, innbrudd, ran og skadeverk, både blant personer med funksjonsnedsettelse (26 prosent) og i den øvrige befolkningen (20 prosent).
- Sammenlignet med befolkningen ellers, er personer med funksjonsnedsettelse mer utsatt for tyveri, innbrudd, ran og skadeverk, trusler, digital kriminalitet, diskriminering og hatefulle ytringer. Det er også en tendens til at personer med funksjonsnedsettelse er mer utsatt for fysisk og seksuell vold, men forskjellene er svært små. Blant de som ble utsatt for hatkriminalitet, var hatefulle ytringer den vanligste formen blant personer med funksjonsnedsettelse, noe som også var tilfelle i den øvrige befolkningen. Deretter følger trusler og tyveri, innbrudd, ran og skadeverk som de nest vanligste formene for hatkriminalitet blant personer med funksjonsnedsettelse.

Er noen grupper spesielt utsatt?

Vi undersøker også om noen grupper av personer med funksjonsnedsettelse og andre grupper i befolkningen er særlig utsatt for hatefulle ytringer, hatkriminalitet og hverdagsdiskriminering. Vi finner følgende:

- Både blant personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen var personer med innvandringsbakgrunn og yngre personer særlig utsatt for hatefulle ytringer.
- Også når det gjelder hatkriminalitet generelt, var personer med innvandringsbakgrunn mest utsatt. Det gjaldt både personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen.
- Blant personer med funksjonsnedsettelse i organisasjonsundersøkelsen, var yngre aldersgrupper mer utsatt for opplevelser med hverdagsdiskriminering enn eldre. Personer med synlige funksjonsnedsettelse rapporterte i større grad om å ha opplevd hverdagsdiskriminering enn personer med funksjonsnedsettelse som ikke er synlige. Yrkesaktive oppga i mindre grad slike opplevelser sammenlignet med andre.

Hvem er avsendere og hvor finner hendelsene sted?

Vi har også undersøkt hvem som står bak hatefulle ytringer og hatkriminalitet rettet mot personer med funksjonsnedsettelse. I tillegg har vi undersøkt hvor hendelsene finner sted. Vi finner følgende:

- De som har vært utsatt for hatefulle ytringer, svarte oftest at avsender var en fremmed. Det gjaldt både blant personer med funksjonsnedsettelse (54 prosent) og i den øvrige befolkningen (61 prosent). Deretter følger «bekjente» eller «en venn av en venn» som de nest vanligste kategoriene avsendere.

- Personer med funksjonsnedsettelse oppgir oftere enn personer i den øvrige befolkningen at de har blitt utsatt for hatefulle ytringer fra tillits- og autoritetspersoner, venner, og familiemedlemmer som ikke er ens samboer, partner, ektefelle eller barn.
- Det var mest vanlig å bli utsatt for hatefulle ytringer i det offentlige rom, både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen.
- Personer med funksjonsnedsettelse var mer utsatt for hatefulle ytringer på internett enn den øvrige befolkningen.
- Både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen svarte de som har vært utsatt for hatkriminalitet i form av vold, grov vold og seksuell vold sett under ett, oftest at gjerningspersonen var en fremmed.
- Personer med funksjonsnedsettelse oppgir å ha blitt utsatt for hatkriminalitet (i form av trusler, vold, grov vold eller seksuell vold) på ulike arenaer, inkludert i det offentlige rom, i private boliger og på nett, men tallene er svært små, og det er ikke grunnlag for å fastslå om enkelte steder er forbundet med særlig risiko.

Hva er konsekvensene av å bli utsatt hatytringer eller hatkriminalitet?

I organisasjonsundersøkelsen ble respondentene som oppga at de hadde vært utsatt for hatytringer eller hatkriminalitet, stilt en rekke spørsmål om konsekvensene av opplevelsene. Vi finner at

- blant dem som rapporterte at de har blitt utsatt for hatytringer eller hatkriminalitet, var negative emosjonelle reaksjoner vanlig, oftest å bli opprørt og sint
- for de som har blitt utsatt for både hatkriminalitet og hatefulle ytringer, var det også mange som rapporterte at det førte til at de unngår bestemte personer, steder eller situasjoner
- mens mobilisering i form av økt engasjement var en av de vanligste konsekvensene av å bli utsatt for hatytringer, synes det ikke å være blant de vanligste reaksjonene på å utsettes for hatkriminalitet mer generelt.

Hvorfor er det få som anmelder?

Anmeldelsestilbøyeligheten er svært lav blant de som ble utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet. Vi har undersøkt barrierer mot å anmelde til politiet eller søke hjelp. Vi finner at

- blant personer med funksjonsnedsettelse, svarte 95 prosent av dem som ble utsatt for hatefulle ytringer og 92 prosent av dem som ble utsatt for hatkriminalitet at de ikke anmeldte hendelsene til politiet
- de vanligste årsakene personer med funksjonsnedsettelse oppgir for å unnlate å anmelde hatefulle ytringer og hatkriminalitet var 1) at det ikke ville hjelpet noe særlig, og 2) at det som skjedde var for bagatellmessig, og 3) at man trodde politiet ville henlegge saken

Hvilke tiltak foreslår vi?

Avslutningsvis peker vi på noen områder der vi vurderer at norske myndighetsaktører kan sette inn tiltak og arbeide forebyggende mot hatprat, hets og trakassering. I rapporten går vi gjennom forskningslitteratur om hatprat og hatkriminalitet, diverse plandokumenter, utredninger og forslag fra internasjonale samarbeidsorganer og myndighetsaktører. Hovedtemaene som identifiseres handler om økt kunnskapsnivå i befolkningen, lovgivning og regulering, førstelinjetjenestenes rolle, offentlig rom og internett og sivilsamfunnets organisasjoner. For å identifisere mulige tiltak bygger vi på samtaler med fageksperter med spesiell kompetanse på området. Forslagene er også drøftet med et fagpanel med særlig kompetente personer fra interesseorganisasjoner og fagfeltet.

Det ene tiltaket vi peker på er proaktivt og forbyggende, og er rettet inn mot aktiv opplæring og holdningsarbeid i skole og utdanning. Slikt arbeid er langsiktig og retter seg mot holdningsarbeid og forståelser, medmenneskers ansvar og rolle der en blir vitne til hatprat eller hatkriminalitet. Det andre tiltaket vi peker på kan forstås som reaktivt og retter seg mot opprustning av politiets arbeid med oppfølging av hatkriminalitet og hatefulle ytringer. Dette er først og fremst systemarbeid i tjenestene og rettet til profesjonsaktørene. Et slikt reaktivt tiltak kan imidlertid på sikt virke avdempende på hatprat og dermed forebygge og redusere antallet nye tilfeller.

1 Innledning

I denne rapporten undersøker vi funksjonshemmedes erfaringer med ulike former for krenkelser. I forskningslitteraturen om hatkriminalitet, hatefulle ytringer, trakassering, vold og overgrep, tar studier ofte utgangspunkt i slike krenkelser enkeltvis og gir dermed sjelden et samlet bilde av utsatthet. Formålet med denne rapporten er å se hets, trakassering og hatefulle ytringer, og andre krenkelser personer med funksjonsnedsettelse utsettes for, i sammenheng. Rapporten bygger på en gjennomgang av tidligere forskning, data fra Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 og en organisasjonsundersøkelse, i tillegg til drøftelser med eksperter.

- I kunnskapsoppsummeringen gjennomgår vi tidligere forskning om 1) art, omfang og konsekvenser av hets, trakassering og hatefulle ytringer mot personer med funksjonsnedsettelse, og 2) sammenhenger mellom hat, hets, trakassering og andre former for vold og krenkelser mot personer med funksjonsnedsettelse.
- Basert på spørreundersøkelsene undersøker vi 1) kjennetegn ved hatefulle ytringer, hatkriminalitet og trakassering når det gjelder arena, form/uttrykk, hvem som er utsatt og hvem som står bak, 2) konsekvenser av slike krenkelser for de som rammes og for samfunnet, og 3) barrierer mot å søke hjelp eller anmelde hatefulle ytringer og hatkriminalitet til politiet.
- Drøftelser med fagpersoner, representanter for myndigheter og interesseorganisasjoner er rettet mot å identifisere virksomme tiltak mot hatytringer, hets og trakassering.

I rapporten presenterer vi resultater fra et delprosjekt som er del av et større forskningsprosjekt: «Utvikle likeverdige og virksomme tiltak mot vold og diskriminering». Forskningsprosjektet består av flere delstudier og gjennomføres av tre samarbeidende forskningsinstitutter: Fafo, NOVA og Nordlandsforskning. Resultatene fra dette delprosjektet vil inngå i den sammenfattende analysen i det overordnede prosjektet. Analyser av materialet vil også bli bearbeidet videre i form av vitenskapelige artikler.

En innvending i litteraturen er at et fokus på de mest alvorlige hendelsene, som for eksempel grov vold, kan resultere i at mer subtile uttrykk for fordommer blir oversett (Chakraborti, 2010; Chakraborti & Garland, 2015). For dem som er utsatt, kan imidlertid den kumulative effekten av slike små, mindre alvorlige erfaringer, også være belastende og ha negative konsekvenser. Ved å gi et oversiktsbilde over forskningen og funn fra spørreundersøkelsene, setter vi utsatthet for ulike former for krenkelser i sammenheng, som et kontinuum av negative opplevelser, som strekker seg fra subtile, dagligdagse uttrykk for fordommer til alvorlige, straffbare handlinger.

1.1 Begrepsavklaring

Hets, trakassering, diskriminering, hatefulle ytringer og hatkriminalitet er overlappende begreper, men de refererer til delvis ulike fenomener. I det følgende gjennomgår vi definisjonene denne rapporten tar utgangspunkt i.

Hets og trakassering

Samfunnsvitenskapelig definisjoner av og forskning på *trakassering* er formet av juridiske definisjoner (Saguy & Rees, 2021). Likestillings- og diskrimineringsloven definerer ytringer og handlinger som virker eller har til formål å være skremmende, krenkende, fiendtlige, ydmykende eller nedverdiggende som trakassering (LDL, § 13). Begrepene *hets* og trakassering brukes gjerne i sammenheng. Hets kan dreie seg om «... ærekrenkende utsagn, å snakke nedsettende om en person/personlige forhold for å virke krenkende, skremmende, fiendtlig, nedverdiggende eller ydmykende» (Bufdir, 2021). Disse definisjonene av hets og trakassering overlapper. Definisjonen av trakassering forutsetter imidlertid ikke at den som trakasserer nødvendigvis har til hensikt å gjøre det, noe definisjonen av hets i større grad gjør. Dette understrekes også i betydningen av ordet hets, som er «hatkampanje» og viser til ondsinnet og usaklig agitasjon rettet mot noe(n) (Store norske leksikon, 2021). *Mobbing* er et beslektet begrep, som viser til systematisk trakassering, hvor de krenkende og negative handlingene gjentas over tid.

Hverdagsdiskriminering

Diskriminering kan defineres som usaklig eller urettmessig forskjellsbehandling av en person eller gruppe på grunnlag av for eksempel funksjonsnedsettelse, kjønn eller etnisk bakgrunn. I motsetning til mer avgrensede former for diskriminering, slik som i ansettelsesprosesser, retter vi i denne rapporten oppmerksomheten mot funksjonshemmedes subjektive opplevelser med mer subtile former for diskriminering, slik den finner sted i dagligdagse sosiale situasjoner. Vi bruker begrepet *hverdagsdiskriminering* om denne formen for urettferdig behandling, som kan ta form av for eksempel ydmykelser og fornærmelser, som gjerne forstås som uttrykk for fordommer og stereotyper (Bastos & Harnois, 2020).²

Hatefulle ytringer

Når det gjelder begrepene *hatefulle ytringer* eller *hatytringer*, er det i dagligtalen ikke alltid klare avgrensninger til trakassering og hets. I tråd med den akademiske litteraturen og internasjonal jus, er det imidlertid enighet om at hatefulle ytringer refererer til en særegen form for ytringer. Det finnes likevel ikke noen universell definisjon av begrepet (Vergani et al., 2022). En bred definisjon er at hatefulle ytringer er ...

... nedverdiggende, truende, trakasserende eller stigmatiserende ytringer som rammer individets eller en gruppes verdighet, anseelse og status i samfunnet ved hjelp av språklige og visuelle virkemidler som fremmer negative følelser, holdninger og oppfatninger

² Et overlappende begrep er *mikroaggresjoner*, som også brukes for å betegne stadige, dagligdagse ydmykelser som skyldes en persons minoritetsstatus (Sue et al., 2007; Williams, 2019).

basert på kjennetegn, som for eksempel etnisitet, religion, kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsuttrykk, kjønnsidentitet og alder (LDO, 2015, s. 12)

Som begrepene hets og trakassering, refererer også hatefulle ytringer til nedsettende og krenkende ord og handlinger. Det som skiller hatytringer fra annen hets og trakassering er at ytringene må omhandle eller være *rettet mot* en gruppe, eller bestemte gruppekjennetegn (Fladmoe, Nadim & Birkvad, 2019; Spurkland, Kierulf & Hansen, 2023). Vektleggingen av grunnlaget ytringen rettes mot er sentral i akademiske og juridiske definisjoner av hatytringer, og begrepet er som regel ment å gjelde ytringer rettet mot minoritetsgrupper. Slik omfatter hatytringer relaterte gruppespesifikke begreper som anti-semittiske, rasistiske, homofobiske eller funksjofobiske ytringer.

I tillegg til at hatefulle ytringer skiller seg fra andre krenkende og nedvurderende ytringer ved at de må være rettet mot en gruppe, må de også formidle et hatefullt budskap eller ha en hatefull tone som rammer gruppen, og være egnet til å holde liv i og fremme negative holdninger og fordommer om den (Fladmoe et al., 2019). Hatefulle ytringer forstås slik som å kunne ramme verdigheten og statusen til grupper i samfunnet, ikke bare enkeltpersoner som mottar ytringene.

Både hets, trakassering og hatefulle ytringer kan være straffbart (se Spurkland et al., 2023; Wessel-Aas, Fladmoe & Nadim, 2016). For eksempel er hatytringer som fremsettes «offentlig eller i andres nærvær» på grunn av noens a) hudfarge eller nasjonale, eller etniske opprinnelse, b) religion eller livssyn, c) seksuelle orientering, d) kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, eller e) nedsatte funksjonsevne forbudt etter straffeloven § 185.³ Årsaken til at hatefulle ytringer må være fremsatt *offentlig* for å være straffbare, er at bestemmelsens primære formål er å verne samfunnet og utsatte minoriteter mot hat og intoleranse, ikke å beskytte enkeltmennesker.⁴ Videre presiserer § 185 at ytringen må fremsettes forsettlig eller grovt uaktsomt, og at den må «true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen».

Hatefulle ytringer vil imidlertid forekomme uavhengig av om og hvordan de til enhver tid er regulert juridisk, og kan ha individuelle og samfunnsmessige skadevirkninger uavhengig av om de rammes av juridiske definisjoner. I denne studien tar vi utgangspunkt i en bredere definisjon av hatefulle ytringer enn hva det strafferettslige perspektivet gjør (jfr. Fladmoe et al., 2019; Olsen et al., 2016). Med hatefulle ytringer mener vi her ytringer som er stigmatiserende, nedverdiggende, trakasserende eller truende, og som er rettet mot et individ eller gruppe på grunnlag av (minoritets-)gruppekjennetegn, som funksjonsnedsettelse.

³ Vernet mot slike ytringer må balanseres opp mot hensynet til ytringsfriheten, en grensedracting som er gjenstand for pågående debatt (NOU 2022: 2; NOU 2022: 9; Wessel-Aas et al., 2016). Ytringsfriheten er også begrenset av forbud mot andre ytringer, som trusler, sjikane, personforfølgelse, og «hensynsløs atferd», deling av krenkende bilder, oppfordring til straffbare handlinger, ikke-diskriminerings- og trakasseringsbestemmelser, og erstatningsplikt for ærekrenkelses.

⁴ Krenkende ytringer som *ikke* er fremsatt i en offentlig sammenheng kan imidlertid rammes av andre straffebud, som straffeloven § 266 om hensynsløs atferd.

Hatkriminalitet

Begrepet *hatkriminalitet* viser også til et fenomen som heller ikke har en universell definisjon (Chakraborti & Garland, 2015; Spurkland et al., 2023). De fleste definisjoner vektlegger at det dreier seg om 1) straffbare handlinger, og at disse er 2) motivert av hat eller negativitet knyttet til offerets gruppetilhørighet, som to distinkte elementer. Ulovlige hatytringer er én form for hatkriminalitet, men hatkriminalitet omfatter også andre lovbrudd. I likhet med hatefulle ytringer, er det også nasjonale forskjeller med hensyn til hvilke grupper som er omfattet av begrepet.

Digranes (2016) hevder at hatkriminalitet mot funksjonshemmede blir oversett eller feilregistrert på grunn av at personer i politiet og rettsvesenet mangler forståelse for at straffbare handlinger begått mot personer med funksjonsnedsettelse kan være motivert av hat (se også Roulstone et al., 2011). Det er viktig å erkjenne at kriminaliteten funksjonshemmede utsettes for i mange tilfeller kan være motivert av fiendtlighet og hat. Alle akademiske definisjoner av hatkriminalitet krever imidlertid ikke at gjerningspersonen er motivert av *hat* (Chakraborti, 2010). For å understreke dette, har hatkriminalitet på engelsk også blitt betegnet som *bias crime* (Lawrence, 1999). Det er velkjent at det er utfordrende å avgjøre om en handling er motivert av hat, fordommer eller lignende. Som en følge av dette, beskriver Vergani et al. (2022) hvordan man i forskningen har operert med to modeller: en *fiendtlighetsmodell* («animus model») og en *diskrimineringsmodell*, for å definere hatkriminalitet. Mens førstnevnte krever at et «hatelement» er til stede og at det er tydelig i den straffbare handlingen, forutsetter diskrimineringsmodellen kun at offeret velges ut basert på dets antatte (minoritets)gruppetilhørighet.

Ifølge Spurkland et al. (2023) stiller ikke den norske straffeloven krav om negative holdninger eller hat for at en straffbar handling skal kunne regnes som hatkriminalitet, kun at lovbruddet *har sin bakgrunn* i et vernet grunnlag. I tråd med diskrimineringsmodellen, foreslår de derfor følgende definisjon av hatkriminalitet: «Hatkriminalitet er straffbare handlinger som helt eller delvis har bakgrunn i andres hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk eller nedsatte funksjonsevne» (Spurkland et al., 2023, s. 75). I denne rapporten bruker vi begrepet hatkriminalitet i tråd med denne definisjonen.

1.2 Rapportens struktur

Rapporten består av fem kapitler, inkludert dette innledende kapittelet. Kapittel 2 presenterer funn fra litteraturgjennomgangen. Kapittel 3 beskriver datamaterialet rapporten er basert på og den metodiske fremgangsmåten. Deretter følger kapittel 4, som presenterer resultater fra spørreundersøkelsene. Her ser vi først på omfanget av erfaringer med å bli utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet. Deretter presenterer vi funn knyttet til erfaringer med konkrete ytringer og hendelser, hvem som er mest utsatt etter ulike bakgrunnsfaktorer, hvem som står bak handlingene og hvor de finner sted. Avslutningsvis tar vi for oss konsekvenser av å utsettes for hatytringer og hatkriminalitet, og barrierer mot å anmelde til politiet eller søke hjelp. I kapittel 5 peker vi på områder der vi vurderer at norske myndighetsaktører kan sette inn tiltak og arbeide forebyggende mot hatprat, hets og trakassering

2 Kunnskapsoppsummering

I dette kapittelet presenteres sentrale funn fra forskningslitteraturen om utvalgte former for krenkelser av funksjonshemmede. Formålet med gjennomgangen er å gi et oversiktsbilde av forskningen ved å kartlegge 1) art, omfang og konsekvenser av hets, trakassering og hatefulle ytringer, og 2) sammenhenger mellom hat, hets, trakassering og andre former for vold og krenkelser rettet mot funksjonshemmede. Gjennomgangen består av nasjonal og internasjonal forskningslitteratur, og grålitteratur (f.eks. rapporter som ikke er fagfellevurdert). Relevant litteratur ble identifisert ved søk i databasene Web of Science, Scopus, og i Google Scholar. I litteratursøket brukte vi søkeord som «hate speech», «hate utterance», «violence», «hate crime», «victimization», «bullying», «harassment» i kombinasjon med «disab*» og andre ord for å avgrense til personer med funksjonsnedsettelse. Det ble også søkt med tilsvarende ord på norsk. Videre har vi benyttet såkalt snøballmetode, ved å gå gjennom referanselistene i sentrale publikasjoner. Søket ble avgrenset til publikasjoner fra og med 2009.

I litteraturen brukes begrepene om de til dels overlappende typene krenkelser om hverandre, definisjoner og operasjonaliseringer varierer, og de kan være vanskelige å skille fra hverandre rent metodisk. Når det gjelder funksjonshemmedes erfaringer, bærer det eksisterende kunnskapsgrunnlaget samtidig preg av å være av varierende kvalitet. Som andre tidligere har påpekt (Sin et al., 2011), er det fortsatt en svakhet at studier sjelden baseres på representative data, men oftere på mindre, ikke-representative undersøkelser. Dermed er det vanskelig å vurdere funnenes representativitet og betydning. Et økende antall studier er likevel basert på representative utvalg, og kan dermed gi mer presis informasjon om forekomst av og kjennetegn ved ulike krenkelser som funksjonshemmede utsettes for. Innledningsvis er det imidlertid viktig å understreke at selv i slike utvalg vil enkelte grupper, som personer med utviklingshemming eller personer som bor i omsorgsboliger, i praksis ofte være utelukket fra å delta blant annet på grunn av manglende tilrettelegging av undersøkelsene.

2.1 Kjennetegn ved hets, trakassering og hat rettet mot personer med funksjonsnedsettelse

Form og innhold

Tidligere undersøkelser viser at funksjonshemmede utsettes for fiendtlighet, trakassering og hat i form av krenkende og nedverdiggende ytringer, å bli stirret eller pekt på, trusler, tyveri, svindel, økonomisk utnyttning, skadeverk på eiendom og tekniske hjelpemidler, og mer ekstreme handlinger, som overgrep og fysisk vold, utøvd av personer de har ulike typer relasjoner til, inkludert alt fra fremmede til partnere og tjenesteytere (EHRC, 2011; Healy, 2020; Richardson et al., 2016).

Når det gjelder ubehagelige eller nedlatende ytringer, tyder forskningen på at innholdet varierer mellom ulike grupper i befolkningen (Midtbøen & Steen-Johnsen, 2016). Den første empiriske undersøkelsen av erfaringer med hatefulle ytringer blant et ikke-representativt utvalg av personer med funksjonsnedsettelse i Norge, dokumenterer at de blir utsatt for beskyldninger om trygdemisbruk og å ikke bidra i samfunnet, at de er en

økonomisk belastning og er hjelpeløse eller svake (Olsen et al., 2016). Kvalitativ forskning fra Storbritannia tyder på at denne formen for hets av funksjonshemmede, med anklager om snylting og misbruk av velferdsordninger, ofte forekommer i forbindelse med innstrammingspolitikk og økonomisk ustabilitet (Briant et al., 2013; Burch, 2018; Healy, 2020).

Videre eksisterer det nedsettende uttrykk og stigmatiserende betegnelser som brukes eller har blitt brukt om funksjonshemmede og funksjonsnedsettelse, som også brukes som generelle skjellsord. I tillegg til ord som «hemma», og lignende uttrykk, er innholdet ofte kjennetegnet av å være basert på medisinsk terminologi og historie (Sherry et al., 2020). Ord som ble brukt innen medisin om personer med bestemte funksjonsnedsettelse («tilbakestående», «retard», «mongo», «åndssvak» og «krøpling»), men som nå er erstattet av andre begreper, lever videre som nedsettende betegnelser ellers i samfunnet (se for eksempel Melbøe & Gjertsen, 2020). Medisinske diagnoser som fortsatt benyttes blir også brukt på denne måten (Sherry et al., 2020). For eksempel brukes «schizo» (forkortelse av *schizofreni*), og «hjerneskada» på nedlatende måter i en rekke land. Forskning på mobbing av funksjonshemmede dokumenterer videre hvordan den ofte innebærer at trekk ved funksjonsnedsettelsen etterlignes (Rose et al., 2011).

Det kommer tydelig frem av forskningslitteraturen at avgrensningen mellom hatefulle ytringer og mer generelle former for hets og trakassering ikke alltid er klar. I den norske undersøkelsen nevnt over, var ytringer hvor avsender hadde sagt «stygge ting til meg eller om meg» blant de vanligste konkrete erfaringene med krenkende ytringer (Olsen et al., 2016). En nyere norsk studie viser at personer med fysiske funksjonsnedsettelse i større grad enn andre har erfaringer med ytringer med en hateful tone rettet mot andre forhold enn funksjonsnedsettelse, som personlige egenskaper, personlighet, utseende og politisk ståsted (Fladmoe et al., 2019). Forfatterne påpeker at det likevel ikke er utelukket at ytringer om individuelle kjennetegn også kan være knyttet til gruppetilhørighet. En kvalitativ studie viser hvordan funksjonsnedsettelse kan overlappes med personlige egenskaper og personlighet (Melbøe & Gjertsen, 2020): I tilfeller hvor mobbing for eksempel er knyttet til måten en snakker på som følge av nedsatt hørsel, kan det være vanskelig å skille mellom personlige egenskaper og funksjonsnedsettelse som grunnlag for mobbingen.

Utover direkte former for hets og trakassering, utsettes funksjonshemmede også for mer subtile former for diskriminering og nedlatende oppførsel, som kommuniserer negative holdninger eller mangel på kunnskap om funksjonshemming (Keller & Galgay, 2010). Tvytydige opplevelser, som å bli stirret på og unngått, eller å overhøre at man blir kommentert av andre, kan også være belastende, ydmykende og bidra til en følelse av annerledeshet (EHRC, 2011; Wayland et al., 2022). For personer med funksjonsnedsettelse, kan slik hverdagsdiskriminering ta form av for eksempel *infantilisering*, en type handlinger som gir uttrykk for paternalistiske forestillinger om funksjonshemmede (Keller & Galgay, 2010). Funksjonshemmede opplever at fremmede henvender seg til dem med et forenklet språk, at de snakker med høyere stemme og i et sakte tempo. Andre forteller at partnerne, vennene eller kollegene deres blir misoppfattet som å være omsorgspersonene eller assistentene deres, eller at fremmede uttrykker beundring for at de gjør vanlige, dagligdagse aktiviteter.

En annen form for slike tvetydige handlinger, er nedlatende hjelp, som innebærer at man tilbys eller gis «hjelp» av fremmede uten å be om det, og uten å bli spurt om en har behov for eller ønsker hjelp (Calder-Dawe et al., 2020; Wang et al., 2014; Wang et al., 2019; Wayland et al., 2022). Slik uønsket hjelp kan oppleves som invaderende, respektløs, skremmende og potensielt smertefullt som følge av medisinske tilstander. Handlingene kan samtidig oppleves som nedlatende i den grad de forstås som å være basert på stereotypiske forestillinger om funksjonshemmede som avhengige av andres bistand, og at de ikke klarer seg på egen hånd. Til tross for gode intensjoner, kan uønsket hjelp dermed bidra til å underminere autonomien og de oppfattede evnene til mottakeren, og forsterke forestillinger om funksjonshemmede som inkompetente og avhengige (Wu & Fiske, 2019).

Utover det som er beskrevet over, kan form og innhold i hets, trakassering og hatytringer rettet mot personer med funksjonsnedsettelse ha en sammenheng med arenaene hendelsene finner sted, og med hvem som står bak. Vi kommenterer slike kjennetegn når vi oppsummerer funn relatert til avsendere og arenaer for hets, trakassering og hatytringer rettet mot personer med funksjonsnedsettelse under.

Avsendere

Det er lite systematisk kunnskap om kjennetegn ved utøvere av hets, trakassering og hatefulle ytringer rettet mot personer med funksjonsnedsettelse (Hall, 2019; Sin et al., 2009). Kunnskapen om avsendere bygger på indirekte kartlegginger blant personer som har blitt utsatt for ulike krenkelser og deres beskrivelser av hvem som stod bak.

Med hensyn til avsendernes alder, tegner litteraturen et sammensatt bilde. I vår studie fra 2016 (Olsen et al., 2016) av erfaringer med hatytringer blant funksjonshemmede, fant vi at «voksne» var den vanligste avsenderkategorien. Blant personer med utviklingshemming, fant vi derimot at ungdommer i større grad enn barn og voksne var avsendere av krenkende ytringer. Voksne og eldre var imidlertid overrepresentert i det første utvalget, og yngre respondenter var overrepresentert i utvalget av personer med utviklingshemming. Forskjellene i resultater kan altså gjenspeile ulik alderssammensetning i utvalgene, samtidig som de kan tyde på at personer med funksjonsnedsettelse utsettes for krenkende ytringer fra jevnaldrende. I en britisk ikke-representativ spørreundersøkelse blant personer med læringsvansker og autisme som hadde blitt utsatt for alt fra mindre krenkelser til fysisk vold, oppga 61 prosent at tenåringer stod bak og 50 prosent at det var voksne (Richardson et al., 2016).

Forskningen tyder videre på at personer med funksjonsnedsettelse utsettes for hat og trakassering av noen de har en personlig relasjon til. Av respondentene som hadde opplevd å bli utsatt for krenkende ytringer i den norske studien fra 2016, oppga over halvparten at de kjente avsenderen (Olsen et al., 2016). Blant de som hadde gjentakende erfaringer med å bli utsatt for krenkende ytringer, oppga halvparten at det stort sett var de(n) samme som stod bak hver gang. Tallene er på nivå med resultatene fra den britiske studien blant personer med læringsvansker og autisme (Richardson et al., 2016).

Når det gjelder formen for relasjon i tilfellene hvor personer med funksjonsnedsettelse kjenner avsenderen, viser undersøkelser at for eksempel naboer kan stå bak alt fra

krenkende, men ikke nødvendigvis straffbare ytringer, til hatkriminalitet (Carr et al., 2017; Healy, 2020; Olsen et al., 2016). Til forskjell fra hatkriminaliteten andre grupper utsettes for, tyder dessuten forskningen på at hat og trakassering rettet mot personer med funksjonsnedsettelse skiller seg ut ved at relasjonen mellom offer og gjerningsperson oftere kjennetegnes ved å være mer personlig (Roulstone & Mason-Bish, 2012; Sherry et al., 2020). At familiemedlemmer og omsorgs- eller tjenesteytere står bak krenkelsene, fremheves som et særtrekk ved vold og trakassering rettet mot personer med funksjonsnedsettelse (Perry & Scrivens, 2017). Det har blitt avdekket tilfeller hvor omsorgs- og tjenesteytere bruker nedsettende bemerkninger og utøver vold mot funksjonshemmede (Sherry & Amoatey, 2020). Videre oppga en betydelig andel av respondentene i den norske studien fra 2016 at avsenderen av krenkende ytringer var familie eller venner (Olsen et al., 2016).

Erfaringer med å ha blitt trakassert av venner, spesielt blant personer med lærevansker eller utviklingshemming, kommer også frem av kvalitative studier (Melbøe & Gjertsen, 2020). Begrepet *mate crime* (av «hate crime», og «mate», britisk slang for 'venn') viser til krenkelser som finner sted i konteksten av vennskap, slektskap eller lignende relasjoner (Doherty, 2020; Thomas, 2011). Personer med funksjonsnedsettelse rapporterer for eksempel om å ha blitt utsatt for tyveri, svindel og andre former for økonomisk utnyttning fra både venner og familie (Carr et al., 2017; EHRC, 2011; Elvegård et al., 2020). I slike situasjoner kan det være utfordrende for den som blir utsatt å si ifra, søke hjelp eller anmelde, fordi de vil beholde relasjonen til gjerningspersonen, selv om de ønsker at de negative handlingene skal ta slutt (Thomas, 2011).

Av øvrige kjennetegn ved avsendere, rapporterer funksjonshemmede om mobbing, trakassering og hatefulle ytringer fra klassekamerater og at noen på arbeidsplassen eller dagsenteret står bak (Carr et al., 2017; Melbøe & Gjertsen, 2020; Olsen et al., 2016). Av organiserte grupper, viser en studie av hatytringer på nettstedet til den ekstremistiske ytre høyre-gruppen Stormfront at 2 prosent av ytringene var rettet mot funksjonsnedsettelse (de Gibert et al., 2018).

Utover alder og relasjonen mellom offer/mottaker og gjerningsperson/avsender, gir forskningen lite innsikt i hva som ellers kjennetegner de som står bak trakassering og hat rettet mot funksjonshemmede, for eksempel med hensyn til egenskaper som kjønn og sosial bakgrunn, men også i hvilken grad avsendere/gjerningspersoner selv tilhører utsatte minoritetsgrupper.

Arena

Personer med funksjonsnedsettelse utsettes for hets og trakassering på en rekke ulike arenaer (EHRC, 2011; Sherry et al., 2020; Sin et al., 2009). Tilsynelatende forekommer slike krenkelser «overalt», samtidig som bestemte situasjoner og steder er assosiert med en større sannsynlighet for at de finner sted, så vel som hvilken form de tar, hvem som utsettes for krenkelsene og hvem som står bak.

Internett og sosiale medier fremheves som en av de mest sentrale arenaene hvor personer med funksjonsnedsettelse utsettes for trakassering og hat (Alhaboby et al., 2016; Alhaboby et al., 2023; Sherry et al., 2020). Fremveksten av internett og sosiale medier

endret offentlighetens grenser og har skapt nye vilkår for hets og å ytre seg trakasserende og hatefullt (Gagliardone, Gal, Alves & Martinez, 2015; Nadim & Fladmoe, 2016; Nadim, Fladmoe & Wessel-Aas, 2016). I tillegg til anonymiteten avsenderne opplever at de har på nett, har den økende bruken og tilgjengeligheten av sosiale medier ført til at trakasserende og hatefulle ytringer kan spres raskere og til flere mottakere enn tidligere.

I en gjennomgang av studier (n = 10) av erfaringer med å utsettes for hets og mobbing på nett blant personer med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom, konkluderer Alhaboby et al. (2019) med at gruppen har en forhøyet risiko for slike erfaringer, men omfanget varierer betydelig mellom studiene (se også Kowalski & Toth, 2018). De fleste av studiene har fokusert på yngre aldersgrupper, samtidig som nyere studier tyder på at også voksne personer med funksjonsnedsettelse er mer utsatt for hets og mobbing på nett enn andre (Alhaboby et al., 2023). I den første undersøkelsen av erfaringer med blant annet krenkende ytringer blant personer med funksjonsnedsettelse i Norge (Olsen et al., 2016), ble internett eller sosiale medier rapportert som arena for slike erfaringer av litt under én av fem respondenter. Som nevnt over, er imidlertid ikke undersøkelsen representativ, og var rettet mot personer over 18 år, noe som kan ha bidratt til å underdrive betydningen av internett. At ytringene fant sted på sosiale medier, ble imidlertid oppgitt oftest blant respondenter mellom 30 og 49 år, ikke blant de yngste respondentene (Vedeler et al., 2019).

Forskningen tyder også på at hets og trakassering av funksjonshemmede på nett tar særegne former. Det finnes for eksempel tilfeller hvor teknologi er blitt utformet med mål om å fremprovosere anfall hos personer med bestemte medisinske diagnoser (Sherry et al., 2020). Mer spesifikt, viser Sherry et al. (2020) til epilepsiorganisasjoners nettsider som har blitt hacket og infisert med programmer som lager blinkende animasjoner som utløser anfall blant personer med epilepsi. Sherry et al. (2020) fremhever også bruk av bilder eller *memer*, hvor bilder kombineres med tekst, som eksempler på typisk netthets av funksjonshemmede. Teksten i slike *memer* kan være svært grov og fører ofte til ytterligere nedsettende og latterliggjørende kommentarer rettet mot den som er avbildet.

Trakassering, hets og hatefulle ytringer rettet mot personer med funksjonsnedsettelse forekommer også på offentlige, fysiske steder (EHRC, 2011; Healy, 2020; Olsen et al., 2016; Roulstone & Mason-Bish, 2012). Offentlige steder, som butikker, utesteder eller parker, er den vanligste arenaen for erfaringer med krenkende ytringer i den første undersøkelsen av erfaringer med hatytringer blant personer med funksjonsnedsettelse i Norge (Olsen et al., 2016). Flere rapporterer også om å ha opplevd slike ytringer og annen trakassering eller diskriminering på, eller i forbindelse med bruk av, offentlig transport (EHRC, 2011; Healy, 2020; Olsen et al., 2016; Wayland et al., 2022). Dette kan innebære alt fra truende eller nedlatende ytringer og handlinger fra medpassasjerer, til at sjåføren stanser bussen for langt unna holdeplassen slik at rullestolbrukere ikke kommer seg om bord, at de ikke legger ned rullestolrampe eller ikke stopper i det hele tatt. Tidligere studier tyder også på at funksjonshemmede opplever mistenkeliggjøring og hets i forbindelse med bruk av fasiliteter for funksjonshemmede, slik som HC-plasser for parkering eller på offentlig transport, for eksempel fordi medpassasjerer eller

forbipasserende ikke forstår eller ser at man har en funksjonsnedsettelse som gjør at man har behov for å benytte seg av slike fasiliteter (EHRC, 2011; Sherry et al., 2020; Wayland et al., 2022).

Personer med funksjonsnedsettelse oppgir også å oppleve mobbing, trakassering, trusler og hat på arenaer som arbeidsplassen, dagsenter og i utdanningsinstitusjoner (EHRC, 2011; Melbøe & Gjertsen, 2020; Olsen et al., 2016; Robert & Harlan, 2006). En britisk studie basert på representative data viste at personer med funksjonsnedsettelse eller langvarig sykdom i større utstrekning enn andre rapporterer om en rekke former for negativ behandling på arbeidsplassen (Fevre et al., 2013). Personer med funksjonsnedsettelse hadde for eksempel i større grad enn andre opplevd at noen hadde fornærmet eller kommet med støtende bemerkninger om dem (24 versus 14 prosent) og truende oppførsel fra personer på arbeidsplassen (23 versus 13 prosent). I forlengelsen av at flere oppgir at avsenderne er noen de kjenner og eventuelt har et personlig forhold til, fremgår det også av eksisterende forskning at en del har erfaringer med trakassering og hat på steder hvor de i særlig grad bør kunne forvente å føle seg trygge, som i eget hjem, i nærmiljøet der de bor, i tillegg til der de jobber.

Omfang

Få studier gir presise beregninger av utbredelsen av erfaringer med å utsettes for hets, trakassering og hatytringer blant funksjonshemmede. Det er hovedsakelig studier basert på spørreundersøkelser som gir innblikk i omfanget av subjektive opplevelser med å bli utsatt for slike krenkelser. På grunn av at studiene ofte er basert på ikke-representative utvalg og måtene personer med funksjonsnedsettelse identifiseres og avgrenses på, er det i mange tilfeller vanskelig å fastslå i hvilken grad funn fra studiene reflekterer det faktiske omfanget av slike erfaringer.

I Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022, som er gjennomført i et representativt utvalg av den norske befolkningen, oppga 2,9 prosent av personer med funksjonsnedsettelse at de hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer, sammenlignet med 1,9 prosent i den øvrige befolkningen (Løvgren et al., 2023). Hatefulle ytringer ble her avgrenset til ytringer som var rettet mot vernede grunnlag, og som ble fremsatt på et offentlig, fysisk sted. I en annen spørreundersøkelse blant et befolkningsrepresentativt utvalg, fant også Fladmoe et al. (2019) at personer med *fysiske* funksjonsnedsettelse var mer utsatt for hatytringer enn den øvrige befolkningen (se også Fladmoe & Nadim, 2023). Andelen personer med fysiske funksjonsnedsettelse som oppga å ha blitt utsatt for hatytringer, definert som nedverdiggende, truende, trakasserende eller stigmatiserende ytringer rettet mot vernede grunnlag, var 10–11 prosent, justert for kjennetegn som kjønn, alder og nettatferd. Dette omfanget er lavere enn i den første norske undersøkelsen av erfaringer med hatytringer blant funksjonshemmede, hvor 32 prosent oppga å ha blitt utsatt for ytringer som falt under studiens definisjon av hatytringer (Olsen et al., 2016). De forskjellige resultatene kan skyldes flere forhold. I tillegg til at hatytringer ble målt på ulike måter, bygget den førstnevnte studien på et tilfeldig trukket utvalg, mens undersøkelsen fra 2016 ble gjennomført i et selvrekruttert utvalg. Selvseleksjon kan ha bidratt til en overrepresentasjon av personer som har opplevd å bli utsatt for hatefulle ytringer.

I Nasjonal trygghetsundersøkelse 2020 oppga 6,7 prosent av personer med funksjonsnedsettelse at de hadde vært utsatt for hatkriminalitet i 2020 sammenlignet med 3,3 prosent av personer uten funksjonsnedsettelse (Løvgren et al., 2022). Av personer med funksjonsnedsettelse som hadde blitt utsatt for trusler og trakassering, rapporterte 30 prosent at det var hatkriminalitet. I undersøkelsen Levekår blant voksne med funksjons- evne 2007, rapporterte én av seks at de hadde opplevd ubehagelige situasjoner eller trakassering i løpet av det siste året (Molden et al., 2007).

Når det gjelder studier av mobbing rettet mot som konsentrerer seg om personer med funksjonsnedsettelse, er de ofte basert på små, ikke-representative utvalg (Falla et al., 2021; Rose et al., 2011). De fleste av eksisterende studier tyder likevel på at funksjons- hemmede er mer utsatt for mobbing enn andre. Dette understøttes av en britisk studie basert på et representativt utvalg, hvor 14 prosent av barn med «langvarig, begren- sende sykdom» og 17 prosent av barn med behov for spesialundervisning rapporterte at de blir mobbet «hele tiden», sammenlignet med 8 prosent av barn uten funksjonsned- settelse (Chatzitheochari et al., 2016). En undersøkelse blant svenske skoleelever viste også at ungdommer med funksjonsnedsettelse er mer utsatt for både netthets og mer tradisjonelle former for mobbing enn andre (Fridh et al., 2017; se også Myndigheten för delaktighet, 2023). 20 og 28 prosent av henholdsvis gutter og jenter med funksjons- nedsettelse rapporterte om å ha opplevd trakassering på nett i løpet av de siste måne- dene sammenlignet med 12 og 18 prosent av gutter og jenter uten funksjonsnedsettel- ser. I studier av erfaringer med netthets og mobbing på internett blant personer med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom varierer imidlertid omfanget mellom 2 til 42 prosent (Alhaboby et al., 2019).

En komparativ studie gjennomført i 2013–2014 undersøkte erfaringer med å ha obser- vert hatefulle eller krenkende ytringer på nett blant unge voksne mellom 15 og 30 år i Storbritannia, Tyskland, Finland og USA (Hawdon et al., 2015).⁵ Av de som oppga at de hadde vært vitne til hatefulle eller nedverdiggende ytringer i løpet av de siste tre måne- dene (31–53 prosent), rapporterte 13–18 prosent at ytringene var rettet mot personer med fysisk funksjonsnedsettelse. Det var dermed blant grunnlagene det var mindre vanlig å ha observert slike ytringer rettet mot. Burch (2018) argumenterer imidlertid for at visse former for ytringer som har en trakasserende eller hatefull tone rettet mot funk- sjonsnedsettelse er «normalisert», og derfor ikke oppfattes som krenkende. I en kart- legging gjennomført av organisasjonen Friends, ble for eksempel svenske skoleelever i 6.–9. trinn spurt om det blant elever på skolen brukes uttrykk, kommentarer eller sjar- gong som er forbundet med funksjonsnedsettelse (Myndigheten för delaktighet, 2023). Omtrent halvparten svarte bekreftende på dette. Det er imidlertid uklart i hvilken grad denne undersøkelsen er representativ.

Til tross at datagrunnlaget for å si noe sikkert om forskjeller i utsatthet *blant* funksjons- hemmede ofte er mangelfullt, tyder tidligere studier på variasjon etter for eksempel type funksjonsnedsettelse. Personer med en vesentlig grad av funksjonsnedsettelse synes å være mer utsatt for mobbing og trakassering enn de med en lav grad av

⁵ Hatytringer må ikke være rettet direkte mot en enkeltperson eller medlemmer av gruppen ytringene angriper for å kunne ramme dem eller for å regnes som hatytringer i juridisk forstand (Nadim & Fladmoe, 2016; Wessel- Aas et al., 2016).

funksjonsnedsettelse (Fridh et al., 2015; Rose et al., 2011). Funksjonsnedsettelse er i mange tilfeller også ensbetydende med synlig annerledeshet og forskningen tyder på at personer med synlige, eller på andre måter observerbare, funksjonsnedsettelser er mer utsatt for mobbing og krenkende ytringer (Olsen et al., 2016; Rose et al., 2011). Videre finner flere studier at personer med psykososiale og kognitive funksjonsnedsettelser, som for eksempel utviklingshemming, har en forhøyet risiko for å bli utsatt for mobbing og hatytringer (Gjertsen et al., 2017; Rose et al., 2011; Sherry et al., 2020; Sin et al., 2009).

Tidligere undersøkelser viser også at sannsynligheten for å bli utsatt for hatefulle ytringer øker jo flere minoritetstilørigheter man har (Fladmoe & Nadim, 2023). Blant funksjonshemmede varierer for eksempel risikoen for å utsettes for trakassering med andre gruppetilhørigheter, som kjønn, alder og etnisk bakgrunn (Shaw et al., 2011). En norsk undersøkelse belyser hvordan samer med funksjonsnedsettelser opplever å bli utsatt for mobbing og hatytringer på grunn av kombinasjonen av funksjonsnedsettelse og samisk bakgrunn (Gjertsen et al., 2017; Melbøe & Gjertsen, 2020). I en annen norsk studie, fant Grønningsæter og Haualand «... et komplisert samspill mellom personers livserfaringer både som LHBT-personer og som personer med nedsatt funksjonsevne» (Grønningsæter & Haualand, 2012, s. 75), og flere opplevde å bli diskriminert på grunn av disse kjennetegnene i kombinasjon. Forskning med slike interseksjonelle perspektiver, som belyser hvordan tilhørighet til andre sosiale kategorier kan samvirke med funksjonsnedsettelse og påvirke erfaringer med hets og hatytringer, er likevel fortsatt begrenset (Aksnes et al., 2021; Sin et al., 2009).

Konsekvenser

Konsekvenser for individet. Det meste av kunnskapen om konsekvensene av ulike former for krenkelser av funksjonshemmede er på individnivå. En begrensning ved tidligere studier av individuelle skadevirkninger er imidlertid at de ofte tar utgangspunkt i tverrsnittsdata og selvrapporterte oppfatninger av hvordan de som er utsatt selv opplever at ulike hendelser har påvirket dem, noe som gjør det utfordrende å tolke eventuelle sammenhenger kausalt.

Eksisterende studier tyder likevel på at det å bli utsatt for trakassering og hatefulle ytringer kan føre til negative emosjonelle, psykologiske og helsemessige konsekvenser. De som har blitt utsatt for mobbing, trakassering og hatefulle ytringer rapporterer om en rekke emosjonelle og psykiske belastninger som følge av opplevelsen, inkludert lavere selvtillit, bekymringer og nervøsitet, frykt og utrygghet, at de føler seg nedstemt og trist, samt redusert livskvalitet og dårligere fysisk helse (Alhaboby et al., 2019; Carr et al., 2017; Fladmoe & Nadim, 2023; Fladmoe et al., 2019; Hall, 2019; Martínez-Cao, Gómez et al., 2021; Melbøe & Gjertsen, 2020; Olsen et al., 2016; Richardson et al., 2016; Vedeler et al., 2019). Noen studier tyder på at utstrakt erfaring med trakassering og hatytringer kan føre til resignasjon, altså at man etter hvert forventer å utsettes for slike krenkelser, og at det kan bli oppfattet som å være «fortjent» (Richardson et al., 2016; Soorenian, 2019). En slik tendens til normalisering og «aksept» blir i litteraturen knyttet til det å ha opplevd vedvarende trakassering gjennom livet, som i et samfunnsperspektiv henger sammen med segregering og ekskludering av funksjonshemmede (Melbøe & Gjertsen, 2020; Olsen et al., 2016; Vedeler et al., 2019).

Forskningen på erfaringer med hets, trakassering og hatefulle ytringer blant funksjonshemmede indikerer også at slike opplevelser kan føre til atferdsendringer og tilbaketrekking (Fladmoe & Nadim, 2023; Vedeler et al., 2019). I tråd med studier av opplevd yttringsfrihet, kan trakassering og hatefulle ytringer slik forstås som en form for utstøttingsmekanismer som bidrar til å regulere individers deltakelse på viktige samfunnsområder (Midtbøen, 2017). Personer med funksjonsnedsettelse som har blitt utsatt for trakassering og hatefulle ytringer kan bli mer tilbakeholdne med å delta i det offentlige ordskiftet. I den første undersøkelsen av erfaringer med hatytringer blant funksjonshemmede, oppga én av tre av de som hadde opplevd ubehagelige og krenkende ytringer at de lar være å delta i offentlig debatt for å unngå de sosiale sanksjonene de frykter at kommer i forbindelse med slik deltakelse (Olsen et al., 2016; Vedeler et al., 2019).

Studier viser at personer med funksjonsnedsettelse som har opplevd å utsettes for fiendtlighet og vold benytter slike unngåelsesstrategier også på en rekke andre områder (Martínez-Cao et al., 2021; Olsen et al., 2016; Richardson et al., 2016; Sin et al., 2009; Vedeler et al., 2019). Flere rapporterer om at de unngår situasjoner, personer, steder og tidspunkt de assosierer med høyere risiko for å utsettes for ytterligere trakassering og krenkelser. Noen oppgir at dette fører til at de lar være å møte venner, mens andre tilpasninger kan innebære at man unngår offentlig transport, eller lar være å gå på jobb, skole eller dagsenter (Olsen et al., 2016). Oppsummert tyder eksisterende forskning på at det å utsettes for trakassering og hatytringer, eller frykten for å bli det, kan innskrenke bevegelsesfrihet, forsterke eksisterende barrierer på viktige områder som arbeid og utdanning, og øke sosial isolasjon blant personer med funksjonsnedsettelse.

Noen forskere argumenterer for at det er forskjeller i konsekvenser av ulike former for krenkelser, avhengig av om de er motivert av gruppekjennetegn eller ikke. Iganski & Lagou (2015) viser for eksempel at ofre for rasistisk motivert hatkriminalitet opplever emosjonelle og psykologiske skadevirkninger i større grad enn ofre for tilsvarende kriminalitet som ikke er hatmotivert (se også Boeckmann & Liew, 2002; Herek, Cogan & Gillis, 2002; Herek, Gillis & Cogan, 1999). Hittil er det ingen studier av funksjonshemmedes erfaringer som har undersøkt om det finnes tilsvarende forskjeller i det individuelle skadepotensialet av ulike krenkelser etter om de er hatrelaterte eller ikke.

Konsekvenser for gruppen. Til forskjell fra krenkelser som ikke angriper individer eller grupper i kraft av deres minoritetsstatus, er hatefulle ytringer karakterisert av at de rammer grupper som helhet, ikke bare enkeltpersonene ytringene kan være rettet mot. Etersom innholdet i hatytringer er rettet mot eller handler om gruppekjennetegn, kan både direkte erfaring med, men også det å være vitne til eller å ha kunnskap om andre gruppe-medlemmers erfaringer med hatefulle ytringer, ha konsekvenser for alle med samme gruppekjennetegn (Eggebo & Stubberud, 2016; Fladmoe et al., 2019; Sherry & Walker, 2020). Hatefulle ytringer, og hatkriminalitet mer generelt, antas derfor i større grad å ha konsekvenser på gruppenivå enn mer generelle former for hets, trakassering og andre krenkelser som ikke er motivert av eller rettet mot gruppekjennetegn. For eksempel tyder studier på at den kumulative effekten av å over tid være vitne til språkbruk som nedvurderer funksjonsnedsettelse kan være svært tyngende for funksjonshemmede (Healy, 2020; Melbøe & Gjertsen, 2020).

Det er imidlertid begrenset med undersøkelser som adresserer konsekvenser på gruppenivå blant funksjonshemmede. Det er likevel sannsynlig at også andre i denne populasjonen strukturerer livene sine for å forebygge opplevd risiko, selv om en selv ikke har vært utsatt (Sin et al., 2009). Norske levekårsundersøkelser gjennomført av Statistisk sentralbyrå viser for eksempel at personer med funksjonsnedsettelse i større grad enn andre føler seg utrygge i nærmiljøet hvor de bor (Ramm, 2010, s. 62) og at de er mer engstelige for vold og trusler enn befolkningen ellers (Ramm & Otnes, 2013, s. 17). 16 prosent av et annet representativt utvalg av personer med funksjonsnedsettelse i Norge oppga også at de var engstelige for å gå ut, hvorav halvparten rapporterte at de var redd for å oppleve ubehagelige situasjoner eller trakassering som årsak (Molden et al., 2007). Disse studiene belyser imidlertid ikke om den forhøyede opplevelsen av utrygghet og frykt skyldes egne opplevelser med hat og trakassering, det å tilhøre en minoritetsgruppe som er mer utsatt for trakassering og hat, eller om det er en kombinasjon av slike konsekvenser på henholdsvis individ- og gruppenivå.

Når det gjelder konsekvenser av hatefulle ytringer på gruppenivå, fokuseres det dessuten oftest på personer som tilhører gruppen ytringen er rettet mot. Forskning viser imidlertid at også familiemedlemmer av personer med funksjonsnedsettelse som utsettes for trakassering også blir rammet, for eksempel ved at felles bosted utsettes for skadeverk (Richardson et al., 2016; Sin et al., 2009). Familiemedlemmer av de som utsettes for krenkelser rapporterer at også de tilpasser livene sine og at de selv opplever stress, bekymringer og dårligere helse som følge av hendelsene.

Konsekvenser for samfunnet. Hets, trakassering og hatytringer kan ha konsekvenser på samfunnsnivå. Vi er imidlertid ikke kjent med studier som undersøker slike følger empirisk når det gjelder personer med funksjonsnedsettelse. Konsekvenser på individ- og gruppenivå, som det å bli mer tilbakeholden med å delta i den offentligheten, kan imidlertid ha samfunnsmessige implikasjoner. En slik konsekvens kan for eksempel være et dårligere fungerende demokrati. Dersom funksjonshemmede vegrer seg fra å delta i samfunnsliv og debatter som følge av erfaringer med eller frykt for hets og trakassering, kan det bidra til at erfaringene og perspektivene deres blir systematisk underrepresentert i offentligheten.

Gjennom måtene trakassering og hatytringer kan skade på individ- og gruppenivå, kan de også opprettholde makthierarkier og gruppeforskjeller på samfunnsnivå (Eggebo & Stubberud, 2016). Eventuelle negative helsekonsekvenser av å oppleve trakassering og hatytringer kan for eksempel bidra til helseforskjeller mellom personer med og uten funksjonsnedsettelse. En longitudinell undersøkelse blant australske ungdommer viser at en betydelig del av den høyere forekomsten av dårlig psykisk helse blant personer med funksjonsnedsettelse kan forklares med at de er mer utsatt for mobbing enn andre (King et al., 2018; se også McGee, 2015). En svensk studie viste også at overrepresentasjon av psykiske og somatiske plager blant skoleelever med funksjonsnedsettelse var enda større blant de som var utsatt for trakassering på nett og «tradisjonell mobbing» (Fridh et al., 2017).

Hets og hatefulle ytringer rettet mot funksjonshemmede bygger på og kommuniserer kulturelle forestillinger om over- og underlegenhet, normalitet, og hvilke liv som

fortjener respekt (Sherry et al., 2020). Hets og hatytringer kan dermed bekrefte og opprettholde stereotypiske forestillinger og fordommer som bidrar til ytterligere nedvurdering, sosial ekskludering og diskriminering av personer med funksjonsnedsettelse. Et sentralt element i definisjoner av hatefulle ytringer er nettopp at de må være egnet til å fremme hat eller «negative følelser, holdninger og oppfatninger» mot grupper (LDO, 2015). Det er fortsatt lite forskning på hvordan hatytringer og hets virker på samfunnsnivå, men nyere studier har funnet at det å være vitne til hatefulle ytringer, eller annen hets og trakassering, kan føre til at man blir mindre sensitiv overfor slike krenkelser og at det dermed kan virke radikaliserende (Bilewicz & Soral, 2020; Soral, Bilewicz & Winiewski, 2018).

2.2 Sammenhenger mellom hat, hets, trakassering og andre former for krenkelser og vold

Litteraturgjennomgangen har også som formål å belyse sammenhenger mellom hets, trakassering og hatefulle ytringer og andre typer krenkelser og vold som personer med funksjonsnedsettelse opplever. I det følgende presenterer vi forskning om *omfanget av vold og overgrep*, dernest belyser vi *sammenhenger mellom hets, trakassering og hatytringer og vold, overgrep og forsømmelser* ved å se nærmere på likheter og forskjeller med hensyn til om enkelte grupper, arenaer eller relasjoner er særlig forbundet med risiko for utsatthet.

Omfang av vold og overgrep mot personer med funksjonsnedsettelse

Det er begrenset med forskning som gir innsikt i forekomsten av voldserfaringer blant personer med funksjonsnedsettelse i Norge (Dale et al., 2023; Olsvik, 2010). Samtidig er forekomsttallene for slike erfaringer heftet med usikkerhet i både norske og internasjonale undersøkelser som følge av metodiske begrensninger og forskjeller mellom studier med hensyn til hvilke grupper av funksjonshemmede som er inkludert, hvilke typer vold og overgrep som undersøkes, og for hvilket tidsrom (Hughes et al., 2012; Olsvik, 2010). Det som finnes av nyere norske studier tyder imidlertid på at det å ha en funksjonsnedsettelse er forbundet med økt risiko for å utsettes for vold og overgrep (Frøyland et al., 2023; Hafstad & Augusti, 2019; Ramm & Otnes, 2013).

I en levekårsundersøkelse fra 2013 oppga ti prosent av personer med funksjonsnedsettelse at de hadde vært utsatt for vold og trusler i løpet av de siste tolv månedene, mot fem prosent av befolkningen ellers (Ramm & Otnes, 2013). Tilsvarende fant UEVO-studien (Hafstad & Augusti, 2019) og UngVold-studien (Frøyland et al., 2023), som er gjennomført henholdsvis blant barn og unge mellom 12 og 16 år og elever i videregående skole, at ungdom med funksjonsnedsettelse i større grad enn andre ungdommer har blitt utsatt for vold og overgrep i oppveksten. I begge undersøkelsene var barn og unge med funksjonsnedsettelse mer utsatt for samtlige former for vold og overgrep som ble kartlagt i studiene (Frøyland et al., 2023; Hafstad & Augusti, 2019). I UngVold-studien omfattet disse formene «fysisk vold og psykiske krenkelser fra foreldre, vold mellom foreldre (vitneerfaringer), seksuell vold, digitale seksuelle krenkelser, fysisk vold fra jevnaldrende og vold og krenkelser i kjæresteforhold» (Frøyland et al., 2023, s. 7).

Den økte risikoen til personer med funksjonsnedsettelse for å utsettes for vold og overgrep er også dokumentert i metaanalyser og systematiske litteraturgjennomganger av

den internasjonale forskningen (Hughes et al., 2012; Hughes et al., 2011; Mailhot Amorski et al., 2022). En islandsk studie viste for eksempel at 59 prosent av personer med to eller flere funksjonsnedsettelse og 49 prosent av personer med én funksjonsnedsettelse noensinne hadde opplevd seksuell, emosjonell eller fysisk vold, sammenlignet med 38 prosent av personer uten funksjonsnedsettelse (Snæfríðar- og Gunnarsdóttir et al., 2023). En dansk studie viste at den forhøyede risikoen blant personer med funksjonsnedsettelse gjelder «uanset om det er tale om fysisk, psykisk, økonomisk eller seksuell vold» (Amilon, Østergaard & Olsen, 2021, s. 11; se også Dammeyer & Chapman, 2018). Tilsvarende fant en australsk befolkningsundersøkelse at personer med funksjonsnedsettelse har større sannsynlighet for å utsettes for flere typer vold (fysisk og seksuell vold, partnervold, «stalking»/trakassering) både når man avgrenset til de siste 12 månedene og erfaringer siden 15 års alder (Krnjacki et al., 2016). Som de norske UEVO- og UngVold-studiene, viser også tidligere nordisk og internasjonal forskning at barn og unge med funksjonsnedsettelse er mer utsatt for vold enn andre barn (Christoffersen, 2019; Heinonen & Ellonen, 2013; Jones et al., 2012; Seppälä et al., 2021).

Kvinner og menn med funksjonsnedsettelse rammes av ulike former for vold. Som i befolkningen ellers, viser danske (Dammeyer & Chapman, 2018) og australske (Krnjacki et al., 2016) studier at kvinner med funksjonsnedsettelse er mer utsatt for seksuell vold og partnervold, mens menn med funksjonsnedsettelse i større grad utsettes for fysisk vold (se også Hughes et al., 2011; Khalifeh et al., 2016; Myndigheten för delaktighet, 2023). Menn med funksjonsnedsettelse er imidlertid mer utsatt for seksuell vold og partnervold relativt til menn uten funksjonsnedsettelse (Mitra et al., 2011). For eksempel svarte 12 prosent av menn med funksjonsnedsettelse i en svensk levekårsundersøkelse at de hadde opplevd seksuell vold i voksen alder, mens 5 prosent av menn uten funksjonsnedsettelse svarte det samme (Myndigheten för delaktighet, 2023). Tallene for kvinner med og uten funksjonsnedsettelse var langt høyere, med henholdsvis 42 og 27 prosent av kvinner med og uten funksjonsnedsettelse som hadde opplevd seksuell vold i voksen alder. Dette mønsteret i utsatthet for seksuell vold og vold i nære relasjoner samsvarer med funn fra representative, nord-amerikanske, studier (Basile et al., 2016; Breiding & Armour, 2015; Hahn et al., 2014; Mitra & Mouradian, 2014).

Hets, trakassering, hatytringer, vold og overgrep – sammenfallende kjennetegn

Kunnskapen om hva som kjennetegner vold mot funksjonshemmede og risikofaktorer for å utsettes for vold og overgrep blant personer med funksjonsnedsettelse, er mangelfull (Byrne, 2018; Khalifeh et al., 2016; Mikton & Shakespeare, 2014). Av eksisterende forskning på vold og overgrep mot personer med funksjonsnedsettelse, er det imidlertid noen studier som kan gi innblikk i slike forhold. Som forskningen på hets, trakassering og hatefulle ytringer rettet mot personer med funksjonsnedsettelse, tyder også denne litteraturen på at funksjonshemmede er utsatt for særpregede former for vold relatert til funksjonsnedsettelse, at den finner sted innenfor ulike typer relasjoner, på ulike steder, og at enkelte grupper av personer med funksjonsnedsettelse kan være særlig utsatt.

Noen studier har sammenlignet utsatthet mellom personer med ulike *typer funksjonsnedsettelse*. Til tross for metodiske begrensninger, peker de mot at risikoen for å bli

utsatt for ulike former for vold er særlig høy blant personer med kognitive og psykososiale funksjonsnedsettelse, inkludert utviklingshemming og psykiske lidelser (Byrne, 2018; Dammeyer & Chapman, 2018; Emerson & Roulstone, 2014; Hughes et al., 2012; Khalifeh et al., 2013; Khalifeh et al., 2016; Ledingham et al., 2022). Bildet er imidlertid ikke entydig, og i en nylig metaanalyse av utsatthet for seksuell vold, fant Mailhot Amborski et al. (2022) at personer med sensoriske funksjonsnedsettelse hadde størst risiko. Flere studier finner likevel at kognitive og psykososiale funksjonsnedsettelse er forbundet med særlig høy risiko for voldserfaringer. Dette samsvarer med forskningen om hvilke grupper av personer med funksjonsnedsettelse som synes å være mest utsatt for hets og trakassering (Gjertsen et al., 2017; Rose et al., 2011; Sherry et al., 2020; Sin et al., 2009).

Som hets, trakassering og hatefulle ytringer, viser også voldsforskningen at vold og overgrep mot funksjonshemmede finner sted på mange ulike arenaer, både i og utenfor hjemmet, og i ulike typer relasjoner, inkludert nære eller profesjonelle relasjoner, så vel som vold utøvd av fremmede (Hughes et al., 2011; Khalifeh et al., 2013; Myndigheten för delaktighet, 2023; Olsvik, 2010). Den eksisterende forskningen gir imidlertid begrenset innsikt i hvordan omfanget av ulike typer vold varierer med type arena og kategorier av voldsutøvere. Samtidig fremhever også voldsforskningen, som i forskningen på andre krenkninger, at vold som finner sted i helse- eller omsorgsinstitusjoner, vold som utøves innenfor pleie- og omsorgsrelasjoner, eller relasjoner preget av maktulikhet, er en type vold funksjonshemmede potensielt er mer utsatt for enn personer uten funksjonsnedsettelse (Ballan & Freyer, 2012; Hafstad & Augusti, 2019; Hughes et al., 2011; Mailhot Amborski et al., 2022; Olsvik, 2010). Personer med funksjonsnedsettelse som har assistansebehov, enten de bor i egen bolig, i bofelleskap eller på institusjon, kan bli utsatt for vold fra assistenter, omsorgsutøvere, andre de bor sammen med, og familiemedlemmer. Mange kan oppleve å stå i et avhengighetsforhold til dem som yter omsorg eller assistanse, noe som skaper et skjevt maktforhold som kan utnyttes og forsterkes av personer som ønsker kontroll og som utøver vold (Gundersen et al., 2014; Olsvik, 2010; Thomas, 2011).

Økonomisk og emosjonell avhengighet til voldsutøver er en ytterligere risikofaktor, som forsterkes hvis personen står utenfor arbeidslivet. Det å stå utenfor arbeidslivet, øker også risikoen for isolasjon og reduserer sjansen for at voldsutøvelsen blir oppdaget. Sammenlignet med den øvrige befolkningen, har funksjonshemmede lavere utdannings- og inntektsnivå og deltar i mindre grad i arbeidsmarkedet. Enkeltstudier tyder på at fattigdom og en vanskelig økonomisk situasjon bidrar til økt voldsutsatthet blant personer med funksjonsnedsettelse (Emerson & Roulstone, 2014; Olofsson et al., 2014).

I forlengelsen av det som er beskrevet over, viser voldsforskningen, i likhet med forskningen på hets og trakassering, at funksjonshemmede ikke bare er utsatt for tradisjonelle former for vold, men også mer særpregede former for vold og overgrep som er relatert til at personen har en funksjonsnedsettelse (Ballan & Freyer, 2012; Hughes et al., 2011; Olsvik, 2010). Basert på tidligere forskning, oppsummerer Gundersen et al. (2014, s. 25–26) en rekke slike former for vold og overgrep, inkludert krenkninger som tar form av forsømmelse og neglisjering (se også Ballan & Freyer, 2012; Olsvik, 2010). Funksjonshemmede kan for eksempel bli utsatt for vold, overgrep og forsømmelse i

forbindelse med at de kan ha behov for assistanse, medisiner eller tekniske hjelpemidler. Det kan dreie seg om å bli nektet assistanse til å komme seg ut av sengen, til personlig stell i form av å vaske seg, påkledning, gå på toalettet, og bli nektet assistanse ved andre daglige gjøremål. Det kan handle om hardhendt pleiebehandling, manglende smertelindring under medisinsk behandling, og seksuell beføling under medisinske undersøkelser. Personer som ikke nødvendigvis har behov for assistanse, kan bli utsatt for manipulering med medisiner, og at hjelpemidler som rullestol, hvit stakk eller høreslynge ødelegges eller gjemmes. Videre kan fysisk vold, som er relatert til funksjonsnedsettelsen, innebære å bli dyttet ut av rullestol, å bli etterlatt i pinlige eller ubehagelige situasjoner over lengre tid, som å bli plassert foran en varm ovn, eller at svaksynte blir spent ben på og at møbler flyttes for at de skal snuble i dem. Seksuell vold kan innebære å bli presset til gjenytelser for assistanse man er avhengig av eller at intime kroppsdeler blir unødig berørt under personlig stell. Psykisk vold overlapper med det som er beskrevet av hets, trakassering og hatytringer over.

Vold og overgrep mot funksjonshemmede som er motivert av fordommer, fiendtlighet, eller på andre måter har sin bakgrunn i den voldsutsattes funksjonsnedsettelse, regnes som hatkriminalitet. I Nasjonal trygghetsundersøkelse 2020 svarte henholdsvis 19 prosent og 9 prosent av personer med funksjonsnedsettelse som hadde vært utsatt for vold eller seksuell vold at de oppfattet det som hatkriminalitet, definert som at lovbruddet var «motivert av diskriminerende holdninger hos utøveren(e) mot din person» (Løvgren et al., 2022; se også Emerson & Roulstone, 2014).

Det kan også være sammenhenger mellom hets, trakassering og hatytringer og andre former for krenkelser og vold mot funksjonshemmede i den forstand at ulike krenkelser inngår i samme hendelse, eller som deler av en lengre prosess. Personer med funksjonsnedsettelse, eller deres familiemedlemmer, rapporterer eksempelvis om erfaringer med krenkelser som har tiltatt i frekvens og alvorlighetsgrad over tid, i en prosess som begynte med mindre alvorlige, men likevel ubehagelige hendelser, som etter hvert eskalerte og endte i mer ekstreme handlinger, som fysisk vold (EHRC, 2011; Macdonald et al., 2023; Sin et al., 2011). Ulike krenkelser kan også inngå som deler av samme hendelse. I kvalitative studier av situasjonen for kvinner med fysiske funksjonsnedsettelse som har blitt utsatt for partnervold, beskrives *overgrepssykluser*, som kan innebære krenkelser som gradvis blir mer alvorlige, for eksempel ved at en situasjon kan begynne med verbal trakassering, før situasjonen forverrer seg og ender i en voldsepisode (Copel, 2006; Olsvik, 2010).

3 Data og metode

De statistiske analysene i rapporten bygger på to spørreundersøkelser: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 og en spørreundersøkelse som ble gjennomført i samarbeid med organisasjoner for funksjonshemmede høsten 2023 (heretter: organisasjonsundersøkelsen), i tillegg til ekspertintervjuer. I dette kapitlet beskriver vi datainnsamling, datagrunnlag og operasjonalisering.

3.1 Data, utvalg og representativitet

Nasjonal trygghetsundersøkelse er en representativ befolkningsundersøkelse som kartlegger uro og selvopplevd utsatthet for lovbrudd i den norske befolkningen (Løvgren et al., 2022; Løvgren et al., 2023). I 2022-undersøkelsen ble 68 000 personer mellom 16 og 84 år trukket tilfeldig fra Folkeregisteret og invitert til å delta via et brev i posten til deres registrerte bostedsadresse. Deltakelse foregikk ved å fylle ut et elektronisk spørreskjema, som var tilgjengelig på norsk og engelsk. Datainnsamlingen ble gjennomført vår og sommer 2023. Totalt deltok 25 420 personer i undersøkelsen, som tilsvarer en svarprosent på 37,4 prosent.⁶

For å avgrense utvalget til personer med funksjonsnedsettelse, tar vi utgangspunkt i to spørsmål i undersøkelsen. For det første ble respondentene spurt om de har nedsatt funksjonsevne.⁷ De som svarte at de har nedsatt funksjonsevne (n = 3 316) fikk oppfølgings spørsmål om funksjonsnedsettelsen skaper begrensninger i å utføre vanlige hverdagsaktiviteter og om begrensningene hadde vart i seks måneder eller mer. Vi begrenser utvalget av personer med funksjonsnedsettelse til de som svarte at den nedsatte funksjonsevnen skaper begrensninger som har vart i seks måneder eller mer, men inkluderer både de som oppgir store og noen begrensninger. Etter disse avgrensningene består utvalget av personer med funksjonsnedsettelse i Nasjonal trygghetsundersøkelse av 2 165 personer.

Dataene fra Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 er egnet til å beregne forekomsten av opplevelser med å bli utsatt for hattrykninger og hatkriminalitet blant personer med funksjonsnedsettelse på grunn av måten utvalget er trukket på. Samtidig er det viktig å påpeke at ulike måter å identifisere personer med funksjonsnedsettelse på i utvalgsundersøkelser, har konsekvenser for hvor mange som defineres som å ha en funksjonsnedsettelse, og sammensetningen av denne gruppen (Amilon, Hansen, Kjær & Steffensen, 2021). Det er derfor mulig at andre måter å avgrense gruppen på kan gi

⁶ For utfyllende informasjon om skjevheter i det eksterne frafallet i Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022, se Høgestøl & Skjervheim (2023). I rapporten som presenterer hovedresultatene fra undersøkelsen (Løvgren et al., 2023), brukes det vektorer som justerer for utvalgsskjevheter etter alder, kjønn, geografi og utdanningsnivå. Vektorene er beregnet basert på registerdata for den norske befolkningen som helhet. Det finnes ikke noe register over alle personer som har en eller flere funksjonsnedsettelse, samtidig som tidligere undersøkelser viser at de skiller seg fra den øvrige befolkningen på en rekke demografiske variabler. Vi bruker derfor ikke vektorer i analysene i denne rapporten, og resultatene vil avvike noe fra tallene som presenteres i Løvgren et al., (2023).

⁷ Nedsatt funksjonsevne blir i Nasjonal trygghetsundersøkelse definert som følger: «Med nedsatt funksjonsevne menes tap av eller skade på en kroppsdel eller i en av kroppens funksjoner. For eksempel synshemming, bevegelsehemming, hørselshemming, utviklingshemming eller psykososiale funksjonsnedsettelse»

andre resultater enn de vi presenterer i denne rapporten. For noen personer med funksjonsnedsettelse, kan det også ha vært vanskelig å delta i spørreundersøkelsen på grunn av faktorer som spørreskjemaets utforming og tilgjengelighet. Dette kan for eksempel gjelde personer med kognitiv utviklingshemming. De vil følgelig være underrepresentert eller ikke være med i utvalget.

Til tross for et stort antall personer med funksjonsnedsettelse i Nasjonal trygghetsundersøkelse, er omfanget av noen lovbrudd relativt lav (Løvgren et al., 2023). Når antallet personer som er utsatt for et lovbrudd er lavt, vil statistikken være sensitiv for enkeltes svar, og det som fremstår som statistiske mønstre kan skyldes tilfeldigheter. Dette gjør det blant annet utfordrende å undersøke kjennetegn ved ulike former for hatkriminalitet. Samtidig dekker ikke Nasjonal trygghetsundersøkelse selvrapporterte konsekvenser av å utsettes for hatytringer og hatkriminalitet, eller mindre alvorlige, men likevel negative, erfaringer som ikke er lovbrudd. For å undersøke slike konsekvenser og erfaringer nærmere, bruker vi også data fra en spørreundersøkelse rettet mot personer med funksjonsnedsettelse, som ble gjennomført som del av denne studien.

Organisasjonsundersøkelsen ble gjennomført blant et selvrekruttert ikke-sannsynlighetsutvalg av personer med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom. Organisasjoner for personer med funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom bidro med rekruttering ved å dele invitasjoner til å delta i spørreundersøkelsen via e-post og nyhetsbrev til sine medlemmer og i sosiale medier som Facebook.⁸ At undersøkelsen ble delt i sosiale medier, innebærer at personer som ikke er medlemmer av organisasjonene kunne delta. Rekrutteringsteksten formidlet at personer med funksjonsnedsettelse eller kronisk sykdom/diagnose var målgruppe for spørreundersøkelsen. I det følgende omtaler vi alle som *personer med funksjonsnedsettelse*. Spørreskjemaet var åpent for svar fra 8. september til 31. desember 2023 og fikk totalt 1176 svar.

Skjevheter er vanlig i selvrekrutterte utvalg, og utvalget er med all sannsynlighet ikke representativt for personer med funksjonsnedsettelse som helhet. Funn basert på dataene fra organisasjonsundersøkelsen kan derfor ikke generaliseres. Som i Nasjonal trygghetsundersøkelse, kan det også i organisasjonsundersøkelsen ha vært vanskelig å delta for noen grupper. Spørreunderskjemaet ble laget så lettlest som mulig, og pilotert for lesbarhet blant personer som bruker leseliste, men en forenklet utgave som var mer tilgjengelig for eksempel for personer med kognitiv utviklingshemming kunne styrket undersøkelsen. Dette var av ressursmessige årsaker ikke realistisk i dette prosjektet.

Organisasjonsundersøkelsen bygger på spørsmål fra tidligere empiriske undersøkelser av hatytringer (Fladmoe et al., 2019; Olsen et al., 2016), Nasjonal trygghetsundersøkelse (Høgestøl & Skjervheim, 2023; Løvgren et al., 2023), og består i tillegg av spørsmål om opplevd hverdagsdiskriminering. For å gjøre spørreundersøkelsen mer relevant for målgruppen, har vi tilpasset enkelte spørsmål og svaralternativer. I utviklingen av

⁸ Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO), Norges Handikapforbund (NHF), Samarbeidsforumet av Funksjonshemmedes Organisasjoner (SAFO), Unge Funksjonshemmede, Blindeforbundet, Mental Helse Ungdom, CP-foreningen, Landsforbundet for kombinert syns- og hørselshemmede / døvblinde (LSHDB), Hørselshemmedes landsforbund, ADHD Norge, og Norsk Tourette Forening.

spørreskjemaet har vi fått innspill fra Borgerrettighetsstiftelsen Stopp Diskrimineringen og Bufdir.

Tabell 3.1 viser fordelingen på sentrale bakgrunnsvariabler i utvalget fra Nasjonal trygghetsundersøkelse etter funksjonsnedsettelse, og organisasjonsundersøkelsen. Sammenlignet med den øvrige befolkningen var det en større andel i de eldste aldersgruppene og færre som har høyere utdanning blant personer med funksjonsnedsettelse i Nasjonal trygghetsundersøkelse. En lavere andel er yrkesaktive, mens flere er uføretrygdet, på arbeidsavklaringspenger (AAP) eller tiltak, alders- eller førtidspensjonister, og har lav husholdningsinntekt.⁹

Tabell 3.1 Beskrivende statistikk over utvalget i Nasjonal trygghetsundersøkelse og organisasjonsundersøkelsen. Personer med funksjonsnedsettelse og øvrig befolkning.

	Nasjonal trygghetsundersøkelse				Organisasjonsundersøkelsen	
	Personer med funksjonsnedsettelse		Øvrig befolkning		Personer med funksjonsnedsettelse	
	%	n	%	n	%	n
Kjønn						
Mann	46,2	1 000	50,8	11 809	28,9	339
Kvinne	52,0	1 126	48,6	11 292	69,6	817
Annen kjønnsidentitet	-	-	-	-	1,1	13
Alder						
24 år eller yngre	9,8	213	16,9	3 937	6,7	78
25–34 år	11,4	246	17,1	3 984	19,1	224
35–49 år	19,1	413	23,3	5 426	37,9	444
50–66 år	35,1	760	28,3	6 584	27,8	326
67 år eller eldre	24,2	523	13,9	3 240	8,6	101
Utdanning						
Grunnskole	13,4	289	9,0	2 101	8,4	99
Videregående skole / fagskole	43,4	940	36,7	8 545	39,7	466
Universitet/høyskole	37,7	816	50,8	11 817	51,8	608
Hovedaktivitet						

⁹ På grunn av ulike spørsmål om inntekt i de to spørreundersøkelsene, bruker vi to ulike inntektsmål i analysene (se tilleggstabell 3.1 for fordeling på opprinnelige variabler og operasjonalisering).

	Nasjonal trygghetsundersøkelse				Organisasjonsundersøkelsen	
Yrkesaktiv	28,9	625	66,0	15 356	43,8	514
Arbeidsledig	1,5	33	1,4	333	2,6	31
Arbeidsufør/uføretrygdet, AAP eller på tiltak	33,6	727	3,8	878	36,7	431
Hjemmearbeidende-/værende	0,8	18	0,4	103	0,5	6
Student eller elev	6,0	129	10,0	2 315	5,5	65
Militærtjeneste	0,1	1	0,3	62	-	-
Alders- eller førtidspensjonist	25,5	552	15,5	3 596	8,4	98
Annet	3,7	80	2,6	597	2,4	28
Innvandringsbakgrunn						
Innvandringsbakgrunn (1./2.-gen.)	13,6	295	16,0	3 175	13,3	156
Inntekt (før skatt)						
Under 299 999 kroner	-	-	-	-	26,4	310
300 000 – 699 999 kroner	-	-	-	-	56,4	661
700 000 kroner eller mer	-	-	-	-	10,7	125
Lav husholdningsinntekt						
Lav husholdningsinntekt	25,5	552	18,5	4 294	-	-
n	2 165		23 225		1 176	

For Nasjonal trygghetsundersøkelse inkluderer aldersgruppen «24 år eller yngre» respondenter mellom 16 til 24 år, mens den inkluderer respondenter mellom 18 til 24 år i organisasjonsundersøkelsen.

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 og organisasjonsundersøkelsen.

Det er også tydelige forskjeller mellom utvalgene av personer med funksjonsnedsettelser i Nasjonal trygghetsundersøkelse og organisasjonsundersøkelsen. I organisasjonsundersøkelsen er det en sterk overvekt av kvinner, personer med høyere utdanning og yngre aldersgrupper. Dette gjenspeiler seg i at det også er flere yrkesaktive i organisasjonsutvalget, mens det er færre alders- og førtidspensjonister. En omtrent like stor andel i begge utvalgene av personer med funksjonsnedsettelser har innvandringsbakgrunn, som innebærer at de selv, deres mor eller far er født i et annet land enn Norge.¹⁰

¹⁰ Merk at vi ikke skiller mellom ulike opprinnelsesland, noe som antakelig har betydning for utfallene som undersøkes. I dataene fra Nasjonal trygghetsundersøkelse var ikke informasjonen om opprinnelsesland tilgjengelig. I organisasjonsundersøkelsen var antallet observasjoner for få til å dele personer med innvandringsbakgrunn inn i mindre kategorier.

I organisasjonsundersøkelsen spurte vi også respondentene om hvilke(n) type(r) funksjonsnedsettelse eller kronisk sykdom (heretter: funksjonsnedsettelse) de har, og om den er synlig eller tydelig (heretter: synlig) for andre. Tabell 3.2 viser at de fleste av kategoriene funksjonsnedsettelse er relativt godt representert i utvalget, samtidig som det er en stor andel personer med ADHD (44 prosent). Når det gjelder funksjonsnedsettelsens synlighet, svarer 20 prosent at den er synlig, 46 prosent at den er synlig av og til, og 34 prosent at den ikke er synlig.

Tabell 3.2 Kategorier av funksjonsnedsettelse etter type og synlighet. Personer med funksjonsnedsettelse.

	%	n
Type funksjonsnedsettelse (flervalg)		
Syn	5,6	66
Hørsel	9,8	115
Mobilitet	23,0	270
Lærevansker	10,2	120
Kognitive vansker	13,4	158
Psykiske helseproblemer eller lidelser	24,6	289
Kronisk sykdom	31,6	372
Nevrologisk skade/sykdom	15,9	187
Autismespekterforstyrrelse, Tourettes	7,9	93
ADHD	44,1	519
Annen	20,2	238
Synlig funksjonsnedsettelse		
Synlig	19,9	233
Ikke synlig	34,0	398
Synlig/tydelig av og til	45,8	536
Ønsker ikke å svare	0,3	3
n	1 176	

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

3.2 Operasjonalisering

Hatefulle ytringer

I Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 ble erfaringer med hatytringer målt ved at respondentene først ble presentert for følgende definisjon på hatefulle ytringer:

Hatefulle ytringer er ytringer som angriper en eller flere personer på grunn av deres hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering, nedsatte funksjonsevne, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Utsagn som innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd på grunn av overnevnte kjennetegn er et typisk eksempel på en hatefull ytring. Det samme er utsagn som oppfordrer eller gir tilslutning til vold mot noen på grunn av slike kjennetegn. Hatefulle ytringer kan uttrykkes i både ord eller handling.

De som svarte at de hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer i løpet av 2022, ble videre spurt hvilke gruppekjennetegn ytringene var rettet mot.

På tilsvarende måte, ble respondentene i organisasjonsundersøkelsen også presentert for en definisjon på hatefulle ytringer, og deretter spurt om de selv hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer i løpet av de siste tolv månedene.¹¹ De som svarte bekreftende, ble stilt et oppfølgingsspørsmål om hvilke grunnlag ytringene var rettet mot. Deltakerne i organisasjonsundersøkelsen ble i tillegg spurt om erfaringer med å bli utsatt for et utvalg av konkrete ytringer som i ulik grad møter kriteriene for hatefulle ytringer, uten at vi brukte begrepet hatefulle ytringer direkte (jfr. Fladmoe et al., 2019; Olsen et al., 2016). Vi stilte også spørsmål om respondentene hadde hørt eller sett ulike ord brukt som skjellsord i løpet av de siste tolv månedene, hvorav noen er knyttet til funksjonsnedsettelse, og om de selv har vært mottakere av slike skjellsord.

Hatkriminalitet

I Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 og i organisasjonsundersøkelsen ble hatkriminalitet målt ved at respondentene først ble presentert for følgende definisjon:

Med hatkriminalitet mener vi at motivet hos den/de som utøver et lovbrudd var diskriminerende holdninger mot deg, eller motivert av gruppetilhørighet. Hatkriminalitet er lovbrudd med bakgrunn i funksjonsevne, religion eller livssyn, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, eller andre forhold ved grupper med et særskilt behov for vern.

Respondentene ble deretter spurt om de selv hadde blitt utsatt for hatkriminalitet, i løpet av 2022 i Nasjonal trygghetsundersøkelse, og i løpet av de siste fem årene i

¹¹ «Med 'hatefulle ytringer' mener vi ord eller handlinger som er nedverdiggende, truende, trakasserende eller stigmatiserende og som er rettet mot en gruppe eller person basert på deres funksjonsnedsettelse, kroniske sykdom, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, kjønn eller alder.» Videre utdypet vi at typiske eksempler på hatytringer «er utsagn som rammer individet eller en gruppes verdighet, anseelse eller status i samfunnet og som fremmer negative følelser, holdninger og oppfatninger basert på overnevnte kjennetegn»

organisasjonsundersøkelsen.¹² I begge undersøkelsene ble respondentene stilt oppfølgings spørsmål om hvilke gruppekjennetegn hatkriminaliteten var motivert av. I tråd med definisjonen lagt til grunn innledningsvis (jfr. Spurkland et al., 2023), blir hatkriminalitet målt som det å oppgi å ha blitt utsatt for hatkriminalitet og at det var motivert av et vernet grunnlag, som inkluderer nedsatt funksjonsevne, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, seksuell orientering, og kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk.

Hverdagsdiskriminering

I organisasjonsundersøkelsen målte vi subjektive opplevelser med hverdagsdiskriminering med skalaen *The Everyday Discrimination Scale* (EDS; Williams et al., 1997), og noen spørsmål fra *The Ableist Microaggression Scale* (AMS). EDS er et selvrapportert mål med ni spørsmål, hvor respondentene blir bedt om å oppgi hyppigheten av opplevelser med ulike former for urettferdig behandling, inkludert hvor ofte «... du blir behandlet med mindre respekt enn andre», «... folk oppfører seg som om de tror at du ikke er smart», og «... du får dårligere service enn andre på restauranter eller i butikker». Svarene ble gitt på en skala fra 1 til 6 der 1 er «Aldri» og 6 er «Nesten daglig». Deretter ble respondentene spurt hva de tror er grunnen til erfaringene, og de kunne krysse av for flere gruppekjennetegn (jf. Cobb et al., 2021; Harnois, Bastos & Shariff-Marco, 2022). Vi undersøker opplevelser med hverdagsdiskriminering uavhengig gruppekjennetegnene respondentene oppgir som grunn for hendelsene.

AMS (Conover et al., 2017) ble utviklet for å måle erfaringer med mikroagresjoner blant funksjonshemmede. Den opprinnelige versjonen består av 20 påstander, og respondentene blir bedt om å ta stilling til hvor ofte de opplever ulike former for mikroagresjoner, hvor det samtidig konkretiseres at de ulike handlingene skyldes at de har en funksjonsnedsettelse. I denne rapporten har vi inkludert fire av disse påstandene, som eksempler på former for hverdagsdiskriminering funksjonshemmede blir utsatt for, og respondentene ble spurt hvor ofte de opplevde følgende:

- Folk synes synd på meg fordi jeg har funksjonsnedsettelse(r).
- Folk tilbyr meg uoppfordret hjelp, uønsket hjelp, eller hjelp jeg ikke trenger fordi jeg har en funksjonsnedsettelse.
- Folk snakker til meg som om jeg er et barn, eller tar meg ikke på alvor fordi jeg har en funksjonsnedsettelse.
- Folk stirrer på meg fordi jeg har en funksjonsnedsettelse.

Som det kommer frem av noen av disse erfaringer, er de kjennetegnet av at de kan være tvetydige, og at de ikke nødvendigvis oppfattes som negative av alle. Her måler vi med andre ord hvor ofte respondentene har opplevd de ulike hendelsene, ikke *hvordan* de opplevde dem.

¹² Fordi forekomsten av hatkriminalitet er relativt lav, valgte vi å spørre om utsatthet de siste fem årene i organisasjonsundersøkelsen for å få nok svar til å kunne utforske kjennetegn ved og konsekvenser av å utsettes for slike lovbrudd.

Begrensninger ved tilnærmingen – subjektive opplevelser

Vi måler utsatthet for hatefulle ytringer, hatkriminalitet og hverdagsdiskriminering ved å basere oss på respondentenes selvrapporterte erfaringer og opplevelser. En begrensning ved å ta utgangspunkt i subjektive opplevelser er blant annet at de samme handlingene og ytringene, og motivene bak dem, kan oppleves og tolkes forskjellig av ulike individer, og påvirkes av tidligere erfaringer, personlighet og emosjonelle og sosiale faktorer (se for eksempel Harnois, 2022; Lilienfeld, 2017).

Handlinger kan for eksempel oppleves som diskriminerende uten at det finnes et objektivt grunnlag for det, mens faktiske tilfeller av diskriminering ikke alltid blir oppfattet som det (Pager & Shepherd, 2008; Quillian, 2006). Samtidig vil terskelen for å vurdere ytringer og hendelser som alvorlige nok til å rapportere dem som hatefulle eller som diskriminering sannsynligvis være påvirket av tidligere erfaringer med diskriminering og hat (Fladmoe et al., 2019). Slike erfaringer kan over tid gjøre at man blir «herdet», får lave forventninger, og dermed tolker situasjoner som andre ville opplevd som alvorlige og diskriminerende, som bagateller (Grønningsæter & Haualand, 2012; Melbøe & Gjertsen, 2020). Det er også mulig at gjentatte opplevelser med å utsettes for diskriminering og hatefulle ytringer kan virke bevisstgjørende, noe som kan senke terskelen for å rapportere om slike opplevelser.

Videre trenger respondenters vurderinger av om de har vært utsatt for lovbrudd og hatkriminalitet heller ikke å samsvare med juridiske definisjoner. Gjerningspersonens motiv er ikke alltid innlysende for den som blir utsatt for et lovbrudd. Det kan føre til at lovbrudd feilaktig oppfattes som å være hatkriminalitet, eller feilaktig oppfattes som å *ikke* være det. Oppsummert er det mulig at erfaringer med å bli utsatt for hatytringer, hatkriminalitet og diskriminering både over- og underrapporteres.

Til tross for at subjektive opplevelser ikke alltid er en perfekt refleksjon av virkeligheten, er det likevel viktig i et samfunnsvitenskapelig perspektiv å undersøke om funksjonshemmede opplever å ha blitt utsatt for hatytringer, hatkriminalitet, og ulike manifestasjoner av hverdagsdiskriminering. Selv om hendelser og situasjoner kan overses eller misoppfattes, kan *opplevelsen* av å ha blitt utsatt for diskriminering og hat i seg selv ha negative psykologiske, emosjonelle og sosiale konsekvenser for den som utsettes for dem (Fladmoe & Nadim, 2023; Gong et al., 2016; Pascoe & Smart Richman, 2009; Vedeler et al., 2019; Williams et al., 2003). Samtidig vil studier av opplevd diskriminering og hat antakelig også gjenspeile, og derfor gi innsikt i, dypereleggende følelser knyttet til inkludering, status og posisjon i samfunnet (Midtbøen & Rogstad, 2010).

3.3 Metode

Analysene i rapporten består av beskrivende statistikk, som enkle frekvenstabeller og krysstabeller. Når vi sammenligner andeler i to grupper, bruker vi z-tester til å undersøke om forskjeller i andeler mellom gruppene er statistisk signifikante. Ved sammenligning av andeler mellom tre eller flere grupper, benytter vi kjikvadrattest. For gjennomsnittsforskjeller benyttes t-test og enveis ANOVA ved sammenligning av henholdsvis to og tre eller flere grupper. Signifikansnivå i alle tester er 5 %, og vi angir p-verdier som følger: ***p < 0,001, **p < 0,01 og *p < 0,05.

I krysstabeller undersøker vi bivariate sammenhenger mellom utsatthet for krenkelser og ulike bakgrunnskjennetegn hver for seg. Flere av disse variablene kan imidlertid henge sammen. Vi benytter derfor også multiple regresjonsanalyser (OLS-regresjon og lineære sannsynlighetsmodeller), for å undersøke betydningen av hver enkelt variabel, kontrollert for de øvrige variablene. Fordelen med denne metoden, er at den kan gi et bedre bilde av om noen bakgrunnskjennetegn fremstår som viktigere enn andre når de ses i sammenheng.

3.4 Forslag til tiltak

Arbeidet med å utvikle forslag til tiltak har tatt utgangspunkt i resultatene fra vår studie, og vi har knyttet dette opp mot annen forskning og erfaringer med tiltak fra annet hold. Inntaket til dette arbeidet har bestått i 1) intervjuer med fageksperter, 2) oversiktsstudie basert på forliggende forskningslitteratur og 3) drøfteringer med fagpanel.

Intervjuer med fageksperter: Innledningsvis i studien drøftet vi dagens situasjon og med fire norske fageksperter med særlig kompetanse på området. Disse drøftingene var lagt opp som intervjuer, men bar i realiteten preg av å være åpne, sonderende diskusjoner om fordeler, ulemper og muligheter når det gjelder tiltak og virkemidler som kan iverksettes i forebyggende eller avvergende hensikt. I disse diskusjonene kom det blant annet opp spørsmål om nye og fremvoksende uttrykk for hatprat, blant annet på digitale plattformer.

Oversiktsstudie basert på forliggende forskningslitteratur: Vi utarbeidet en oversiktsstudie («scoping review»), basert på den innsamlede forskningslitteraturen, og der vi spesielt trakk sammen alt det som var skrevet om tiltak. Til sammen 80 dokumenter av ulik art og omfang er gjennomgått og kodet i analyseverktøyet NVivo. Alt materiale ble gjennomgått og sortert for å se etter konkrete forslag til tiltak på samfunns- og individnivå, samt erfaringer med utprøving av strategier for å forebygge eller redusere hets, hat og trakassering i ulike former.

Fagpanel: For å bistå oss i vurderinger, relevans og nytteverdi av de tiltakene vi ville foreslå, inviterte vi et eget fagpanel bestående av fire særlig kompetente personer fra funksjonshemmedes interesseorganisasjoner og fagfeltet til å diskutere et utkast til tiltakskomiteet med oss. Alle i panelet kjenner temaet og problemstillingene på feltet godt i egenskap av sin rolle, og som har kunnet gi verdifulle innspill til våre forslag. Diskusjonene med fagpanelet dreide seg om betydningen av ulike typer av forebyggende innsatser, og av mangler i det arbeidet som politiet gjør på dette området.

4 Resultater

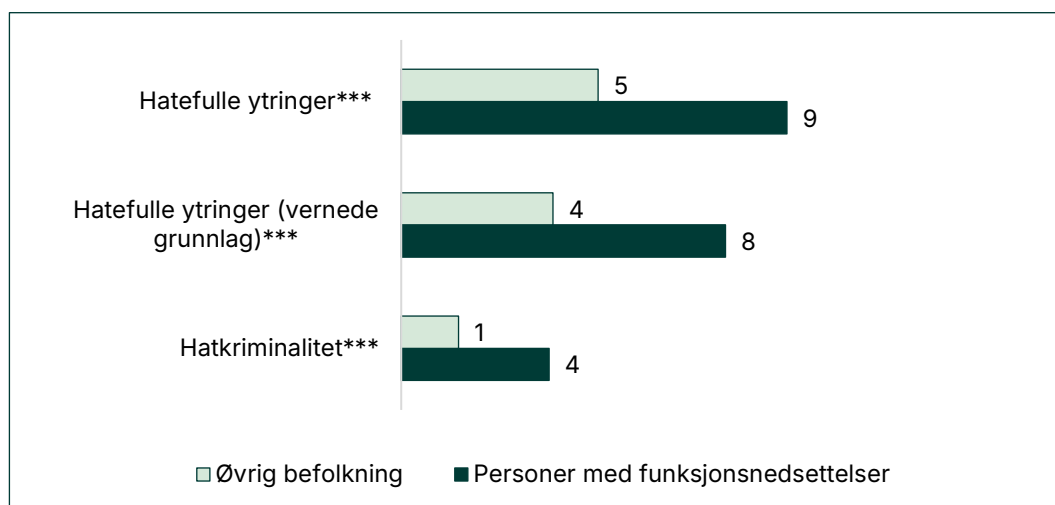
I dette kapitlet presenterer vi resultater fra spørreundersøkelsene. Først undersøker vi forekomsten av erfaringer med å bli utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet, og hvilke grunnlag disse hendelsene var rettet mot eller motivert av. Deretter utforsker vi mer konkrete erfaringer med hensyn til innholdet i et utvalg av ytringer, kategorier av lovbrudd og hatkriminalitet, i tillegg til former for hverdagsdiskriminering. Vi ser så nærmere på hvem som står bak hatefulle ytringer og hatkriminalitet, og hvor hendelsene finner sted. Avslutningsvis undersøker vi konsekvensene av slike krenkelser, og barrierer mot å anmelde til politiet eller søke hjelp. I analysene som bygger på data fra Nasjonal trygghetsundersøkelse, sammenligner vi personer med funksjonsnedsettelse med den øvrige befolkningen.

4.1 Utsatthet for hatefulle ytringer og hatkriminalitet – omfang

For å måle omfanget av erfaringer med å bli utsatt for hatefulle ytringer, ble respondentene i Nasjonal trygghetsundersøkelse spurt om de hadde fått slike ytringer rettet mot seg i 2022. Hatefulle ytringer ble definert som «ytringer som angriper en eller flere personer på grunn av deres hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering, nedsatte funksjonsevne, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk.» Videre ble «utsagn som innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd på grunn av overnevnte kjennetegn ...» og «utsagn som oppfordrer eller gir tilslutning til vold mot noen på grunn av slike kjennetegn» fremhevet som eksempler på hatefulle ytringer. Respondentene ble også stilt et eget spørsmål om de hadde blitt utsatt for hatkriminalitet i 2022. Hatkriminalitet ble definert som «at motivet hos den/de som utøver et lovbrudd var diskriminerende holdninger mot deg, eller motivert av gruppetilhørighet» og har «bakgrunn i funksjonsevne, religion eller livssyn, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, eller andre forhold ved grupper med et særskilt behov for vern».

Figur 4.1 viser andelen av respondentene som oppgir at de har blitt utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet i 2022. Vi skiller her mellom hatefulle ytringer uavhengig av grunnlaget ytringene var rettet mot, og hatefulle ytringer rettet mot grunnlagene som inngår i straffeloven § 185 om hatefulle ytringer: nedsatt funksjonsevne, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er vernede grunnlag. Hatkriminalitet omfatter kun hatkriminalitet respondentene oppga at hadde bakgrunn i vernede grunnlag.

Figur 4.1. Andel som oppgir å ha blitt utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet. Personer med funksjonsnedsettelse (n = 2165) og den øvrige befolkningen (n = 23225). Prosent.

Vernede grunnlag: Nedsatt funksjonsevne, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

Figuren viser at personer med funksjonsnedsettelse er omtrent dobbelt så utsatt for hatefulle ytringer som den øvrige befolkningen. Blant personer med funksjonsnedsettelse, svarte 9 prosent at de fikk hatefulle ytringer rettet mot seg i 2022, uavhengig av hvilket gruppekjenntegn ytringen rettet seg mot. Når vi avgrensner til ytringer rettet mot vernede grunnlag, er andelen 8 prosent. Tilsvarende tall for befolkningen er 5 og 4 prosent. Denne forskjellen i utsatthet for hatefulle ytringer mellom personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen består når vi kontrollerer for andre egenskaper, som alder, kjønn og utdanning (se tilleggstabell 4.7a).

I organisasjonsundersøkelsen svarte til sammenligning 39 prosent av respondentene at de hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer i løpet av de siste 12 månedene (ikke rapportert i figur). Definisjonen av hatytringer var noe ulik mellom de to spørreundersøkelsene (se kapittel 3.1), men at andelen som oppga å ha blitt utsatt for slike ytringer var fire ganger så stor i organisasjonsundersøkelsen, skyldes antakelig de forskjellige måtene deltakerne ble rekruttert til de to spørreundersøkelsene. Utvalget i organisasjonsundersøkelsen var selvselektert, noe som kan ha bidratt til en overrepresentasjon av personer som har blitt utsatt for hatytringer i organisasjonsundersøkelsen. I tillegg kan det ha vært ulikheter med hensyn til tilbøyelighet til å over- og underrapportere slike erfaringer.

De forskjellige resultatene reflekterer funn fra tidligere undersøkelser. Omfanget vi finner basert på data fra Nasjonal trygghetsundersøkelse samsvarer med nivået i Fladmoe et al. (2019), som også var basert på et sannsynlighetsutvalg, hvor tilfeldige personer ble invitert til å delta.¹⁵ På den andre siden, er andelen som oppgir å ha blitt utsatt for hatefulle ytringer i organisasjonsundersøkelsen den samme som i den første studien av

¹⁵ Studiene er riktignok ikke direkte sammenlignbare ettersom hatefulle ytringer er målt på forskjellige måter, og fordi Fladmoe et al. (2019) fokuserte på personer med *fysiske* funksjonsnedsettelse, ikke funksjonsnedsettelse generelt.

hatytringer rettet mot funksjonsnedsettelse i Norge fra 2016 (Olsen et al., 2016). Som i organisasjonsundersøkelsen, var også utvalget i sistnevnte undersøkelse selvrekruert, i tillegg til at hatefulle ytringer ble målt på en annen måte. Det er altså ikke grunnlag for å tolke de forskjellige resultatene som en reell endring i forekomst fra 2016. Snarere indikerer resultatene at omfanget av erfaringer med hatefulle ytringer er lavere enn den første studien fra 2016 kunne tyde på.

Hatkriminalitet omfatter straffbare hatefulle ytringer og andre «straffbare handlinger som helt eller delvis har bakgrunn i andres hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk eller nedsatte funksjonsevne» (Spurkland et al., 2023, s. 75). Figur 4.1 viser at andelen som oppgir at de har blitt utsatt for hatkriminalitet i 2022 også er dobbelt så stor blant personer med funksjonsnedsettelse (4 prosent) som i den øvrige befolkningen (2 prosent).¹⁴ Denne forskjellen består også når vi kontrollerer for andre egenskaper (se tilleggstabell 4.7b).

I det følgende vil vi se nærmere på *hvilke* gruppekjennetegn hatefulle ytringer har vært rettet mot og som hatkriminaliteten har vært motivert av. Funksjonshemmede kan tilhøre flere minoritetsgrupper og kan bli utsatt for hatytringer og hatkriminalitet rettet mot flere grunnlag enn nedsatt funksjonsevne. Tidligere undersøkelser har også belyst hvordan funksjonshemmede opplever diskriminering og hatytringer på grunnlag av funksjonsnedsettelse i samspill med andre gruppekjennetegn, som samisk bakgrunn og seksuell orientering (Grønningsæter & Hualand, 2012; Melbøe & Gjertsen, 2020; Shaw et al., 2011), og at sannsynligheten for å bli utsatt for hatytringer øker jo flere minoritetstilørigheter man har (Fladmoe & Nadim, 2023).

I Nasjonal trygghetsundersøkelse fikk respondentene som svarte at de hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet et oppfølgingsspørsmål om hva ytringene og handlingene var rettet mot, eller motivert av. Tabell 4.2 viser andelen som har vært utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet rettet mot eller motivert av ulike gruppekjennetegn, og andelen som har vært utsatt for slike krenkelser basert på ett eller flere grunnlag. Blant personer med funksjonsnedsettelse ser vi at nedsatt funksjonsevne var det vanligste grunnlaget for det de opplevde som hatefulle ytringer. 3 prosent oppga at ytringene var rettet mot nedsatt funksjonsevne. Videre viser tabellen at personer med funksjonsnedsettelse ikke bare opplever hatytringer som er rettet mot funksjonsnedsettelse. En like stor andel oppga at de hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer som var rettet mot nasjonal eller etnisk opprinnelse. Rundt 2 prosent oppga religion eller livssyn, hudfarge, seksuell orientering, kjønn og «annet», og omtrent 1 prosent svarte at de hatefulle ytringene var rettet mot kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, og alder. I befolkningen ellers er nasjonal eller etnisk opprinnelse det vanligste grunnlaget for hatytringer (2 prosent).

Videre viser tabellen at 5 prosent av personer med funksjonsnedsettelse oppgir at de har blitt utsatt for hatytringer rettet mot ett grunnlag, 2 prosent at de har blitt utsatt for

¹⁴ Som for hatefulle ytringer, er omfanget av hatkriminalitet her noe lavere enn i hovedrapporten fra Nasjonal trygghetsundersøkelse fordi vi ikke bruker vekter i analysene.

slike ytringer rettet mot to grunnlag og 2 prosent opplevde hatefulle ytringer rettet mot tre eller flere gruppekjennetegn.

Tabell 4.2 Andel som har blitt utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet rettet mot / motivert av ulike grunnlag. Personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Prosent.

	Hatefulle ytringer			Hatkriminalitet		
	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Sig.	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Sig.
Gruppekjennetegn						
Nedsatt funksjonsevne	3	< 1	***	1	< 1	***
Hudfarge	2	1		1	< 1	**
Nasjonal/etnisk opprinnelse	3	2	*	2	< 1	**
Religion/livssyn	2	< 1	***	1	< 1	***
Seksuell orientering	2	< 1	***	< 1	< 1	***
Kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk	1	< 1	***	< 1	< 1	***
Alder	< 1	< 1	*	< 1	< 1	***
Kjønn	2	1	***	< 1	< 1	***
Annet	2	< 1	***	< 1	< 1	***
Antall grunnlag						
Ett	5	3	***	2	< 1	***
To	2	1	*	< 1	< 1	*
Tre eller flere	2	< 1	***	1	< 1	***
n	2 165	23 255		2 165	23 255	

* p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Kilde. Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022

Når vi ser på hvilke grunnlag respondentene oppga at var motivasjonen bak hatkriminaliteten de ble utsatt for, er nasjonal eller etnisk opprinnelse (2 prosent) og nedsatt funksjonsevne (1 prosent) igjen de vanligste blant personer med funksjonsnedsettelse. Rundt 1 prosent av personer med funksjonsnedsettelse oppga også at de har opplevd hatkriminalitet som var motivert av hudfargen deres og av religionen eller livssynet

deres. Andelen som svarer at de har blitt utsatt for hatkriminalitet motivert av de øvrige gruppekjennetegnene er under 1 prosent.¹⁵

2 prosent av personer med funksjonsnedsettelse oppga at de hadde vært utsatt for hatkriminalitet som var motivert av ett gruppekjennetegn, 1 prosent oppgir to gruppekjennetegn og 1 prosent var utsatt for hatkriminalitet som var motivert av tre eller flere gruppekjennetegn.

Oppsummering

- Funksjonshemmede er mer utsatt for hatytringer og hatkriminalitet enn den øvrige befolkningen.
- Blant personer med funksjonsnedsettelse hadde 9 prosent vært utsatt for det de opplevde som hatefulle ytringer uavhengig av hvilket grunnlag det var rettet mot, og 3 prosent hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer som var rettet mot nedsatt funksjonsevne.
- Omfanget av hatytringer rettet mot personer med funksjonsnedsettelse er på nivå med andre nyere studier om erfaringer med hatefulle ytringer blant LHBT-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen (Fladmoe et al., 2019), men lavere enn i den første norske undersøkelsen av erfaringer med hatytringer blant personer med funksjonsnedsettelse fra 2016 (Olsen et al., 2016).
- Det er ikke grunnlag for å tolke forskjellen fra 2016 som en reell endring i forekomst, siden den første undersøkelsen var basert på selvrekuttering og hatytringer ble målt på en annen måte.
- 4 prosent av personer med funksjonsnedsettelse oppga at de har vært utsatt for hatkriminalitet, og 1 prosent at de hadde opplevd hatkriminalitet som var motivert av deres nedsatte funksjonsevne.

4.2 Erfaringer med konkrete ytringer, handlinger og hendelser

Så langt har vi undersøkt utbredelsen av opplevelser med å bli utsatt for hatytringer og hatkriminalitet blant personer med funksjonsnedsettelse. I dette kapittelet retter vi fokus mot hva som kjennetegner slike erfaringer, og utforsker funksjonshemmedes erfaringer med et utvalg av konkrete eksempler på ytringer og skjellsord, og kategorier av lovbrudd og hatkriminalitet. Vi ser også nærmere på opplevelser noen former for hverdagsdiskriminering.

Erfaringer med konkrete ytringer

For å få mer innsikt i hva som kjennetegner hatytringer rettet mot personer med funksjonsnedsettelse, stilte vi respondentene i organisasjonsundersøkelsen spørsmål om erfaringer med konkrete ytringer av ulik alvorlighetsgrad, og som på ulike måter møter

¹⁵ Disse egenskapene inkluderer alder, kjønn, og «annet», som ikke er vernede grunnlag. De øvrige analysene er avgrenset til hatkriminalitet i juridisk forstand, slik det forutsetter at den straffbare handlingen hadde bakgrunn i vernede grunnlag, det vil si hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk eller nedsatt funksjonsevne.

kriteriene for hatefulle ytringer (jfr. Fladmoe et al., 2019; Olsen et al., 2016). Noen av ytringene kan være hatefulle i tonen uten at de direkte eller nødvendigvis er rettet mot et gruppekjennetegn, slik som ytringer om at mottakeren er ubehagelig å se eller høre på, eller hjelpeløs eller svak. Vi spurte også om ytringer som refererer til «sånne som deg», som *kan* referere til respondentenes gruppetilhørighet, uten at det konkretiseres nærmere. Andre eksempler fanger opp både det hatefulle i tonen og spesifiserer at ytringene var rettet mot gruppekjennetegn, som «hetsende ytringer som gjentar usannheter om en gruppe du tilhører». Andre eksempler refererer spesifikt til trakasserende eller hetsende ytringer som var rettet mot «funksjonshemmede» eller «din funksjonsnedsettelse». Den mest alvorlige ytringen av de konkrete ytringene angriper mottakerens menneskeverd, uten at den trenger å ha vært rettet mot et gruppekjennetegn. De øvrige eksemplene på konkrete ytringer omfatter nedsettende seksualiserte ytringer og hetsende ytringer om respondentens livsstil, som ikke direkte refererer til gruppekjennetegn.

Tabell 4.3 viser hvor stor andel av respondentene i organisasjonsundersøkelsen som hadde opplevd de ulike konkrete ytringene én eller flere ganger i løpet av de siste tolv månedene. Den vanligste av disse opplevelsene var hetsende ytringer som gjentar usannheter om funksjonshemmede; omtrent halvparten av utvalget har opplevd dette, og en stor andel har opplevd det flere ganger (36 prosent). Den nest vanligste opplevelsen er «trakasserende ytringer om din funksjonsnedsettelse», som 14 prosent hadde opplevd én gang og 39 prosent hadde opplevd flere ganger. Andelen som rapporterer om disse konkrete opplevelsene, er med andre ord større enn andelen som svarer bekræftende på det direkte spørsmålet om de har vært utsatt for hatefulle ytringer i organisasjonsundersøkelsen.

Tabell 4.3 Andel som har opplevd ulike konkrete ytringer i løpet av de siste tolv månedene. Personer med funksjonsnedsettelse. Prosent.

	Opplevd én gang	Opplevd flere ganger
Hetsende ytringer som gjentar usannheter om funksjonshemmede	12	36
Trakasserende ytringer om din funksjonsnedsettelse	14	30
Ytringer om at sånne som deg er en belastning for samfunnet	13	23
Ytringer om at du er hjelpeløs eller svak	13	22
Hetsende ytringer om livsstilen din	11	21
Ytringer om at sånne som deg er trygdemisbrukere	10	21
Ytringer om at du er ubehagelig å se eller høre på	10	19
Seksualiserte ytringer som du opplevde som nedsettende	7	10
Ytringer om at du ikke burde vært født eller ikke har rett til å leve	5	5
n	1 155–1 164	1 155–1 164

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

Tabellen viser videre at over én av tre hadde opplevd ytringer om at «såanne som deg» er en belastning for samfunnet: 13 prosent hadde opplevd det én gang og 23 prosent hadde opplevd det flere ganger i løpet av de siste tolv månedene. En relatert type ytring, som også er relativt vanlig å ha opplevd, er ytringer om at «såanne som deg» er trygdemisbrukere. Videre oppga over én fjerdedel av utvalget at de hadde opplevd «ytringer om at du er hjelpeløs eller svak», «hetsende ytringer om livsstilen din» og «ytringer om at du er ubehagelig å se eller høre på». Når det gjelder ytringer som omhandler personlige egenskaper, utseende og livsstil, er disse i utgangspunktet rettet mot individuelle kjennetegn. Slike ytringer kan imidlertid indirekte være rettet mot respondentens gruppetilhørighet fordi individuelle kjennetegn, slik som måten man snakker på eller ser ut, kan være forbundet med at man for eksempel har en funksjonsnedsettelse, som diskutert i kunnskapsoppsummeringen.

I organisasjonsundersøkelsen stilte vi også respondentene spørsmål om de hadde hørt eller sett ulike ord bli brukt som skjellsord, og om de selv hadde vært mottakere av slike skjellsord. Tabell 4.4 viser at de mest vanlige skjellsordene respondentene hadde observert i løpet av de siste tolv månedene var ord knyttet til fysisk eller psykososial funksjonsnedsettelse, som «psyko, ustabil, gal eller lignende» (42 prosent) og «krøpling, mongo, hemma, tilbakestående eller lignende» (32 prosent).¹⁶

Tabell 4.4 Andel som har hørt eller sett ulike ord brukt som skjellsord, og selv har vært mottaker av slike skjellsord, i løpet av de siste tolv månedene. Flervalg. Personer med funksjonsnedsettelser. Prosent.

Tater, sigøyner, rom eller lignende	5
Same, finn, lapp eller lignende	8
Jøde	10
Muslim	11
Neger, svarting eller lignende	19
Innvandrer, utlending eller lignende	21
Tøs, hore eller lignende	22
Homo, lesbe eller lignende	25
Krøpling, mongo, hemma, tilbakestående eller lignende	32
Psyko, ustabil, gal eller lignende	42
Vært mottaker av slike skjellsord, siste 12 måneder	23
n	1 176

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

Av andre typer skjellsord, var betegnelser knyttet til seksuell orientering («homo, lesbe eller lignende») mest vanlig, etterfulgt av ord knyttet til innvandringsbakgrunn. Vi ser også at 23 prosent selv hadde opplevd å være mottaker av slike skjellsord i løpet av de siste tolv månedene.

¹⁶ Fremtidige undersøkelser bør inkludere ord knyttet til andre typer funksjonsnedsettelser brukt nedsettende og som skjellsord, som for eksempel *døvt* og lignende.

Erfaringer med konkrete lovbrudd

Hatkriminalitet er et omfattende begrep i den forstand at det inkluderer alle straffbare handlinger som har bakgrunn i andres nedsatte funksjonsevne, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering eller kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. I Nasjonal trygghetsundersøkelse ble respondentene stilt spørsmål om de i løpet av 2022 hadde blitt utsatt for en rekke ulike lovbrudd. De som svarte at de hadde blitt utsatt for hatkriminalitet og som hadde krysset av for at de hadde blitt utsatt for et lovbrudd, ble spurt om dette lovbruddet var hatkriminalitet.

I hvilken grad oppfattes hatkriminalitet som hatkriminalitet? Den som utsettes for et lovbrudd vil i mange tilfeller ha begrenset innsikt i gjerningspersonens motivasjon, som drøftet over. Vi presenterer derfor tall for utsatthet for ulike kategorier av lovbrudd generelt, og for lovbrudd respondentene oppgir at var hatkriminalitet. Tabell 4.5 viser hvor stor andel av personer med og uten funksjonsnedsettelse som var utsatt for ulike kategorier av lovbrudd, og hvor stor andel ulike lovbrudd som ble rapportert at var hatkriminalitet utgjør blant de som har blitt utsatt for hatkriminalitet.¹⁷

Ser vi først på fordelingen av lovbrudd uavhengig av om det var hatkriminalitet, er personer med funksjonsnedsettelse signifikant mer utsatt for ni av elleve kategorier lovbrudd. Forskjellene er imidlertid svært små for flere av lovbruddene. Av de ulike kategoriene, er tyveri, innbrudd, ran og skadeverk kategorien lovbrudd flest ble utsatt for: 26 prosent av personer med funksjonsnedsettelse og 20 prosent i den øvrige befolkningen. Deretter er digital kriminalitet, som er lovbrudd som foregår på digitale arenaer eller ved digitale virkemidler, den nest vanligste kategorien av lovbrudd, som 22 prosent av personer med funksjonsnedsettelse og 14 prosent av den øvrige befolkningen oppgir at de ble utsatt for. Videre oppgir 10 prosent av personer med funksjonsnedsettelse at de har blitt utsatt for trusler, sammenlignet med 6 prosent i den øvrige befolkningen.

Tabellen viser også statistisk signifikante, men svært små, forskjeller i utsatthet for vold: 10 og 5 prosent av personer med funksjonsnedsettelse ble utsatt for henholdsvis vold og grov vold, sammenlignet med 9 og 4 prosent i befolkningen ellers. Av ulike kategorier av seksuell vold, svarer 2 prosent av personer med funksjonsnedsettelse og 1 prosent i den øvrige befolkningen at de har blitt utsatt for uønsket seksuell omgang. Videre rapporterer 6 prosent av personer med funksjonsnedsettelse at de har blitt utsatt for uønsket seksuell atferd, sammenlignet med 4 prosent i den øvrige befolkningen.

¹⁷ For en oversikt over de enkelte lovbruddene som inngår i de ulike kategoriene, se Høgestøl & Skjervheim (2023, s. 17). For kategoriene av seksuell vold spesifikt, se Løvgren et al. (2023, p. 52).

Tabell 4.5. Andel utsatte for ulike lovbrudd og lovbrudd som var hatkriminalitet. Personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Prosent.

	Alle lovbrudd			Lovbrudd som var hatkriminalitet		
	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Sig.	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Sig.
	%	%		%	%	
Tyveri, innbrudd, ran og skadeverk	26	20	***	29	11	***
Vold	10	9	*	17	15	
Grov vold	5	4	***	14	9	
Trusler	10	6	***	31	21	***
Uønsket seksuell omgang	2	1	***	8	2	*
Uønsket seksuell handling	5	4		9	4	
Uønsket seksuell atferd	6	4	***	14	7	*
Digital seksuell vold	3	2		4	4	
Digital kriminalitet	22	14	***	24	14	*
Diskriminering	3	< 1	***	15	8	*
Hatefulle ytringer*	4	2	***	64	59	
n	2 165	23 255		78	334	

Samme respondent kan inngå i flere kategorier. * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

Lovbrudd som var hatkriminalitet: De som svarte 1) at de hadde vært utsatt for hatkriminalitet og 2) ett eller flere lovbrudd, fikk oppfølgingsspørsmål om lovbruddet var hatkriminalitet. Tallene viser hvor stor andel ulike former for hatkriminalitet (dvs. kategorier av lovbrudd) utgjør blant de som var utsatt for hatkriminalitet.

Diskriminering (jfr. straffeloven § 186): At man på grunn av diskriminering 1) ikke har fått kjøpe varer eller tjenester eller 2) har blitt nektet inngang til offentlig forestilling, sammenkomst eller arrangement på grunn av diskriminering, på grunn av ens nedsatte funksjonsevne, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk.

**Hatefulle ytringer* er forsøkt avgrenset til straffbare hatefulle ytringer (jfr. straffeloven § 185), dvs. ytringer rettet mot vernede grunnlag (nedsatt funksjonsevne, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk) og som fant sted på fysiske offentlige steder (jfr. Løvgren et al., 2023).

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

Tabell 4.5 viser videre omfanget av opplevelser med former for diskriminering som kan være straffbare etter straffeloven § 186. Dette gjelder diskriminering som innebærer at man har 1) blitt nektet å kjøpe varer eller tjenester, eller 2) blitt nektet inngang til en

offentlig forestilling, sammenkomst eller arrangement på grunn av ens nedsatte funksjonsevne, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. 3 prosent av personer med funksjonsnedsettelse oppgir at de har blitt utsatt for slik diskriminering, mens 1 prosent av den øvrige befolkningen oppgir det samme.

Den siste kategorien, *hatefulle ytringer*, er i denne analysen forsøkt avgrenset til *straffbare* hatefulle ytringer (jfr. straffeloven § 185). Å identifisere straffbare hatefulle ytringer basert på data fra en spørreundersøkelse er svært utfordrende. Her har vi brukt den samme operasjonaliseringen som i hovedrapporten fra Nasjonal trygghetsundersøkelse (Løvgren et al., 2023), som innebærer at hatefulle ytringer er begrenset til ytringer som var rettet mot et vernet grunnlag, og som ble fremsatt på et offentlig, *fysisk* sted.¹⁸ I en forstand kan imidlertid denne avgrensningen regnes som restriktiv, siden kravet om at ytringen må være fremsatt «offentlig» eller «i andres nærvær ...» er medienøytralt, slik at internett og sosiale medier også kan anses som offentlige steder, og selv private steder kan være omfattet hvis ytringene er fremsatt «...i nærvær av et større antall personer» (se Spurkland et al., 2023; Wessel-Aas et al., 2016). 4 prosent av personer med funksjonsnedsettelse og 2 prosent av den øvrige befolkningen oppga at de har vært utsatt for hatefulle ytringer etter denne definisjonen.

Videre viser tabellen hvor stor andel ulike lovbrudd respondentene oppgir at var hatkriminalitet utgjør blant de som svarte at de ble utsatt for hatkriminalitet. Resultatene tyder på at hatefulle ytringer er den typen hatkriminalitet flest utsettes for. Av de som opplevde å bli utsatt for hatkriminalitet, svarte 64 prosent av personer med funksjonsnedsettelse og 59 prosent i den øvrige befolkningen at det dreide seg om hatefulle ytringer. Dernest følger trusler som den nest vanligste formen for hatkriminalitet blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen. Blant de som opplevde å bli utsatt for hatkriminalitet, rapporterte 31 prosent av personer med funksjonsnedsettelse og 20 prosent i den øvrige befolkningen om hatkriminalitet i form av trusler.

Tyveri, innbrudd, ran og skadeverk er også blant formene for hatkriminalitet som ble rapportert oftest blant personer med funksjonsnedsettelse: 29 prosent av de som svarte at de ble utsatt for hatkriminalitet, oppgir at denne kategorien lovbrudd var hatkriminalitet. Blant utsatte for hatkriminalitet i den øvrige befolkningen, rapporterer 10 prosent om det samme. Det er imidlertid få i utvalget av personer med funksjonsnedsettelse som har vært utsatt for hatkriminalitet, noe som gjør beregningene usikre. Innenfor denne kategorien av lovbrudd, var skadeverk/hærverk (n = 14) lovbruddet som oftest ble rapportert at var hatkriminalitet blant personer med funksjonsnedsettelse. At digital kriminalitet var hatkriminalitet ble også noe oftere rapportert av de som vært utsatt for hatkriminalitet blant personer med funksjonsnedsettelse (23 prosent) enn i den øvrige befolkningen (14 prosent). Innenfor denne kategorien lovbrudd, er trakasserende oppførsel på telefon, SMS eller internett (n = 18) lovbruddet som oftest rapporteres at var hatkriminalitet blant personer med funksjonsnedsettelse.

¹⁸ At det omfanget likevel skiller seg noe fra hovedrapporten (Løvgren et al., 2023, s. 74), skyldes at vi ikke bruker vekter i disse analysene.

Erfaringer med hverdagsdiskriminering

Utover mer direkte former for hat og diskriminering, kan fordommer komme til uttrykk på mer subtile og tvetydige måter, i form av ydmykkelser, fornærmelser, og respektløs behandling som skyldes ens minoritetsstatus. I organisasjonsundersøkelsen brukte vi skalaen *The Everyday Discrimination Scale* for å måle erfaringer med denne formen for diskriminering, eller *hverdagsdiskriminering*, slik den forekommer i dagligdagse settinger og interaksjon. Respondentene ble spurt om hvor ofte de opplever ni ulike eksempler på hverdagsdiskriminering på en skala fra 1 til 6, hvor 1 er «Aldri» og 6 er «Nesten daglig». Tabell 4.6 viser hvor stor andel som har opplevd de ulike formene for hverdagsdiskriminering etter hvor ofte de har opplevd dem.

Tabell 4.6 Ulike former for hverdagsdiskriminering (*Everyday Discrimination Scale*). Personer med funksjonsnedsettelse. Prosent (n = 1 161–1 169).

	Aldri	Mindre enn én gang i året	Noen ganger i året	Noen ganger i måneden	Minst én gang i uken	Nesten daglig
Folk oppfører seg som om de er bedre enn deg	27	13	29	14	7	10
Du blir behandlet med mindre respekt enn andre	34	15	28	12	7	5
Folk oppfører seg som om de tror at du ikke er smart	41	12	25	11	6	5
Du blir behandlet mindre høflig enn andre	44	14	23	9	6	4
Folk oppfører seg som om de tror at du er uærlig	56	11	18	9	3	3
Du får stygge eller krenkende ord slengt mot deg	50	18	19	7	4	2
Folk oppfører seg som om de er redde for deg	67	12	12	5	2	2
Du får dårligere service enn andre på restauranter eller i butikker	68	13	11	5	2	2
Du blir truet eller trakassert	67	15	11	4	2	< 1
Samleskår EDS-9*	2,13					
Samleskår EDS-7*	2,22					

Samleskår EDS-9 inkluderer gjennomsnittet av samtlige påstander i skalaen, mens *samleskår EDS-7* utelukker de to påstandene «Du får stygge eller krenkende ord slengt om deg» og «Du blir truet eller trakassert», som er mer direkte former for trakassering. Gjennomsnitt av skala 1–6 hvor 1 er «Aldri» og 6 er «Nesten daglig».

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

Påstanden «folk oppfører seg som om de er bedre enn deg» er den formen for hverdagsdiskriminering flest i utvalget rapporterer om: 60 prosent svarte at de opplever dette på årlig basis, og 10 prosent at de opplever det nesten daglig. Halvparten av respondentene i organisasjonsundersøkelsen oppgir at de opplever å bli behandlet med mindre respekt enn andre minst noen ganger i året, mens rundt 10 prosent opplever det ukentlig. Videre opplever også nesten halvparten at «folk oppfører seg som om de tror at du ikke er smart» minst noen ganger i året, og 10 prosent at det er noe de opplever minst én gang i uken. Minst 30 prosent av respondentene rapporterer også at de opplever følgende hendelser minst noen ganger i året: «du blir behandlet mindre høflig enn andre», «folk oppfører seg som om de tror at du er uærlig», og «du får stygge eller krenkende ord slengt mot deg».

Det er mindre vanlig blant respondentene å oppgi at «folk oppfører seg som om de er redde for» dem, men én av fem opplever dette minst noen ganger i året. Det samme gjelder det å få dårligere service enn andre på restauranter eller i butikker. Den mest alvorlige hendelsen, som er å bli truet eller trakassert, er den hendelsen respondentene sjeldnest rapporterer om; 17 prosent oppgir at de opplever dette minst noen ganger i året, mens 67 prosent svarer at de aldri har opplevd det.

Oppsummering

- Av ulike eksempler på konkrete opplevelser, er hetsende ytringer som gjentar usannheter om funksjonshemmede og trakasserende ytringer om ens funksjonsnedsettelse de vanligste blant respondentene i organisasjonsundersøkelsen.
- De mest vanlige ordene respondentene hadde hørt eller sett brukt som skjellsord i løpet av de siste tolv månedene var ord knyttet til fysisk eller psykososial funksjonsnedsettelse.
- Av ulike kategorier av lovbrudd, ble flest utsatt for tyveri, innbrudd, ran og skadeverk, både blant personer med funksjonsnedsettelse (26 prosent) og i den øvrige befolkningen (20 prosent).
- Sammenlignet med befolkningen ellers, er personer med funksjonsnedsettelse mer utsatt for tyveri, innbrudd, ran og skadeverk, trusler, digital kriminalitet, diskriminering og hatefulle ytringer. Det er også en tendens til at de er mer utsatt for fysisk og seksuell vold, men forskjellene er svært små. Hatefulle ytringer er den formen for hatkriminalitet flest rapporterte om å ha blitt utsatt for, både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen. Deretter følger trusler som den nest vanligste formen for hatkriminalitet.
- Blant personer med funksjonsnedsettelse er tyveri, innbrudd, ran og skadeverk en omtrent like vanlig form for hatkriminalitet som trusler.
- Av former for hverdagsdiskriminering, rapporterer omtrent halvparten eller flere av respondentene i organisasjonsundersøkelsen at de minst noen ganger i løpet av året opplever at «folk oppfører seg som om de er bedre enn deg», at de opplever å bli behandlet med mindre respekt enn andre, og at «folk oppfører seg som om de tror at du ikke er smart»

4.3 Variasjoner i utsatthet etter bakgrunnskjennetegn

I dette delkapittelet undersøker vi om noen grupper av personer med funksjonsnedsettelse, og også i den øvrige befolkningen, er særlig utsatt for hatefulle ytringer, hatkriminalitet og hverdagsdiskriminering.

Hvem er utsatt for hatytringer og hatkriminalitet?

Tabell 4.7 viser hvordan omfanget av erfaringer med hatefulle ytringer og hatkriminalitet varierer etter ulike kjennetegn. Her undersøker vi utsatthet for hatefulle ytringer uavhengig av grunnlaget de var rettet mot, mens hatkriminalitet kun omfatter tilfeller som var rettet mot vernede grunnlag.

Tabellen viser at menn og kvinner oppgir i omtrent like stor grad at de har blitt utsatt for hatefulle ytringer, både blant personer med funksjonsnedsettelse og i befolkningen ellers. Videre ser vi at det er signifikante forskjeller i utsatthet for hatytringer mellom de fem aldersgruppene vi har delt inn i, særlig blant personer med funksjonsnedsettelse. Andelen som svarte at de hadde blitt utsatt for hatytringer blant personer med funksjonsnedsettelse, var størst i aldersgruppen 24 år eller yngre (23 prosent). Blant personer med funksjonsnedsettelse i aldersgruppene 25–34 år og 35–49 år hadde henholdsvis 15 og 16 prosent blitt utsatt for hatytringer. Kun 2 prosent av personer med funksjonsnedsettelse som var 67 år eller eldre oppga det samme, og 5 prosent av de mellom 50 og 66 år. Vi finner et lignende mønster blant den øvrige befolkningen, men forskjellene er mindre. I samtlige aldersgrupper er andelen som har blitt utsatt for hatefulle ytringer mellom to og fire ganger så stor blant personer med funksjonsnedsettelse som i befolkningen ellers.

Blant personer med funksjonsnedsettelse var det ingen signifikante forskjeller etter om man har høyere utdanning, mens forskjellen etter høyere utdanning i befolkningen ellers er signifikant men liten. Både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen, svarer en betydelig større andel av personer med innvandringsbakgrunn at de har blitt utsatt for hatytringer. Videre svarte personer med lav husholdningsinntekt i større grad enn andre at de har vært utsatt for hatytringer: Blant personer med funksjonsnedsettelse er andelen dobbelt så stor, mens den er tre ganger så stor i befolkningen ellers.

Sammenligner vi utsatthet for hatefulle ytringer blant personer med ulik hovedaktivitet, viser resultatene at elever og studenter var mest utsatt blant personer med funksjonsnedsettelse, etterfulgt av de som svarer «annet» (inkl. hjemmearbeidende) og arbeidsledige. Det er svært få i sistnevnte gruppe (n = 33), noe som gjør disse beregningene usikre. Yrkesaktive og de som er uføretrygdet, på AAP eller tiltak var omtrent like utsatt: Omtrent én av ti i disse gruppene svarte at de hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer. Alders- og førtidspensjonister var minst utsatt for hatytringer (2 prosent). Vi finner omtrent det samme mønsteret i utsatthet i den øvrige befolkningen, med unntak av at arbeidsledige er mest utsatt.

Resultatene fra multiple regresjonsanalyser, hvor vi inkluderer alle bakgrunnsvariablene samtidig, viser at det særlig er innvandringsbakgrunn og alder som har betydning for om man har vært utsatt for hatefulle ytringer (se tilleggstabell 4.7). For personer med funksjonsnedsettelse er ingen av de øvrige variablene signifikante i denne analysen.¹⁹

Tabell 4.7 Andel som oppgir å ha vært utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet etter bakgrunnskjennetegn. Personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Prosent.

	Utsatt for hatytringer		Utsatt for hatkriminalitet	
	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning
Kjønn				
Mann	8	5	4	2
Kvinne	10	5	3	1
<i>Sig.</i>				
Alder				
24 år eller yngre	23	11	5	3
25–34 år	15	7	7	2
35–49 år	16	4	7	1
50–66 år	5	2	2	< 1
67 år eller eldre	2	1	1	< 1
<i>Sig.</i>	***	***	***	***
Utdanning				
Grunnskole/VGS/fagskole	11	6	4	2
Universitet/høyskole	8	4	4	1
<i>Sig.</i>		***		*
Innvandringsbakgrunn				
Innvandringsbakgrunn (1./2.-gen.)	24	15	10	6
Ikke innvandringsbakgrunn	7	3	3	< 1
<i>Sig.</i>	***	***	***	***
Husholdningsinntekt				

¹⁹ På grunn av multikollinearitet, ble hovedaktivitet i disse analysene kodet om til en dikotom variabel som indikerer at respondenten er yrkesaktiv.

	Utsatt for hatytringer		Utsatt for hatkriminalitet	
Lav husholdningsinntekt	14	9	5	2
Ikke lav holdningsinntekt	7	3	3	1
<i>Sig.</i>	***	***	*	***
Hovedaktivitet				
Yrkesaktiv	10	5	4	2
Student/elev (inkl. verneplikt)	25	10	8	2
Alders- eller førtidspensjonist	2	< 1	1	< 1
Arbeidsufør/uføretrygdet, AAP eller på tiltak	10	5	3	1
Arbeidsledig	18	15	6	5
Annet (inkl. hjemmearbeidende)	18	8	9	3
<i>Sig.</i>	***	***	**	***
n	2 165	23 255	2 165	23 255

* p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

Når det kommer til sammenhenger mellom bakgrunnskjenntegn og utsatthet for hatkriminalitet, finner vi heller ingen signifikante kjønnsforskjeller. Blant personer med funksjonsnedsettelse, er de tre yngste aldersgruppene («24 år eller yngre», «25–34 år» og «35–49 år») mest og omtrent like utsatt: Mellom 5 og 7 prosent i disse aldersgruppene svarte at de har blitt utsatt for hatkriminalitet. 2 prosent av personer mellom 50 og 66 år, og 1 prosent av de som er 67 år eller eldre oppgir at de har blitt utsatt for hatkriminalitet. Vi ser et lignende mønster etter alder i befolkningen generelt, men forskjellene er mindre. Videre finner vi ingen statistisk signifikante forskjeller etter utdanningsnivå blant personer med funksjonsnedsettelse. I befolkningen ellers var de som har fullført utdanning på universitets-/høgskolenivå signifikant mindre utsatt, men forskjellen er svært liten.

Innvandringsbakgrunn har også stor betydning for utsatthet for hatkriminalitet. Personer med innvandringsbakgrunn var særlig utsatt både blant personer med funksjonsnedsettelse (10 versus 3 prosent) og i befolkningen ellers (6 prosent versus under 1 prosent).

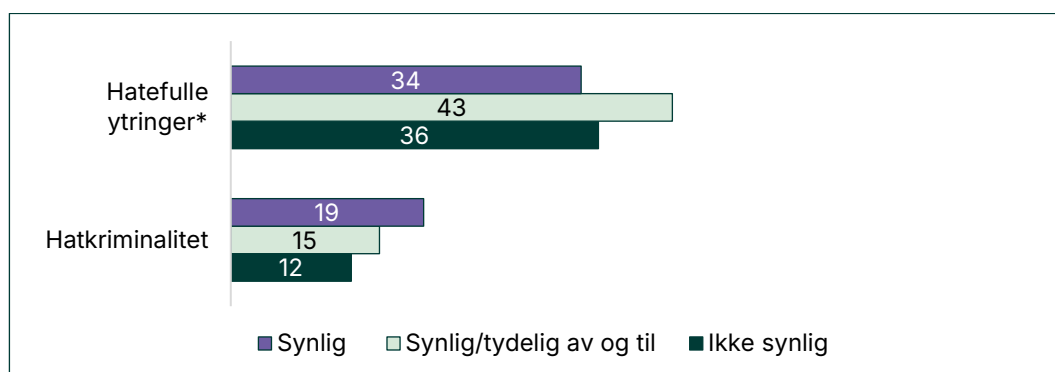
Når det gjelder inntekt, er personer med lav husholdningsinntekt mer utsatt for hatkriminalitet: Blant personer med funksjonsnedsettelse er andelen på henholdsvis 5 prosent og 3 prosent. Det er også forskjeller i utsatthet mellom personer med ulike hovedaktiviteter. Andelen utsatte blant personer med funksjonsnedsettelse er størst blant elever og studenter (8 prosent) og de som svarer «annet» (9 prosent). Dernest svarte 6 prosent av arbeidsledige at de har blitt utsatt for hatkriminalitet. Yrkesaktive og de som er uføretrygdet, på AAP eller tiltak var omtrent like utsatt (3–4 prosent), og blant alders- eller

førtidspensjonister er andelen som svarer at de har blitt utsatt for hatkriminalitet lavest (1 prosent). Ser vi på befolkningen generelt, er mønsteret lignende, men arbeidsledige er mest utsatt, samtidig som forskjellene er mindre enn blant personer med funksjonsnedsettelse.

Multiple regresjonsanalyser viser at av disse kjennetegnene, har innvandringsbakgrunn størst betydning når det gjelder variasjon i utsatthet for hatkriminalitet (tilleggstabell 4.7b). Blant personer med funksjonsnedsettelse, er ikke koeffisient-estimatene for de øvrige bakgrunnsvariablene statistisk signifikante.

I organisasjonsundersøkelsen spurte vi også respondentene om de hadde en funksjonsnedsettelse som var synlig for andre. Resultatene i figur 4.2 tyder på at utsatthet for hatytringer og hatkriminalitet varierer med funksjonsnedsettelsens synlighet. Ser vi på utsatthet for hatytringer, var de som oppgir at funksjonsnedsettelsen er synlig av og til mer utsatt enn både respondenter som svarer at den ikke er synlig for andre og de svarer at den er synlig. Sammenligner vi utsatthet for hatkriminalitet mellom disse gruppene, er de som har en synlig funksjonsnedsettelse mest utsatt, etterfulgt av de som har en funksjonsnedsettelse som av og til er synlig, mens de som har en funksjonsnedsettelse som ikke er synlig for andre er minst utsatt.²⁰

Figur 4.2 Andel som oppgir å ha vært utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet etter funksjonsnedsettelsens synlighet. Personer med funksjonsnedsettelse. Prosent (n = 1 167–1 170).

* p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

Hvem er utsatt for hverdagsdiskriminering?

Som beskrevet over, ble respondentene spurt om hyppigheten i opplevelser med hverdagsdiskriminering, basert på *The Everyday Discrimination Scale* (se tabell 4.6). I denne analysen bruker vi et samlemål hvor svarene på de ulike spørsmålene, som ble gitt på en skala fra 1 («Aldri») til 6 («Daglig»), summeres og deles på antallet spørsmål, slik at en høyere gjennomsnittlig skår indikerer et høyere nivå av opplevd hverdagsdiskriminering. Vi utelot spørsmålene om hvor ofte respondenten «blir truet eller

²⁰ Basert på data fra Nasjonal trygghetsundersøkelse har vi også undersøkt om utsatthet varierer med grad av funksjonsnedsettelse. Resultatene viste en svak tendens til at de som svarer at den nedsatte funksjonsevnen skaper store begrensninger i å utføre hverdagsaktiviteter sammenlignet med de som svarer at den medfører noen begrensninger, var mer utsatt for hatytringer og hatkriminalitet, men forskjellene er ikke statistiske signifikante.

trakassert» og «får stygge eller krenkende ord slengt mot deg» ettersom disse erfaringene utgjør mer utilsørte former for trakassering snarere enn subtil diskriminering (Bourabain & Verhaeghe, 2021).

Tabell 4.8 viser hvordan opplevd hverdagsdiskriminering varierer med ulike bakgrunnskjennetegn blant personer med funksjonsnedsettelse i organisasjonsundersøkelsen. Her ser vi at kvinner rapporterte om et signifikant høyere nivå av hverdagsdiskriminering enn menn. Sammenligner vi de ulike aldersgruppene, er det en negativ sammenheng mellom alder og i hvilken grad man har opplevd hverdagsdiskriminering: De yngste aldersgruppene er signifikant mer utsatt enn de eldre. Videre rapporterte respondenter med høyere utdanning i mindre grad enn andre at de har opplevd hverdagsdiskriminering.

Tabell 4.8. Opplevd hverdagsdiskriminering (EDS-7) etter bakgrunnskjennetegn. Personer med funksjonsnedsettelse. Gjennomsnitt av opplevelser med hverdagsdiskriminering på skala 1–6 hvor 1 er «Aldri» og 6 er «Nesten daglig».

Kjønn***	
Mann	2,0
Kvinne	2,3
Alder***	
24 år eller yngre	2,4
25–34 år	2,5
35–49 år	2,2
50–66 år	2,2
67 år eller eldre	1,6
Utdanning***	
Grunnskole/VGS/fagskole	2,3
Universitet/høyskole	2,1
Innvandringsbakgrunn	
Innvandringsbakgrunn (1./2.-gen.)	2,4
Ikke innvandringsbakgrunn	2,2
Inntekt (før skatt)***	
Under 299 999 kroner	2,5
300 000 – 699 999 kroner	2,1
700 000 kroner eller mer	2,0
Hovedaktivitet***	
Yrkesaktiv	2,1
Student/elev (inkl. verneplikt)	2,2
Alders- eller førtidspensjonist	1,8
Arbeidsufør/uføretrygdet, AAP eller på tiltak	2,5
Arbeidsledig	2,7
Annet (inkl. hjemmearbeidende)	2,3
Synlig funksjonsnedsettelse**	
Synlig	2,3
Synlig/tydelig av og til	2,3
Ikke synlig	2,1
n	1 172

Samleskår EDS-7: Gjennomsnittet av spørsmålene i Everyday Discrimination Scale, med unntak av «Du får stygge eller krenkende ord slengt om deg» og «Du blir truet eller trakassert», som er mer alvorlige og direkte former for trakassering. * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

Tabellen viser videre et noe høyere gjennomsnittsnivå blant personer med innvandringsbakgrunn, men forskjellen er ikke statistisk signifikant.²¹ Når det gjelder inntekt, oppgir respondenter med de laveste inntektene mer hverdagsdiskriminering enn personer i de to andre inntektsgruppene. Sammenligner vi utsatthet for hverdagsdiskriminering blant personer med ulik hovedaktivitet, ser vi at arbeidsledige og de som er uføretrygdede, på AAP eller på tiltak var mer utsatt enn andre. Også i dette utvalget er det svært få som er arbeidsledige (n = 31), noe som gjør tallene for denne gruppen usikre. Yrkesaktive og alders-/førtidspensjonister oppgir i mindre grad enn andre erfaringer med hverdagsdiskriminering.

Personer med synlige funksjonsnedsettelse, inkludert de som er synlige av og til, opplevde mer hverdagsdiskriminering enn de som har funksjonsnedsettelse som ikke er synlige.²² De observerte sammenhengene endrer seg ikke vesentlig i multiple regresjonsanalyser (se tilleggstabell 4.8).

I organisasjonsundersøkelsen stilte vi også respondentene spørsmål om hvor ofte de opplevde et utvalg av former for hverdagsdiskriminering hentet fra *The Ableist Microaggression Scale*, som spesifiserer at funksjonsnedsettelse var årsaken til hendelsene. Respondentene ble spurt hvor ofte de opplevde følgende:

- Folk synes synd på meg fordi jeg har funksjonsnedsettelse(r).
- Folk tilbyr meg uoppfordret hjelp, uønsket hjelp, eller hjelp jeg ikke trenger fordi jeg har en funksjonsnedsettelse.
- Folk snakker til meg som om jeg er et barn, eller tar meg ikke på alvor fordi jeg har en funksjonsnedsettelse.
- Folk stirrer på meg fordi jeg har en funksjonsnedsettelse.

Svarene ble gitt på en skala fra 1 til 6, hvor 1 er «Aldri» og 6 er «Svært ofte». Tabell 4.9 viser gjennomsnittet for hvert spørsmål etter bakgrunnskjennetegn. En høyere gjennomsnittsskår indikerer mer hyppige opplevelser med de ulike formene for hverdagsdiskriminering. I det følgende omtaler vi disse formene som 1) medlidenhet, 2) uønsket eller uoppfordret hjelp, 3) infantilisering, og 4) sturring.

Sammenligner vi først menn og kvinner, ser vi at kvinner oftere oppgir at de opplever hverdagsdiskriminering i form av medlidenhet og infantilisering på grunn av funksjonsnedsettelse, men at de omtrent like ofte opplever at andre tilbyr dem uønsket eller

²¹ Det er sannsynlig at det vil være forskjeller i opplevd hverdagsdiskriminering blant personer med innvandringsbakgrunn etter ulike kategorier av opprinnelsesland, noe vi ikke har kunnet undersøke i disse analysene på grunn av for få observasjoner.

²² Når vi begrenser analysen til opplevelser med hverdagsdiskriminering (EDS-7) hvor respondentene oppga funksjonsnedsettelse var grunnen til opplevelsene, endrer ikke de bivariate sammenhengene seg vesentlig.

uoppfordret hjelp og at de blir stirret på. Når vi ser på de ulike aldersgruppene, oppgir de som er 24 år eller yngre og de mellom 25 og 34 år at de oftere opplever alle formene for hverdagsdiskriminering. Når det gjelder infantilisering, oppgir respondenter med høyere utdanning i mindre grad enn andre at de opplevde dette. For de andre formene for hverdagsdiskriminering, har ikke utdanningsnivå stor betydning.

Tabellen viser videre at det ikke var noen forskjeller i noen av formene for hverdagsdiskriminering knyttet til det å ha funksjonsnedsettelse(r) mellom personer med og uten innvandringsbakgrunn. Når vi ser på ulike inntektsgrupper, oppgir personer med de laveste inntektene (under 299 999 kroner i brutto årsinntekt) at de opplever alle formene for hverdagsdiskriminering oftere enn personer med høyere inntekt. Mellom de to andre inntektsgruppene er ikke forskjellene like store. Det er en tendens til at de som tjener mellom 300 000–699 999 kroner i året oftere oppgir at de opplever medlidenhet, uønsket eller uoppfordret hjelp og infantilisering fordi de har funksjonsnedsettelse(r) enn de som tjener 700 000 kroner eller mer i året, men forskjellene er ikke statistisk signifikante.

Tabell 4.9 Ulike former for opplevd hverdagsdiskriminering på grunnlag av funksjonsnedsettelse etter bakgrunnskjennetegn. Personer med funksjonsnedsettelser. Gjennomsnitt på skala 1–6 hvor 1 er «Aldri» og 6 er «Svært ofte».

	Medlidenhet	Uønsket/ uoppfordret hjelp	Infantilisering	Stirring
Alle	3,1	2,5	2,4	2,2
Kjønn				
Mann	2,8	2,4	2,2	2,2
Kvinne	3,3	2,5	2,5	2,2
<i>Sig.</i>	***		**	
Alder				
24 år eller yngre	3,5	2,7	3,0	2,8
25–34 år	3,4	2,8	3,0	2,4
35–49 år	3,0	2,2	2,4	2,0
50–66 år	3,1	2,5	2,2	2,2
67 år eller eldre	2,5	2,4	1,7	1,9
<i>Sig.</i>	***	***	***	***
Utdanning				
Grunnskole/VGS/fagskole	3,1	2,5	2,6	2,2
Universitet/høyskole	3,1	2,4	2,3	2,1

	Medlidenhet	Uønsket/ uoppfordret hjelp	Infantilisering	Stirring
<i>Sig.</i>			**	
Innvandringsbakgrunn				
Innvandringsbakgrunn (1./2.-gen.)	3,0	2,4	2,5	2,2
Ikke innvandringsbakgrunn	3,1	2,5	2,4	2,2
<i>Sig.</i>				
Inntekt (før skatt)				
Under 299 999 kroner	3,4	2,7	2,8	2,5
300 000 – 699 999 kroner	3,0	2,4	2,3	2,0
700 000 kroner eller mer	2,8	2,1	2,1	1,9
<i>Sig.</i>	***	***	***	***
Hovedaktivitet				
Yrkesaktiv	2,9	2,2	2,3	1,9
Student/elev (inkl. verneplikt)	3,3	2,4	2,9	2,6
Alders- eller førtidspensjonist	2,7	2,5	2,0	2,1
Arbeidsufør/uføretrygdet, AAP eller på tiltak	3,5	2,7	2,6	2,4
Arbeidsledig	3,5	3,3	3,0	2,8
Annet (inkl. hjemmearbeidende)	3,0	2,7	2,8	2,7
<i>Sig.</i>	***	***	***	***
Synlig funksjonsnedsettelse				
Synlig	3,6	3,4	3,0	3,6
Synlig/tydelig av og til	3,1	2,4	2,5	2,1
Ikke synlig	2,8	1,9	2,1	1,4
<i>Sig.</i>	***	***	***	***
n	1 152	1 152	1 151	1 152

* p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

Utsatthet for de ulike formene for opplevd hverdagsdiskriminering varierer også mellom personer med ulik hovedaktivitet. Yrkesaktive og alders- eller førtidspensjonerte ligger under, eller nært snittet for hele utvalget, som tyder på at de i snitt opplevde disse formene for hverdagsdiskriminering sjeldnere enn andre. Videre viser tabellen at uføretrygdede og personer på AAP eller tiltak opplevde alle formene for hverdagsdiskriminering oftere enn snittet i hele utvalget. På tvers av de ulike formene for hverdagsdiskriminering, oppgir arbeidsledige i snitt at de oftere har slike opplevelser. Samtidig er det få arbeidsledige, noe som gjør beregningene usikre.

Når det gjelder utsatthet etter funksjonsnedsettelsens synlighet, er mønsteret at de som har en synlig funksjonsnedsettelse opplevde alle formene for hverdagsdiskriminering oftere enn de som har en funksjonsnedsettelse som ikke er synlig og de som har en funksjonsnedsettelse som er synlig eller tydelig av og til. Personer med synlige funksjonsnedsettelse oppga oftest at de opplever at folk synes synd på eller stirrer på dem fordi de har en funksjonsnedsettelse, etterfulgt av å motta uønsket eller uoppfordret hjelp og infantilisering. Personer som har funksjonsnedsettelse som er synlige av og til opplever samtlige former for hverdagsdiskriminering som skyldes funksjonsnedsettelse oftere enn de som ikke har en synlig funksjonsnedsettelse.

Funnene beskrevet over endrer seg ikke vesentlig når vi ser dem i sammenheng i multiple regresjonsanalyser (tilleggstabell 4.9). Ikke overraskende er det særlig funksjonsnedsettelsens *synlighet* som er avgjørende for hyppigheten i opplevelser med de ulike formene for hverdagsdiskriminering. Samtidig er aldersforskjellene tydelige også når vi justerer for andre kjennetegn. Eldre respondenter er i mindre grad utsatt for de ulike formene for hverdagsdiskriminering enn yngre respondenter. Yrkesaktive er også mindre utsatt for alle formene for hverdagsdiskriminering. I disse analysene er det imidlertid en positiv sammenheng mellom høyere utdanning og opplevelser med medlidenhet og stirring, mens sammenhengen mellom høyere utdanning og infantilisering ikke lenger er signifikant. Forskjellene i opplevelser med medlidenhet og infantilisering etter inntekt er heller ikke lenger signifikante når vi tar høyde for andre egenskaper ved respondentene.

Oppsummering

- Både blant personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen, var personer med innvandringsbakgrunn og yngre aldersgrupper særlig utsatt for hatefulle ytringer.
- Også når det gjelder hatkriminalitet generelt, var personer med innvandringsbakgrunn mer utsatt både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen.
- Blant personer med funksjonsnedsettelse i organisasjonsundersøkelsen, var yngre aldersgrupper mer utsatt for opplevelser med hverdagsdiskriminering enn eldre. Personer med synlige funksjonsnedsettelse rapporterte i større grad om å ha opplevd hverdagsdiskriminering enn personer med funksjonsnedsettelse som ikke er synlige. Yrkesaktive oppga i mindre grad slike opplevelser sammenlignet med andre.

4.4 Hatefulle ytringer og hatkriminalitet – hvem står bak og hvor finner hendelsene sted?

Hvem er avsender eller gjerningsperson?

I Nasjonal trygghetsundersøkelse ble de som svarte at de hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer spurt om deres relasjon til personen som stod bak. Tabell 4.10 viser hvor stor andel ulike avsenderkategorier utgjør blant de som har blitt utsatt for hatefulle ytringer. Blant personer med funksjonsnedsettelse, svarte 54 prosent at det var en fremmed som stod bak ytringene. Deretter svarte 23 prosent at det var en bekjent eller en venn av en venn, etterfulgt av kategorien «annen» (22 prosent). Ser vi på personer i befolkningen for øvrig som svarte at de hadde vært utsatt for hatefulle ytringer, er også fremmede (61 prosent), bekjente eller en venn av en venn (18 prosent) og «annen» (17 prosent) de vanligste avsenderne. En signifikant større andel av de som er utsatt for hatefulle ytringer blant personer med funksjonsnedsettelse svarer imidlertid at tillits-/autoritetsperson(er) (for eksempel, lærer, politi, NAV-ansatte, lege osv.), venner, eller «annet familiemedlem» står bak sammenlignet med utsatte i befolkningen for øvrig. Dette gjelder også svaralternativene «samboer, partner eller ektefelle», «kjæreste», og «barn (eget/egne)». Samtidig er det svært få som har krysset av for disse kategoriene, og forskjellene mellom personer med og uten funksjonsnedsettelse er små.

At kollegaer står bak de hatefulle ytringene, er mer vanlig i den øvrige befolkningen enn blant personer med funksjonsnedsettelse (14 versus 7 prosent). Forskjellen reflekterer at personer med funksjonsnedsettelse i lavere grad er yrkesaktive enn personer uten funksjonsnedsettelse. Når vi sammenligner yrkesaktive med og uten funksjonsnedsettelse, er det ingen signifikante forskjeller i andelen som opplever å ha mottatt hatefulle ytringer fra en kollega.

Tabell 4.10 Avsendere av hatefulle ytringer. Personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Prosent.

	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Sig.
	%	%	
Fremmed	54	61	
Bekjent / venn av en venn	23	18	
Venn	10	7	*
Samboer, partner eller ektefelle	3	1	**
Kjæreste	2	< 1	*
Tidligere kjæreste, samboer, partner eller ektefelle	5	3	
Barn (eget/egne)	3	< 1	***
Annet familiemedlem	10	3	***
Kollega	7	14	**
Tillits-/autoritetsperson	16	9	**
Annen	22	17	
n	204	1 117	

* p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

I Nasjonal trygghetsundersøkelse fikk respondenter som rapporterte at de hadde blitt utsatt for vold, grov vold og seksuell vold også spørsmål om deres relasjon til gjerningspersonen. Blant personer med funksjonsnedsettelse som har vært utsatt for en eller flere av disse formene for lovbrudd, er det få som svarte at dette var hatkriminalitet (n = 25). For de øvrige lovbruddene, ble det ikke stilt spørsmål om gjerningsperson. På grunn av det lave antallet svar, gir vi i tabell 4.11 en samlet oversikt over *antallet* som oppgir ulike relasjoner til gjerningsperson blant de som var utsatt hatkriminalitet i form av vold, grov vold og seksuell vold. Tabellen viser at for både personer med funksjonsnedsettelse og i befolkningen ellers var det vanligst at gjerningspersonen var en fremmed, etterfulgt av en bekjent, eller en venn av en venn. Dette gjenspeiler de overordnede resultatene fra Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022, som viser at relasjonen til gjerningspersonen(e) bak uønsket seksuell atferd og handling oftest var en fremmed, og at det for uønsket seksuell omgang var en bekjent / venn av venn (Løvgren et al., 2023). At gjerningspersonen var en fremmed, «annen», venn eller bekjent var også vanligst for lovbruddene vold og grov vold.

Tabell 4.11 Gjerningsperson bak noen former for hatkriminalitet. Personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Frekvens.

	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning
	n	n
Fremmed	14	44
Bekjent / venn av en venn	8	19
Venn	0	7
Samboer, partner eller ektefelle	1	4
Kjæreste	0	2
Tidligere kjæreste, samboer, partner eller ektefelle	0	6
Barn (eget/egne)	0	0
Annet familiemedlem	0	4
Kollega	2	2
Tillits-/autoritetsperson	4	3
Annen	5	13
n	25	89

Tallene gjelder hatkriminalitet i form av vold, grov vold og seksuell vold.

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

Ettersom tallene fra Nasjonal trygghetsundersøkelse gir begrenset innsikt i hvem som står bak hatkriminaliteten personer med funksjonsnedsettelse utsettes for, gir vi også en oversikt over resultatene fra organisasjonsundersøkelsen i tilleggstabell 4.11. Også i denne undersøkelsen svarer de som hadde blitt utsatt for hatkriminalitet oftest at gjerningspersonen var en fremmed. Deretter svarer omtrent én av fem av de som var utsatt for hatkriminalitet at gjerningspersonen var en tillits- eller autoritetsperson, etterfulgt av «andre venner eller bekjente». Respondentene rapporterer også at de har opplevd å bli utsatt for hatkriminalitet av familiemedlemmer, kollegaer og naboer.

I organisasjonsundersøkelsen inkluderte vi ytterligere svaralternativer rettet spesifikt mot funksjonshemmede, slik som «ansatte i bofellesskapet», «personale på institusjon», «kollegaer på dagsenter» og «noen du er avhengig av for personlig pleie (som å kle på deg, vaske deg)». Det er svært få som krysser av for disse kategoriene. Disse svaralternativene er imidlertid mest relevant for personer som i liten grad er representert i undersøkelsen, slik som personer med kognitive funksjonsnedsettelse eller personer som bor i en institusjon.

På hvilke arenaer finner hatytringer og hatkriminalitet sted?

I Nasjonal trygghetsundersøkelse ble respondentene som svarte at de hadde blitt utsatt for hatytringer og noen former for hatkriminalitet spurt hvor hendelsene fant sted. Tabell 4.12 viser hvilke steder respondentene opplevde å bli utsatt for hatefulle ytringer. Tabellen viser at internett eller offentlig tilgjengelige steder er arenaene personer med funksjonsnedsettelse oftest opplever å bli utsatt for hatefulle ytringer. Blant de som har blitt utsatt for hatytringer, oppgir 9 prosent av personer med funksjonsnedsettelse at de hatefulle ytringene ble sendt i en direkte melding i et chatteprogram eller i sosiale medier, som er en signifikant høyere andel enn blant utsatte i befolkningen ellers (5 prosent). 12 prosent av personer med funksjonsnedsettelse oppgir at hatytringene ble mottatt på internett for øvrig, sammenlignet med 7 prosent av den øvrige befolkningen. Slår vi sammen disse kategoriene, finner vi at 21 prosent av personer med funksjonsnedsettelse som ble utsatt for hatefulle ytringer og 12 prosent i den øvrige befolkningen ble utsatt for hatytringer på internett.

Tabell 4.12 Hendelsessted for hatefulle ytringer. Personer med funksjonsnedsettelse og øvrig befolkning. Prosent.

	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Sig.
	%	%	
På telefon / via SMS	5	4	
Direkte melding på chatteprogram / sosiale medier	9	5	*
På internett for øvrig	12	7	**
Egen bolig	3	2	
Gjerningspersonens bolig	2	1	
Annen privat bolig	3	3	
Arbeidsplass/skole/utdanningsinstitusjon	13	25	***
Utsted/kafé/restaurant	4	9	*
Offentlig tilgjengelig sted, gate, vei, plass, torg, park, skog	23	26	
Offentlig transportmiddel	4	3	
Annet offentlig tilgjengelig sted	10	8	
Utlandet	0	1	
Annet sted	12	7	**
n	204	1 117	

Note. * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

23 prosent av personer med funksjonsnedsettelse som ble utsatt for hatytringer svarte at det skjedde på et offentlig tilgjengelig sted, som «gate, vei, plass, torg, park, skog». 10 prosent svarte at det skjedde på et annet offentlig sted, og 4 prosent at det skjedde på offentlig transportmiddel, omtrent på nivå med de som ble utsatt for hatefulle ytringer i den øvrige befolkningen. Det er imidlertid mindre vanlig blant personer med funksjonsnedsettelse å bli utsatt for hatytringer på et utested, en kafé eller restaurant (4 prosent) enn i den øvrige befolkningen (9 prosent). Om vi slår sammen disse arenaene, finner vi at 41 prosent av de hatefulle ytringene personer med funksjonsnedsettelse ble utsatt for fant sted på offentlig tilgjengelige arenaer, sammenlignet med 47 prosent i den øvrige befolkningen.

Videre viser tabellen at personer med funksjonsnedsettelse i mindre grad enn personer i den øvrige befolkningen ble utsatt for hatytringer på arbeidsplassen, skolen eller i utdanningsinstitusjoner, mens personer med funksjonsnedsettelse i større grad enn personer i den øvrige befolkningen oppgir at de har blitt utsatt for hatytringer på «annet sted». Vi ser også at det er uvanlig både blant personer med funksjonsnedsettelse og befolkningen ellers å ha blitt utsatt for hatefulle ytringer i egen bolig, avsenders bolig eller andre private boliger.

I tillegg til de som i Nasjonal trygghetsundersøkelse oppga at de hadde blitt utsatt for hatytringer, ble de som svarte at de hadde blitt utsatt for trusler, vold, grov vold og seksuell vold stilt spørsmål om hvor lovbruddet skjedde. Igjen er det få personer med funksjonsnedsettelse som har vært utsatt for disse lovbruddene som oppgir at det var hatkriminalitet (n = 35). For å gi et bilde av hvilke steder personer med funksjonsnedsettelse blir utsatt for hatkriminalitet, presenterer vi i tabell 4.13 antallet ulike hendelsessteder som oppgis av de som svarte at de ble utsatt for disse formene for hatkriminalitet. Det hyppigste hendelsesstedet for disse formene for hatkriminalitet sett under ett, var et offentlig tilgjengelig sted, men respondentens egne bolig og digitale arenaer rapporteres også.

Hendelsessted varierer imidlertid med type lovbrudd (Løvgren et al., 2022), og slike nyanser forsvinner når ulike lovbrudd grupperes slik vi her har gjort på grunn av få observasjoner. Selv om tallene er små, og det ikke er mulig å si noe om et bestemt mønster, viser de at personer med funksjonsnedsettelse har opplevd å bli utsatt for hatkriminalitet på en rekke ulike arenaer, inkludert i det offentlige rom, i private boliger og på nett. I organisasjonsundersøkelsen fikk alle som opplevde å ha blitt utsatt for hatkriminalitet et oppfølgingsspørsmål om hvor det skjedde. Disse resultatene peker i samme retning (se tilleggstabell 4.13).

Tabell 4.13 Hendelsessted for noen former for hatkriminalitet (trusler, vold, grov vold og seksuell vold). Personer med funksjonsnedsettelse og øvrig befolkning. Frekvens.

	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning
	n	n
På telefon / via SMS	3	9
Direkte melding i chatteprogram / på sosiale medier	3	6
På internett for øvrig	1	4
Egen bolig	7	13
Gjerningspersonens bolig	1	6
Annen privat bolig	0	5
Arbeidsplass/skole/utdanningsinstitusjon	3	24
Utested/kafé/restaurant	16	4
Offentlig tilgjengelig sted, gate, vei, plass, torg, park, skog	15	39
Offentlig transportmiddel	2	11
Annet offentlig tilgjengelig sted	2	8
Utlandet	0	1
Annet sted	4	9
n	35	125

Tallene gjelder hatkriminalitet i form av trusler, vold, grov vold og seksuell vold.

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

Oppsummering

- De som har vært utsatt for hatefulle ytringer svarte oftest at avsender var en fremmed, både blant personer med funksjonsnedsettelse (54 prosent) og i den øvrige befolkningen (61 prosent). Deretter følger bekjente eller en venn av en venn og kategorien «annen» som de nest vanligste kategoriene avsendere.
- Personer med funksjonsnedsettelse oppgir oftere enn personer i den øvrige befolkningen at de har blitt utsatt for hatefulle ytringer fra tillits- og autoritetspersoner, venner, og familiemedlemmer som ikke er ens samboer, partner, ektefelle eller barn.
- Det var mest vanlig å bli utsatt for hatefulle ytringer i det offentlige rom, både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen.
- Personer med funksjonsnedsettelse var mer utsatt for hatefulle ytringer på internett enn den øvrige befolkningen.

- Både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen, svarte de som har vært utsatt for hatkriminalitet i form av vold, grov vold og seksuell vold sett under ett, oftest at gjerningspersonen var en fremmed.
- Blant personer med funksjonsnedsettelse, svarte de som har vært utsatt for hatkriminalitet i form av trusler, vold, grov vold eller seksuell vold sett under ett, oftest at hendelsene fant sted på et offentlig tilgjengelig sted.
- Resultatene viser at personer med funksjonsnedsettelse opplevde å bli utsatt for hatkriminalitet på en rekke ulike arenaer, inkludert i det offentlige rom, i private boliger og på nett, men tallene er små, og det er ikke grunnlag for å identifisere et bestemt mønster.

4.5 Konsekvenser av hatefulle ytringer og hatkriminalitet

I organisasjonsundersøkelsen ble respondentene som oppga at de hadde vært utsatt for hatytringer eller hatkriminalitet stilt en rekke spørsmål om i hvilken grad opplevelsene hadde ført til ulike konsekvenser. Dette omfattet emosjonelle reaksjoner, konsekvenser for livskvalitet, og tilbaketrekkning, men også mobilisering, i form av å bli mer engasjert. Tabell 4.12 viser gjennomsnittet for de ulike konsekvensene som følge av å ha blitt utsatt for henholdsvis hatefulle ytringer eller hatkriminalitet. Svarene ble gitt på en skala fra 1 til 5 hvor 1 er «overhodet ikke» og 5 er «i svært stor grad», slik at en høyere gjennomsnittsverdi tyder på en sterkere opplevelse av at det å utsettes for hatytringer eller hatkriminalitet førte til de ulike konsekvensene.

Mange i organisasjonsundersøkelsen rapporterer om betydelige negative konsekvenser som følge av å ha blitt utsatt for hatytringer eller hatkriminalitet. I tråd med tidligere studier (Fladmoe & Nadim, 2023; Fladmoe et al., 2019), var den mest utbredte reaksjonen, både blant de som har blitt utsatt for hatefulle ytringer (3,8) og de som har blitt utsatt for hatkriminalitet (4,3), at de ble opprørte og sinte. Blant de som har blitt utsatt for hatytringer, var det å bli mer engasjert i saker som er viktige for en den nest vanligste konsekvensen (3,7), etterfulgt av å ha følt seg deprimert eller nedtrykt (3,5) og at en unngår bestemte personer, steder eller situasjoner (3,5). De to siste reaksjonene er også blant de vanligste for personer som har blitt utsatt for hatkriminalitet, hvor gjennomsnittsverdiene er henholdsvis 3,8 og 4,0. De som har blitt utsatt for hatkriminalitet rapporterer også ofte om at det har ført til at de har følt seg utrygge (3,8).

Tabell 4.12 Konsekvenser av å bli utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet. Personer med funksjonsnedsettelse. Gjennomsnitt av skala 1–5 hvor 1 er «overhodet ikke» og 5 er «i svært stor grad».

	Utsatt for hatefulle ytringer	Utsatt for hatkriminalitet
Emosjonelle reaksjoner		
Jeg har blitt opprørt og sint	3,8	4,3
Jeg har følt meg utrygg	3,1	3,8
Jeg har følt meg deprimert eller nedtrykt	3,5	3,8
Subjektiv livskvalitet		
Jeg har blitt mindre tilfreds med livet	2,9	3,4
Tilbaketrekking		
Jeg holder oftere mine meninger for meg selv	3,2	3,4
Jeg har blitt mer forsiktig med å si min mening offentlig	3,2	3,5
Jeg forsøker å unngå bestemte personer, steder eller situasjoner	3,5	4,0
Jeg holder meg mer hjemme	3,1	3,4
Mobilisering		
Jeg har deltatt i flere debatter om saker som er viktige for meg	2,4	2,6
Jeg har blitt mer engasjert i saker som er viktige for meg	3,7	3,4
n	435–451	162–167

Kilde: Organisasjonsundersøkelse

Dette tyder på at negative emosjonelle reaksjoner og å legge begrensninger på egen bevegelsesfrihet er blant de vanligste følgene av å utsettes for hatytringer og hatkriminalitet. Mens mobilisering i form av økt engasjement for saker en bryr seg om var blant de vanligste konsekvensene av å bli utsatt for hatytringer, synes det ikke å være en like vanlig reaksjon på å utsettes for hatkriminalitet mer generelt. Sammenligner vi tallene for hatytringer og hatkriminalitet, er det også en tendens til at de som hadde blitt utsatt for hatkriminalitet rapporterer om noe sterkere reaksjoner, med unntak av å ha blitt mer engasjert i saker som er viktige for en.

Oppsummering

- Blant personer med funksjonsnedsettelse i organisasjonsundersøkelsen som svarte at de har blitt utsatt for hatytringer eller hatkriminalitet, var negative emosjonelle reaksjoner en vanlig reaksjon, der det å bli opprørt og sint ble rapportert oftest.

- For de som har blitt utsatt for både hatkriminalitet og hatefulle ytringer, var det også mange som rapporterte at det førte til at de unngår bestemte personer, steder eller situasjoner.
- Mobilisering i form av økt engasjement var blant de vanligste konsekvensene av å bli utsatt for hatytringer, mens det ikke var en like vanlig reaksjon på å utsettes for hatkriminalitet mer generelt.

4.6 Barrierer mot å anmelde til politiet eller søke hjelp

Mange lovbrudd blir ikke anmeldt til politiet. Lovbrudd som ikke er kjent for eller registrert hos politiet omtales som mørketall eller skjult kriminalitet (Lomell, 2024). I dette kapitlet undersøker vi barrierer mot å anmelde hatefulle ytringer og hatkriminalitet til politiet, og mot å søke hjelp hos andre instanser og personer.

Grunner til å ikke anmelde hatytringer og hatkriminalitet til politiet

Respondentene i Nasjonal trygghetsundersøkelse og organisasjonsundersøkelsen som opplevde å ha blitt utsatt for hatytringer og hatkriminalitet, ble spurt om hendelsene hadde blitt anmeldt til politiet. Som hovedrapporten viser (Løvgren et al., 2023), er anmeldelsestilbøyeligheten svært lav blant de som ble utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet: 95 prosent av personer med funksjonsnedsettelse som ble utsatt for hatytringer svarte at de ikke hadde anmeldt ytringene til politiet, på nivå med utsatte for hatytringer i den øvrige befolkningen.²⁵ Blant personer med funksjonsnedsettelse som ble utsatt for hatkriminalitet, oppgir 92 prosent at de ikke anmeldte lovbruddet, mens 90 prosent av utsatte i den øvrige befolkningen svarer det samme.

Alle som ikke hadde anmeldt hendelsene til politiet ble videre spurt om hva som var de viktigste grunnene til at de unnlot å anmelde. At det ikke ville hjulpet noe særlig, at det var for bagatellmessig og at man trodde politiet ville henlegge saken, er de tre vanligste årsakene til å ikke anmelde hatefulle ytringer både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen. En signifikant større andel av personer med funksjonsnedsettelse oppgir at de var redd for å ikke bli trodd (12 prosent) sammenlignet med befolkningen ellers (7 prosent). De velger også oftere svaralternativet «annet» (18 versus 11 prosent).

Respondentene i organisasjonsundersøkelsen kunne krysse av for tre ytterlige svaralternativer på dette spørsmålet, noe som kan bidra til å belyse hvilke andre barrierer funksjonshemmede opplever når det gjelder anmeldelser av hatytringer. Av disse alternativene, svarte 18 prosent av de som svarte at de ble utsatt for hatefulle ytringer at de ikke visste at de kunne anmelde, 12 prosent at de var redd for personen(e) som stod bak, mens bare 3 prosent oppga at de ble hindret i å anmelde på grunn av manglende tilgjengelighet, språklige eller teknologiske barrierer.

²⁵ Dette gjelder alle som svarte at de ble utsatt for hatytringer, uavhengig av grunnlaget ytringene var rettet mot og hvor ytringene fant sted.

Tabell 4.13 Grunner til å ikke anmelde hatefulle ytringer og hatkriminalitet til politiet. Personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Prosent.

	Utsatt for hatefulle ytringer			Utsatt for hatkriminalitet		
	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Sig.	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning	Sig.
Det var for bagatellmessig	33	31		24	21	
Det var en privatsak, ikke en politisak	14	16		14	11	
Jeg ville ta det opp direkte med personen(e) det gjaldt	11	10		10	11	
Det ville ikke hjulpet noe særlig	46	44		46	48	
Jeg har ikke tillit til politiet	16	12		22	19	
Jeg trodde politiet ville henlegge saken	20	23		32	32	
Jeg ville ikke at noen skulle få vite om det	4	3		8	3	*
Jeg var redd for negative reaksjoner fra folk rundt meg	9	8		14	6	*
Jeg var redd for å ikke bli trodd	12	7	*	19	10	*
Jeg ville ikke skape problemer for personen(e) som gjorde det	6	7		10	6	
Annet	18	11	*	22	10	**
n	194	1 064		72	299	

* p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

Av årsaker til å unnlate å anmelde hatkriminalitet til politiet, er også de viktigste grunnene at det ikke ville hjulpet noe særlig, at det var for bagatellmessig og at man trodde politiet ville henlegge saken, igjen både blant personer med funksjonsnedsettelse og i den øvrige befolkningen. Med forbehold om at underutvalget av personer med funksjonsnedsettelse her er lite (n = 72), tyder resultatene på at personer med funksjonsnedsettelse i større grad enn befolkningen ellers unnlater å anmelde hatkriminalitet generelt fordi de er redde for å ikke bli trodd (19 versus 10 prosent). Personer med funksjonsnedsettelse rapporterte også svaralternativet «annet» oftere enn andre (22 versus 10 prosent).

Blant deltakere i organisasjonsundersøkelsen som svarte at de hadde blitt utsatt for hatkriminalitet, og som ikke hadde anmeldt det til politiet (n = 181), svarte 30 prosent at de var redd for personen(e) som stod bak, 18 prosent at de ikke visste at de kunne anmelde og 6 prosent at de ble hindret i å anmelde på grunn av manglende tilgjengelighet, språklige eller teknologiske barrierer.

Til slutt bør det nevnes at hatkriminalitet kan innebære svært ulike typer lovbrudd. Tidligere studier tyder på at personer som blir utsatt for hatkriminalitet rapporterer om ulike typer barrierer mot å anmelde til politiet avhengig av alvorlighetsgraden i hendelsene (Vergani & Navarro, 2023). På grunn av få observasjoner, har det ikke vært mulig å undersøke om det finnes slike sammenhenger blant personer med funksjonsnedsettelse i denne undersøkelsen.

Grunner til å ikke søke hjelp etter å ha blitt utsatt for hatytringer og hatkriminalitet

Resultater fra det britiske forskningsprosjektet *The Leicester Hate Crime Project* indikerer at personer med funksjonsnedsettelse kan være mer tilbøyelige til å rapportere erfaringer med hatkriminalitet til andre instanser enn politiet (Chakraborti et al., 2014). I organisasjonsundersøkelsen stilte vi respondentene spørsmål om de hadde søkt hjelp eller støtte hos andre personer eller instanser enn politiet. De som svarte at de ikke hadde søkt hjelp eller støtte ble bedt om å utdype med åpne tekstsvaer. Av de som hadde blitt utsatt for hatefulle ytringer, svarte 28 prosent at de ikke har søkt hjelp eller støtte etter de ble utsatt for ytringene. Av de som hadde blitt utsatt for hatkriminalitet, svarte 21 prosent at de ikke hadde søkt hjelp eller støtte etter de ble utsatt for hatkriminalitet.

De som svarte at de ikke hadde søkt hjelp eller støtte etter å ha blitt utsatt for hatefulle ytringer, ble bedt om å utdype hvorfor de ikke hadde søkt hjelp. Det var 87 respondenter som skrev inn noen korte setninger i det åpne svarfeltet. Den samme muligheten til å utdype ble gitt til dem som svarte at de ikke hadde søkt hjelp eller støtte etter å ha blitt utsatt for hatkriminalitet. Her var det 20 respondenter som utdypet kort.

Når det gjaldt hatefulle ytringer, var det også her flere som skrev at de ikke trodde det vill hjelpe noe særlig. «Dette er del av livet», skriver en, en annen at vedkommende er redd for ikke å bli trodd. Det er en resignasjon som preger svarene: «Dette er del av livet». Dessuten er det noen som skriver at det bare er trist å måtte aktivt forholde seg til slike ytringer. En utdypet:

Fordi det er ydmykende nok å oppleve det, om man ikke skal måtte gjenta det igjen for andre. Og man blir til slutt usikker på om det kan være sant det som sies. Selv om jeg vet at det ikke nødvendigvis stemmer, eller at sannheten er betraktelig mer nyansert.

Og at de tingene som har blitt sagt har blitt sagt som enten 'spøk', når den andre personen opplever å stå i en presset situasjon, eller opplever at 'angrep er det beste forsvar'.

Noen skriver også at det ikke finnes noe sted der det er folk som forstår hva det betyr å bli utsatt for slike ytringer: «Intet sted å få hjelp og forståelse. Blir alltid møtt med bagatellisering og gaslightning og andre hersketeknikker.» Og dette med bagatellisering tematiseres også av en annen respondent:

Fordi det føles som om jeg vil lage store problemer av «små bagateller». Men påstander og ytringer er ofte framsatt i samtaler, hinting og virker å være allment godtatt. Virker ikke som om de skjønner at dette går på noens selvrespekt og selvfølelse. Å bli hetset pga. hørsel, sykdom, ADHD, osv. er på samme nivå som hudfarge, etnisitet og religion.

Når det gjelder hatkriminalitet, var det noen som enten skriver at de «vil ikke være til bry» eller at de ikke vet hvem de skal kontakte. En peket på at det ikke vil få noen betydning:

Det ville ikke utgjort noen forskjell likevel. Politiet henlegger saken pga. manglende bevis.

"Sånt skjer", "det må du da kunne leve med", "det var sikkert bare en som ...", osv. er det jeg har fått til svar tidligere. Det er ingen som har gjort noe med det eller tatt det på alvor, for "sånn er det bare" og "det er ikke noe vi får gjort noe med"!

Også enkelte av disse svarene peker på en overordnet opplevelse av resignasjon.

Oppsummering

- Majoriteten av de som har blitt utsatt for hatefulle ytringer og hatkriminalitet anmelder ikke hendelsene til politiet. Blant personer med funksjonsnedsettelse, gjelder dette 95 prosent av dem som ble utsatt for hatefulle ytringer og 92 prosent av dem som ble utsatt for hatkriminalitet.
- De vanligste årsakene personer med funksjonsnedsettelse oppgir for å unnlate å anmelde hatefulle ytringer og hatkriminalitet var 1) at det ikke ville hjelpet noe særlig, 2) at det som skjedde var for bagatellmessig og 3) at man trodde politiet ville henlegge saken.

5 Implikasjoner og forslag til tiltak

Det samlede bildet som tegner seg fra gjennomgangen av forskningslitteraturen, resultatene fra Nasjonal trygghetsundersøkelse og vår spørreundersøkelse, viser at personer med funksjonsnedsettelse utsettes for ulike former for hets, trakassering, hatytringer og hatkriminalitet. I likhet med tidligere studier, ser vi at funksjonshemmede er mer utsatt enn den øvrige befolkningen. Vi har sett at en betydelig andel av de spurte i de to undersøkelsene opplever ulike former for hets og trakassering i hverdagen. Selv om ordet «hat» er et kraftfullt ord i norsk språk, er det en viss andel av funksjonshemmede som også rapporterer at de har opplevd hatefulle ytringer, enten rettet direkte mot seg selv eller fordi de tilhører kategorien funksjonshemmede. På de fleste av de sammenlignbare dimensjonene, kommer funksjonshemmede dårligere ut sammenlignet med befolkningen ellers.

Ut fra det bildet som tegner seg fra spørreundersøkelsene, kan det være grunn til å se spesielt på de områdene som omfatter mange funksjonshemmede, men også områder som omfatter færre og der konsekvensene for den enkelte er spesielt store. Det kan eksempelvis bety at oppmerksomheten bør rettes mot de gruppene som er mest berørt. Det kan dreie seg om å rette innsatsen mot dem som lever med funksjonsnedsettelse som er synlige og tydelige for andre, unge funksjonshemmede og personer som tilhører flere minoriteter samtidig (eksempelvis funksjonshemmede, etnisk minoritet eller skeive).

Når vi vet at funksjonshemmede i større grad enn andre rammes av alt fra ulike former for hverdagsdiskriminering til mer alvorlige former for hatytringer og hatkriminalitet, kommer det vanskelige spørsmålet om hvordan vi som samfunn best kan innrette oss for å motvirke, forebygge og redusere omfang og skadevirkninger av hets, hatytringer og hatkriminalitet. Det kan være innsatser og tiltak som retter seg mot ulike samfunnsområder og sektorer, eller ulike myndighetsaktører og grupperinger i sivilsamfunnet. Delvis kan det dreie seg om holdningsskapende arbeid, opplysnings- og kunnskapsarbeid rettet til befolkningen generelt, slik som gjennom skole og utdanning, helseinformasjon eller brede holdningskampanjer. Delvis kan det også dreie seg om prioriteringer innenfor mer spesifikke myndighetsområder, eksempelvis helsemyndigheters oppgaver eller prioritering innenfor politiets arbeid.

I dette avsluttende kapitlet peker vi på noen områder hvor vi vurderer at norske myndighetsaktører kan sette inn tiltak og arbeide forebyggende mot hatprat, hets og trakassering. Som vi har sett i de tidligere kapitlene, er hatprat et sammensatt fenomen, som opptrer i mange former og i ulike varianter. Det er derfor vanskelig å tenke seg ett universalmiddel. Repertoaret av mulige tiltak for å motvirke eller bremse hatprat, vil rime- ligvis også måtte kombinere ulike innsatser på måter som er effektive og virksomme innenfor de samfunnsområdene som oppfattes som særlig viktig å regulere eller skjerme.

På søken etter erfaringer med tiltak, har vi gjennomgått den forskningslitteraturen vi tidligere har referert til med det mål for øye å se etter hva som beskrives og foreslås. Vi har identifisert et knippe av hovedtemaer i den nevnte litteraturen. Det er vanlig å skille

mellom tre typer tiltak: universelle, selektive og indiserte forebyggingstiltak (Mrazek & Haggerty, 1994). Universelle tiltak viser til innsatser som er rettet mot hele befolkningen i bredt, slik som eksempelvis holdningskampanjer eller lovgivning. De selektive tiltakene retter seg mot utsatte grupper eller nærmere avgrensede arenaer eller samfunnsområder, slik som bolig, arbeidsplass eller samferdsel. Indisert forebygging viser til den type innsatser som er innrettet mot enkeltpersoner og hvor det er en kjent forhøyet risiko. Det kan eksempelvis være konkrete tiltak den enkelte gjør i sitt liv eller sin hverdag for å unngå truende eller vanskelige situasjonen.

Det vi her refererer til som tiltak, omfatter både forebyggende innsatser, direkte håndtering av konkrete hendelser og oppfølging på mer generell basis. Forebyggende innsatser skal forhindre uønskede ting fra å skje, mens håndtering og oppfølging viser til ulike strategier for å avdempe, bøte på skader og ta forholdsregler som i neste omgang virker avvergende. Listen er på ingen måte uttømmende, men bør snarere ses som et forsøk på å spille inn ideer og forslag til myndighetene i mulige veier å prøve ut. Ettersom hatprat er relativt nytt som gjenstand for myndighetenes reguleringer, er dette også innsatser som i begrenset grad har vært gjenstand for systematiske evalueringer eller måling av effekt. Det er derfor vanskelig å kunne sammenligne og si noe systematisk om effekter av tiltakene. Et unntak i så måte er likevel det norske TryggEst, som har vært gjenstand for en følgeevaluering over en toårs forsøksperiode før det ble rullet ut nasjonalt (Elvegård et al., 2020). TryggEst er en modell utviklet for kommuner for å hjelpe dem å ivareta innbyggere som står i risiko for å utsettes for vold og overgrep.

Litteraturen som finnes på feltet peker ofte på nødvendigheten av å se de ulike innsatsene i en helhetlig sammenheng. Det trenger ikke nødvendigvis bety en felles plan, men snarere at det er en viss grad av samarbeid og koordinering mellom myndigheter, utdanningsinstitusjoner og sivilsamfunn for å beslutte hva som bør være riktig tiltak og i rett dose. En slik koordinering bør helst omfatte planlegging, gjennomføring og evaluering av tiltak, sett i sammenheng, slik at det er mulig å vurdere ulike delinnsatser i forhold til helheten.

I rapporten «Hatytringer. Resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer» (Olsen et al., 2016) pekte vi på at bedre inkludering av personer med funksjonsnedsettelser i samfunnet er et generelt og langsiktig tiltak for å forebygge hatprat. Utenforskapet som fremdeles eksisterer er en grunnleggende forutsetning for at hatprat foregår:

Med sosial og strukturell avstand i samfunnet til personer med nedsatt funksjonsevne kan andres oppfatning av deres masterstatus som personer med nettopp nedsatt funksjonsevne komme til å dominere. De kan eksempelvis bli sett på som personer med behov for hjelp og støtte, uten evne til å forsørge seg selv og med særskilte krav til boligutforming og på buss, tog og fly. Dette kommer i bakgrunnen for en forståelse av legitime menneskelige behov og for hva økonomisk og praktisk hjelp betyr for at personer med nedsatt funksjonsevne kan utvikle seg og leve et verdig liv, det vil si verdier og politiske mål det er stor enighet om (s. 65–66).

Dette er, dessverre, fremdeles et viktig bakteppe når vi skal gå nærmere inn på hvilke tiltak litteraturen peker oss i retning av.

5.1 Økt kunnskapsnivå i befolkningen

Litteraturen fremhever at en viktig forutsetning for å utforme tiltak, er å få bedre kunnskap om hatprat og -kriminalitet og øke kunnskapen i befolkningen generelt om at dette er fenomener som eksisterer. Oslo politidistrikt skriver for eksempel at «[d]et er nødvendig å løfte kunnskapsnivået om hatkriminalitet mot personer med nedsatt funksjonsevne og hvilken form dette kan ta, både innad i politiet, blant personer med nedsatt funksjonsevne og i samfunnet generelt» (Oslo politidistrikt, 2022, s. 18). Bare ved å øke kunnskapen, vil de antatte mørketallene komme frem. Også fra England tas det til orde for en slik generell kunnskapsheving (Chakraborti et al., 2014). Argumentet er at det er først når det er en mer utbredt forståelse av hva som er hatprat og -kriminalitet og det erkjennes at hatprat og -kriminalitet er fenomen som finner sted, at både de som blir utsatt for og de som er vitner til denne type ytringer og handlinger kan agere på riktig måte ved for eksempel å anmelde eller søke hjelp.

Opplysningskampanjer trekkes frem som et tiltak for å gjøre folk generelt og personer med funksjonsnedsettelse spesielt oppmerksomme på fenomenet. I norsk offentlighet har vi sett eksempler på en rekke opplysnings- og holdningskampanjer, men troen på at de brede kampanjene virker synes å være liten. I den grad kampanjer kan ha noe for seg, bør de være spisset og svært tydelige, slik som eksempelvis «Stillhet sårer»²⁴ fra Amnesty International, Catalyst og Norsk institusjon for menneskerettigheter. Denne kampanjen er imidlertid kun rettet mot hets og diskriminering av nasjonale og etniske minoriteter, ikke funksjonshemmede. Et av de engelske tiltakene vi har sett på, er en allment rettet kampanje der budskapet er å løfte ansvaret for å håndtere og eventuelt rapportere hatprat bort fra den som blir utsatt for hatytringen, og over til den eller de som er vitner til at funksjonshemmede blir utsatt for hets eller diskriminering. En slik type kampanje kan kanskje være viktig for å minne om borgeres kollektive ansvar: «Remind members of the public that we all have a collective responsibility to do what we can to challenge hate, prejudice and targeted hostility» (Chakraborti et al., 2014, s. 82).

5.2 Lovgivning og regulering

Ytringsfrihetskommisjonen peker i sin utredning på at «[å] straffe ytringer er i noen tilfeller nødvendig for å trygge andres ytringssikkerhet» (NOU 2022:9, s. 203). Kommisjonen ble nedsatt for å vurdere ytringsfrihetens stilling i Norge, og den problematiserer blant annet forholdet mellom ytringsfrihet og behovet for å vernes mot hatefulle ytringer. Utredningen fremhever det faktum at når noen kan anmeldes for hatefulle ytringer, kan det ha forebyggende, eller nedkjølende, effekt. Kommisjonen går ikke inn for at de beskyttende grunnlagene i straffelovens paragraf 185 utvides. De peker imidlertid på at det bør undersøkes nærmere om paragrafen har en slagside: Vi har manglende kunnskap om det er slik at det er de med færre sosiale ressurser, de med språkproblemer, og/eller de som sliter med rus og psykiatri som oftere blir anmeldt og dømt for hatefulle ytringer. Videre tar kommisjonen til orde for å vurdere om paragrafen kan

²⁴ Se [Kampanjen | Stillhetsårer \(stillhetsarar.no\)](https://www.kampanjen.no/stillhetsaarer)

moderniseres for å bli mer forståelig og for å gjøre det tydeligere hva som er straffbart. «En mer pedagogisk, presis og dekkende lovtekst vil gjøre det lettere for folk å forstå grensene for det straffbare, og ikke minst tydeliggjøre at grensen for det straffbare er høyere enn det man kan få inntrykk av ved å lese bestemmelsen» (Ibid, s. 209).

Kommisjonen fremhever også at det bør brukes alternative behandlingsformer, for å møte og forebygge hatefulle ytringer. Dette kan være særlig viktig gitt at paragrafen kan se ut til å ha en sosial slagside. Kommisjonsmedlemmene fremmer derfor forslag om å ta i bruk Konfliktrådet. Behandling av slike anmeldelser der kan blant annet ha den positive konsekvens at den som ytrer seg hatefullt, kan få økt forståelse for hvordan det oppleves å bli utsatt for slike ytringer. «Hvis nødvendig, bør rådene få tilført kompetanse og opplæring i håndtering av saker om hatefulle ytringer» (Ibid, s. 212). De foreslår også at såkalte «sivile forebyggende samtaler» kan være noe å vurdere:

En mer innovativ tilnærming til hvordan hatefulle ytringer kan forebygges, kan være å tilpasse et av forslagene til rusreformutvalget til hatytringskonteksten. Utvalget foreslo at personer som blir tatt for narkotikabruk, istedenfor straff skal møte til samtale med en rådgiver i kommunen om farene ved narkotikabruk. Tilsvarende kunne sivile forebyggende samtaler være et tiltak overfor de som fremmer hatefulle ytringer. Slik kan man unngå at den som har mottatt ytringene, må tåle den personlige belastningen ved å stå ansikt til ansikt med den som har fremmet hat. Samtaler kan også være et alternativ der det ikke er ønskelig med anmeldelse (Ibid, s. 147).

I boka *Hatkrim* (Spurkland et al., 2023) ser forfatterne nærmere på motivene bak hatkriminalitet. De påpeker at i straffesaker der offeret er en person med funksjonsnedsettelser, ser det i liten grad ut til å tas høyde for at motivene kan dreie seg om antipatier. Det vektlegges heller at personen er utsatt for lovbrudd på grunn av sin sårbarhet. Forfatterne argumenterer for at det ikke bør være «et krav at straffbare handlinger er motivert av hat eller negative holdninger til personer med funksjonsnedsettelse, for at det skal regnes som hatkriminalitet, så lenge de straffbare handlingene har sin bakgrunn i fornærmedes nedsatte funksjonsevne» (Ibid., s. 283).

5.3 Førstelinjetjenestenes rolle

Ansatte i førstelinjetjenestene, slik som politi, helsepersonell og lærere, har et særlig ansvar for å skape trygghet for befolkningen og arbeide forebyggende. Det å bli utsatt for hatprat, hets og trakassering kan ha følelsesmessige, fysiske og helsemessig innvirkning. Det å bli lyttet til og bli tatt på alvor av førstelinjetjenestene kan derfor være svært viktig for hvordan den som blir utsatt for hatprat, hets og trakassering opplever å bli ivaretatt og hvordan det forebyggede arbeidet forstås (Chakraborti et al., 2014). Fagpersoner i førstelinja kan være de nærmeste til å oppdage og melde fra når det er grunn til å mistenke at noen utsettes for hatytringer, trakassering eller lovbrudd. De som i størst grad er utsatt, som for eksempel personer med alvorlige kognitive funksjonsnedsettelser, er også de som kan ha størst problemer med å melde fra til andre. Det å ha en generelt høy beredskap for å fange opp tegn og uttrykk for at noen utsettes kan være særlig viktig nettopp her.

Politi

Politiets oversikt over anmeldte tilfeller av hatefulle ytringer mot personer med nedsatt funksjonsevne er lave, sett i forhold til de andre diskrimineringsgrunnlagene som omfattes av straffelovens § 185. (I 2022: 6 anmeldte tilfeller på bakgrunn av nedsatt funksjonsevne mot 278 tilfeller på bakgrunn av hudfarge/etnisitet., jf. Politidirektoratet, 2023).²⁵ Selv om det er rimelig å anta at det er forskjeller, er det liten grunn til at så få personer med funksjonsnedsettelse har opplevd hatytringer slik som politiets egne tall viser. Tall fra Trygghetsundersøkelsen viser at det eksempelvis var 195 av de 2 165 funksjonshemmede som ble spurt som rapporterte å ha opplevd en eller flere hatytringer i løpet av 2022. Få anmeldte tilfeller kan snarere forstås som at det er liten oppmerksomhet om fenomenet, både blant funksjonshemmede som rammes og blant ansatte i politiet. Lav oppmerksomhet innebærer at det er hendelser som kan være vanskeligere å gjenkjenne og rapportere til politiet. Igjen handler dette om oppmerksomhet og kunnskap. Liten oppmerksomhet om fenomenet ser imidlertid ikke ut til å være særegent for Norge, for også i den internasjonale litteraturen beskrives det tilsvarende situasjon. Dårlig utviklede systemer for å oppdage, anmelde og følge opp hatefulle ytringer sender et signal til omverdenen om funksjonshemmedes sosiale status (Macdonald et al., 2023). Et problem synes å være at hatefulle ytringer ikke forstås eller gjenkjennes som knyttet til funksjonsnedsettelsen, men bare er koblet til en generell «sårbarhet» (se bl.a. Spurkland et al., 2023). I så tilfeller omfattes ikke ytringen loven og blir dermed ikke registrert som dette (Roulstone & Sadique, 2012). Vi vet ikke hvor omfattende en slik feilkategorisering eventuelt er, men ut fra det vi ser av de nasjonale tallene er det grunn til å anta at den er betydelig.

Her kan det være mye å lære av britisk politi, som for noe år siden gjorde en bred gjennomgang av kvaliteten på sitt etterforskningsarbeid i denne typen saker (The Crown Prosecution Service, 2022). Etableringen av bedre systemer for å fange opp, reagere på og ettergå meldte og rettsbehandlende tilfeller har bidratt til høyere kunnskap, bedre kvalitet og igjen høyere antall innrapporterte tilfeller i neste runde. The Crown Prosecution Service har også nettsider rettet til allmennheten og de har egne ansatte som arbeider med hvordan disse sakene håndteres og prioriteres.²⁶ Politiet i Norge har gjort en innsats rettet inn mot å øke sin kunnskap hatkriminalitet de seinere årene. I 2014 påla Riksadvokaten politiet å prioritere arbeidet mot hatkriminalitet, og i Oslo politidistrikt ble det den gang etablert en egen hatkrimgruppe. Som en videreutvikling av dette arbeidet, ble det i 2021 opprettet et Nasjonalt kompetansemiljø innen hatkriminalitet. Mandatet til dette fagmiljøet er å drive kompetanseheving om hatkriminalitet i egen organisasjon, og bistå alle landets politidistrikt med kunnskap og veiledning (Politidirektoratet, 2024). I 2022 var mye av fagmiljøets oppmerksomhet rettet mot opplæring av politidistriktenes ledergrupper rundt om i landet. I 2023 har planen vært å drive opplæring i alle politidistrikt, etablere lokale ressurspersoner og drive kompetanseutvikling. Direktoratet erkjenner selv at «kunnskapen rundt hatkriminalitet er varierende i de ulike politi-

²⁵ <https://www.politiet.no/globalassets/dokumenter-strategier-og-horinger/oslo/rapporter/anmeldt-hatkriminalitet-oslo/hatkriminalitet-i-norge-2022.pdf>

²⁶ <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/disability-hate-crime-and-other-crimes-against-disabled-people-prosecution-guidance>

distriktene» (ibid:3). Sivilsamfunnets organisasjoner bemerker ellers at det kan være vanskelig å komme i kontakt med disse fagpersonene.

Politiets nettsider har også informasjon om hatefulle ytringer og hatkriminalitet, og et telefonnummer til støttesenter for kriminalitetsutsatte. Politiets prioritering og oppfølging av hendelser som kan rubriseres som hatefulle ytringer eller hatkriminalitet, bør likevel ta utgangspunkt i en erkjennelse av at personer med funksjonsnedsettelse har en høyere risiko for å bli utsatt for alle typer vold og hatprat (Gundersen & Vislie, 2019). Når politiets egne tall på anmeldte tilfeller fortsatt er lave ti år etter Riksadvokatens initiativ til å prioritere dette arbeidet, viser det at terskelen for å kontakte politiet og anmelde er høy. Grunnene til dette kan være flere og sammensatte.

Politiets egne årsrapporter angir anmeldte saker på de ulike diskrimineringsgrunnlagene. I litteraturen pekes det på at en mulig vei å gå for å ruste opp politiets arbeid, kan være å utvikle bedre statistikk over henvendelser, anmeldelser, påtaler og saker i retts-systemet på hatprat (Nadim & Fladmoe, 2016). På dette området er det høye mørketall, og en bedre systematikk kan være et viktig virkemiddel (Nadim & Fladmoe, 2016). I denne sammenheng kan det også være relevant å vurdere en systematisk gjennomgang og evaluering av kvaliteten på etterforskning og oppfølgingen av politiets arbeid i saker som omfatter hatefulle ytringer og hatkriminalitet, slik Ytringsfrihetskommisjonen har pekt på (NOU 2022:9).

Med nærpoltireformen skal mer av politiarbeidet skje ute i felt og på stedet. Det kan tale for en opprusting av opplæringen om hatefulle ytringer til politifolk i førstelinja, slik at de er lett i stand til å gjenkjenne og kan rapportere på hatprat. Det kan også være tilfeller der den som utsettes ikke selv gjenkjenner det som blir sagt som hatefullt, og politiet har derfor et ansvar for selv å kunne gjenkjenne og avdekke slike hendelser (MIND, 2013).

Fra internasjonale studier ser det ut til at anmeldt hatprat og hatkriminalitet stort sett utøves av personer uten tidligere registrerte saker på rullebladet (Cowi, 2015). Det kan med andre ord være hensiktsmessig å rette forebyggende innsatser inn mot fordommer og antipatier, uavhengig av personers eventuelle tidligere historie med politiet. Tallene viser også en stor overvekt av gutter/menn, slik at hovedinnsatsen trolig bør rettes mot dem (Cowi, 2015; Politidirektoratet, 2023).

Skole

Litteraturen peker på at skole- og utdanningsinstitusjonene har en særlig viktig rolle i å øke kunnskapen om hatprat og mobbing, og å arbeide forebyggende. Skolen som sosial institusjon er viktig for å endre holdninger til personer med funksjonsnedsettelse ved å inkludere funksjonshemmede elever på skolen, tematisere viktigheten av mangfold i samfunnet og jobbe aktivt for å forebygge mobbing (Equality and human rights commission, 2011). Videre, gitt at de som kommer med hatefulle ytringer eller er utøvere av hatkriminalitet ikke nødvendigvis tilhører noen spesifikke grupper, kan det være viktig at ansvaret for en del av de forebyggende tiltakene nettopp plasseres i skolen (Cowi, 2015).

For å kunne arbeide forebyggende mot hatprat, hets og trakassering i skolen, kan lærere ha behov for ekstra kursing for å øke sin mangfoldskompetanse og tilegne seg intervensjonsstrategier for å forebygge, gjenkjenne og håndtere mobbing og trakassering (Rose et al., 2011). Som vi kommer tilbake til avslutningsvis, finnes det flere slike veiledning- og kurstilbud rettet mot lærere og lærerutdanningen i Norge. Disse kan med fordel utvide forståelsen av hva mangfold er til også å inkludere funksjonshemming.

5.4 Offentlig rom

Tilgang til offentlig rom, slik som torg, gater, parker, butikker, kjøpesenter og offentlig transport, er sentrale for borgeres deltakelse i samfunnet, både i forbindelse med arbeid og utdanning, og for å ha en aktiv fritid og et sosialt liv. Hvis den som bruker disse rommene er redd eller gruer seg for å ta dem i bruk, eventuelt lar være å gå ut, eller avgrensner seg selv til bestemte «trygge» tidspunkt, er dette åpenbart et samfunnsproblem. Det kan derfor være grunn til å se nærmere på hvordan dette hensynet ivaretas (Olsen et al, 2016; Chakraborti et al., 2014). I svarene fra våre respondenter fremstår ikke offentlig transport som en vesentlig arena for hatprat, slik det gjør noen steder i den internasjonale litteraturen. Enkelte transportselskaper er pålagt å etablere rutiner for å ta imot rapporter fra reisende om uønskede hendelser.

Britiske myndigheter har etablert krav til at offentlige transportselskaper skal ha klagerutiner for passasjerer, og disse inkluderer også spørsmål om diskriminering og hatprat. Elementer av dette kan tenkes å overføres og tilpasses til en norsk kontekst. En enkel og allmenn rutine for å rapportere om uønskede hendelser på ulike offentlige arenaer kan være en mulig vei å gå, der innsender rutinemessig får spørsmål om hatytringer var et aspekt ved den opplevelsen hun eller han hadde, og som var grunnlag for klagen. Hvis opplysningene som inngår i en klageordning standardiseres som del av ordinær rutine på kjøpesentre, butikker og offentlig transport, kan dette gi et bredere og kanskje mer nyansert bilde av hatprat rettet til ulike diskrimineringsgrunnlag enn hva som finnes i dag.

5.5 Digitale rom

Resultatene fra vår studie viser at det særlig er én type arena hvor personer med funksjonsnedsettelse i høyere grad rapporterer at de utsettes for hatytringer. Det er sosiale medier, chatteprogram og generelt på internett. Blant de av deltakerne i Trygghetsundersøkelsen som hadde opplevd å bli utsatt for hatytringer, oppgav 21 prosent av personer med funksjonsnedsettelse at det skjedde med «Direkte melding på chatteprogram/sosiale medier» eller «På internett for øvrig», mot 12 prosent i befolkningen for øvrig (jf. tabell 4.12). Også i organisasjonsundersøkelsen ser vi dette bildet, der hendelser på sosiale medier rapporteres klart oftest. 36 prosent av de som oppgir at de har opplevd hatkriminalitet, oppgir «I sosiale medier» som hendelsessted, og 14 prosent oppgir «I kommentarfelt/nettforum» (jf. tilleggstabell 4.13). Ettersom sosiale medier og internett utgjør en vesentlig arena for netthat, er det også viktig å forstå hvordan ulike former for hatprat, hets og trakassering kommer til uttrykk og hvordan det kan forebygges og reduseres. Hvilke muligheter har samfunnet og enkeltpersoner til å avverge og beskytte seg, motvirke og forebygge ulike former for netthat? Hva kan og bør myndigheter gjøre for å skape nettsikkerhet og trygge omgivelser på nett?

Digitale medier kan være arena for hatefulle ytringer og være holdningsskapende, eksempelvis overfor ungdom. For den enkelte kan netthat være svært vanskelig å beskytte seg mot, og gjør det utrygt å delta på sosiale medier eller å benytte internett generelt. I motsetning til hatytringer som skjer der personer møtes ansikt-til-ansikt, er avsendere av online hatprat i større grad anonyme, eller det er uklart hvem som står bak, slik at det som uttrykkes også kan oppleves truende på en annen måte enn fremsatte hatytringer i direkte møter mellom personer. Nettbasert hatprat har et potensial til å nå ut til et langt større publikum enn hatprat som er fremsatt i fysiske møter. I og med at hatbudskapet potensielt kan ha stor rekkevidde, kan også virkningen oppleves som voldsom. Da bidrar det til å formidle en beskjed til hele gruppen: «ikke stikk deg frem» eller «ligg lavt», slik at du selv unngår å bli utsatt for hatprat, hets eller trakassering.

Konkrete reaksjoner og tiltak mot netthat kan synes å være vanskelig å iverksette, og forbyggende innsatser kan virke fjerne sett opp mot nasjonale mål om dialog, toleranse, bred deltakelse i offentlig debatt.²⁷ Utviklingen av måter å respondere på netthat på, kan synes å ha kommet kort i forhold til den teknologiske utviklingen. Likevel finnes det mulige reaksjonsmåter som borgere og samfunnet kan ta i bruk for å beskytte, motvirke og forebygge netthat.

Selv om enkeltpersoner lett kan oppleve seg avmektige i å opponere mot innlegg på sosiale medier eller artikler publisert på internett, finnes det flere muligheter. I bokkapitlet «Disability hate speech online» peker Mark Sherry (2020) på noen strategier den enkelte kan benytte i møte med netthat rettet mot funksjonshemmede, slik som å: a) kommentere og uttrykke uenighet, b) rapportere til mediets egen kanal, c) rapportere det til politiet, d) blokkere avsender, e) kutte forbindelsen til avsender, f) videreformidle budskapet til andre (og be andre om reaksjon), eller g) etablere en nettside som aktivt informerer og motsier det innholdet som en vil reagere på.²⁸ Det kan være gode grunner til å understreke disse handlingsalternativene, ettersom det ofte snakkes som om vi som enkeltborgere har lite å stille opp med.

Institutt for samfunnsforskning har oppsummert forskning på forebygging av hatefulle ytringer på nett (Nadim, Fladmoe & Wessel-Aas, 2016). De har sett på tiltak for å redusere omfanget av hatytringer (slik som å stenge nettsider, filtrere innhold eller overvåke internettrafikk) og tiltak for å redusere «etterspørselssiden». Det innebærer å rette oppmerksomheten mot den rollen som internasjonale nettaktører har for sosiale plattformer og søkemotorer, og deres ansvar for å sette opp brukervilkår og moderere innholdet som formidles. Jo mer effektive de er i arbeidet med å moderere (det vil for eksempel si å fjerne hatefullt innhold), desto færre får sett innholdet. På denne måten vil moderering av nettsider, blogger og kommentarfelt være forebyggende – ikke med hensyn til at ytringer finner sted, men hvor stor virkning de kan få.

²⁷ Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer er ikke fornyet, men vises i skrivende stund til som fortsatt gjeldende på deres nettside: <https://www.regjeringen.no/no/tema/likestilling-og-mangfold/likestilling-og-inkludering/regjeringens-arbeid-mot-hatefulle-ytringer/id2510986/>

²⁸ De punktene som er nevnt her, er et utvalg fra Sherry (2020), som i sin tur bygger på Jakubowicz, A., Dunn, K., Mason, G., Paradies, Y., Bliuc, A. M., Bahfen, N., Oboler, A. Atie, R. & Connelly, K. (2017). *Cyber racism and community resilience. Cyber Racism and Community Resilience*. Palgrave Macmillan.

Norske myndigheter har en rolle å spille i dette arbeidet, og det er innsatser som krever kollektivt, internasjonalt samarbeid rettet mot store, internasjonale selskaper. UNESCO har tatt initiativ til å utvikle kunnskap for å motarbeide netthatt (Gagliardone, 2015) og utarbeidet et eget materiale rettet til policy-aktører (UNESCO, 2023). Her vises det til flere konkrete eksempler på mulige tiltak fra flere land, og det gis råd om blant annet lovgivning, holdningskampanjer og opplæring. EU-kommisjonen etablerte i 2016 en «Code of Conduct» i samarbeid med aktører bak de store sosiale medieplattformene. Senere er dette samarbeidet utvidet, og avtalene følges med jevnlig monitorering.²⁹ I norsk sammenheng har flere av sivilsamfunnets organisasjoner over lang tid vært viktige aktører i holdningsarbeid mot netthatt, og de vil etter alt å dømme kunne ha en sentral rolle også i det fremtidige arbeidet på området (jf. også neste punkt).

5.6 Sivilsamfunnets organisasjoner

Hatprat og trakassering kan komme i mange former og varianter, og i mange situasjoner der man ikke nødvendigvis venter det. Derfor kan det også være vanskelig å forsvare seg. Økt kunnskap og oppmerksomhet kan være et viktig tiltak for å forebygge, begrense og redusere omfang og potensielle skadevirkninger hatprat.

Ytringsfrihetskommisjonens utredning peker på frivillig sektors rolle i systematisk kompetanseoppbygging, beredskap, støtte, veiledning, hjelpetelefon og akutt hjelp til personer som utsettes for hat, trusler eller verbale angrep (NOU 2022:9). Delvis kan slikt arbeid være innrettet mot å følge opp enkeltpersoner, og delvis kan det innrettes som ulike mottiltak i form av saklig motargumentasjon og dialog. Kommisjonen peker på flere norske organisasjoner som i dag driver denne type arbeid. Antirasistisk senter, Stopp hatprat Ungdomstelefonen, Kors på halsen og Snakk om mobbing er blant organisasjoner som nevnes. Skal denne type arbeid videreføres, fordrer det at organisasjonene sikres økonomiske bærekraftige og forutsigbare rammer, slik at de faktisk kan drive dette arbeidet på en hensiktsmessig måte. Bufdir, Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) og Barneombudet har også informasjonssider som gir nyttig kunnskap til befolkningen.

Den europeiske menneskerettskommisjonen (EHRC) har pekt på awareness-training rettet til særlig utsatte grupper av borgere nettopp for å kunne beskytte seg mot hatprat og trakassering. Awareness-opplæring innebærer en form for enkel trening i å forstå og gjenkjenne hva hatprat er og hvordan det oppstår, og hvilke måter man kan responderer på (Equality and human rights commission, 2011). Slik opplæring kan også ses i sammenheng med en generell utvikling av kunnskapsnivået i befolkningen.

Neil Chakraborti (2014) har publisert flere arbeider om dette temaet. Han har hatt til orde for å ruste opp frivillig sektor i England for å i større grad kunne gi rask og lett tilgjengelig assistanse og oppfølging til personer som har blitt utsatt for hatprat. Chakraborti har blant annet foreslått å sette større innsatser inn på frivillig sektor for å kunne drive støttearbeid og oppfølging av ofre. England har riktignok en annen type

²⁹ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en#theeu-codeofconduct

velferdsmodell, med en langt tynnere utbygde velferdstjenester enn vi har i Norge og Norden, men det er likevel et poeng at frivillig sektor kan reagere raskt og mobilisere en type emosjonell støtte, kombinert med rask og ubyråkratiske beslutninger.

I flere land tar interesseorganisasjoner imot klager og rapporteringer, og spiller en rolle i det forbyggende arbeidet (Sin et al., 2011; Krnjacki et al., 2016). Interesseorganisasjoner driver dessuten en del lavterskel hjelp og veiledning med å anmelde forhold til politiet. Interesseorganisasjoner kan jobbe tettere opp mot fastleger eller ansatte i gruppeboliger, og slik bidra til økt oppmerksomhet om hva noen funksjonshemmede kan bli utsatt for i sin hverdag.

Riktignok kan det være mange forskjeller mellom landene i måter å drive forebyggende arbeid på innenfor dette området. Landene har ulike tradisjoner, og både straffesporet og behandlingssporet kan være ulikt strukturert. Likefullt kan det være gode grunner til å teste ut noen av disse arbeidsmåtene også her hjemme. Det kan eksempelvis prøves ut forsøk med å gi støtte til drift av opplæringsvirksomhet til ansatte i tjenestene og «selvforsvarkurs mot hatprat» til funksjonshemmede. Myndighetene kan legge til rette for bevisstgjøring og opplæring gjennom å støtte sivilsamfunnets og frivillige organisasjoners virksomhet, i form av kurs, kampanjer og informasjonsarbeid.

5.7 Tiltak og forebyggende innsatser

Litteraturen på feltet reflekterer at det er relativt spredt mellom forslag til målrettede og effektive tiltak for å forebygge, følge opp og motvirke hatefulle ytringer, trakassering og hatkriminalitet. Det ser ikke ut til å være tilfelle bare her, men på alle de grunnlag som omfattes av straffelovens § 185. Etter å ha gått gjennom norske, nordiske og internasjonale vitenskapelige artikler, forskningsrapporter, policydokumenter og utredninger, ser vi at noen tiltak peker seg ut som mulige steder å starte forbyggende innsatser på dette feltet. Med bakgrunn i den gjennomgåtte litteraturen og drøftelser med fagekspertene, skal vi avslutningsvis peke på to tiltak som kan ha betydning for å bidra til å motvirke hatprat, hets og trakassering mot personer med nedsatt funksjonsevne.

Det ene tiltaket vi peker på er proaktivt og forbyggende, og er rettet inn mot aktiv opplæring og holdningsarbeid i skole og utdanning. Slikt arbeid er langsiktig og retter seg mot holdningsarbeid og forståelser, medmenneskers ansvar og rolle der en blir vitne til hatprat eller hatkriminalitet. Det andre tiltaket vi peker på kan forstås som reaktivt, og retter seg mot opprustning av politiets arbeid med oppfølging av hatkriminalitet og hatefulle ytringer. Dette er først og fremst systemarbeid i tjenestene og rettet til profesjonsaktørene. Et slikt reaktivt tiltak kan imidlertid på sikt virke nedkjølende på hatprat og dermed være forebyggende.

Langsiktige innsatser i skole og utdanning: Kunnskapsformidling og holdningsskape arbeid om et mangfoldig samfunn er en form for tiltak som nødvendigvis bør inngå i alle deler av grunnskole, videregående og høyere utdanning. Det samme gjelder også forebyggende kunnskap om hatprat og mobbing. Også på dette området er det nødvendig å se alle diskrimineringsgrunnlagene i sammenheng.

Det er allerede tilgjengelig veilednings- og nettressurser for barnehage- og skolelærere som har til hensikt å ruste opp kompetansen til førstelinjetjenesten når det gjelder

demokratisk kompetanse og hvordan forebygge fordommer mot ulike grupper. Både Rosa kompetanse og Dembra (demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme) er eksempler på dette. Førstnevnte «tilbyr faglig bistand og undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold til skole- og barnehagesektoren, barnevernet, helse- og sosialsektoren, politi- og påtalemyndighet samt alle deler av arbeidslivet»³⁰ og sistnevnte «tilbyr veiledning, kurs og nettbaserte ressurser for forebygging av ulike former for gruppefiendtlighet, som fordommer, fremmedfrykt, rasisme, antisemittisme, muslimfiendtlighet og ekstremisme».³¹ Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet, som begge finansierer Dembra, bør vurdere om for eksempel nettopp denne veilednings-, kurs- og nettressursen kan utvikles til også å omfatte funksjonshemming som et av de mangfoldselementene dette tilbudet tematiserer. Dembra er tatt i bruk av 155 skoler og består i tillegg av en del rettet mot lærerutdanningen.

I 2015 startet Bufdir utviklingen av to digitale læringsverktøy, *Jeg vet* og *snakkemedbarn.no*. Arbeidet er del av en større satsing på forebygging av vold og overgrep mot barn og unge. *Jeg vet* er en nettbasert læringsressurs rettet mot barnehager og skoler, og tar opp temaer som mobbing, vold, overgrep og barns rettigheter. Innholdet er knyttet til rammeplan for barnehagen og læreplan for skolen og skal øke barns kompetanse om temaer som kropp, følelser, krenkelser, vold og overgrep, og sette barn i stand til å snakke om dette. *Snakkemedbarn.no* er nettressurs for voksne som arbeider med barn, og der voksne kan øve seg i å ta opp sensitive temaer som vold og overgrep. Til begge disse nettressursene pågår det et betydelig utviklingsarbeid. Det kan trolig dras veksler på de erfaringene som er gjort fra dette arbeidet. Ved en senere revisjon kan Bufdir eventuelt også vurdere om læringsmaterialet bør omfattes inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne. Fafo gjennomfører en følgeevaluering av implementeringen av disse verktøyene, og har publisert flere forskningsrapporter om implementeringen (Weiss et al., 2022; Weiss & Strand, 2020).

Hvis en slik videreutvikling av disse ulike nettressursene skal finne sted, må funksjonshemmedes organisasjoner trekkes inn i arbeidet, jf. CRPDs artikkel 4. Her er det viktig å følge prinsippet «Nothing about without us» og «trekke inn og rådføre seg inngående med funksjonshemmede, gjennom de organisasjonene som representerer dem, i arbeidet med å utvikle og gjennomføre lovgivning og politikk som gjelder spørsmål knyttet til funksjonshemmede»³². Organisasjonene har utviklet innsikt og kunnskap som kan sikre at funksjonshemming tematiseres og inkluderes i en videreutvikling av et slikt veiledningsmateriell. Det påpekes av fagpanelet at slik nødvendig involvering og arbeid vil kreve ressurser satt av til organisasjoner som skal bidra.

Politiets arbeid: All tilgjengelig kunnskap om utbredelse av hatefulle ytringer og hatkriminalitet som rammer personer med nedsatt funksjonsevne tilsier at det er mørketall i Norge når det gjelder politiets registrering av slike hendelser. Svært få tilfeller registreres, saker synes å etterforskes summarisk og henlegges. Grunnen til at det er mørketall

³⁰ [Om fagavdelingen Rosa kompetanse – FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold \(foreningen-fri.no\)](#)

³¹ [Om Dembra | Dembra](#)

³² [Konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter – Del 2 \(regjeringen.no\)](#), s. 25

på dette området er trolig sammensatt. Saker forstås ikke som hatytringer eller hatkriminalitet. Offeret blir misforstått som å være generelt sårbar, men ikke å ha en funksjonsnedsettelse. Styringssignalet fra Riksadvokaten har vært at dette er et prioritert område, men det underliggende budskapet til omverdenen ut fra den nåværende praksis synes snarere å kommunisere at dette ikke er spesielt alvorlig.

Det kan være god grunn til å be politiet gå kritisk gjennom alle ledd av sin virksomhet (herunder kunnskap og holdninger hos aktørene i førstelinja, systematikk og rutiner for oppfølging i etterkant, systematikk for å kartlegge og utarbeide statistikk), for å vurdere hvordan innsatsene kan videreutvikles og forbedres. Til sammenligning gjennomførte britisk politi en grundig gjennomgang av sine tjenester, etter en rapport fra Criminal Justice Joint Inspection i 2013. Her ble det pekt på betydningen av kunnskap, økt oppmerksomhet og prioritet av funksjonshemming, og på betydning av bedre rutiner og praksiser for å fange opp og følge opp saker. Erfaringene fra dette arbeidet viste også at registrerte tall steg betydelig. Et slikt arbeid bør omfatte alle diskrimineringsgrunnlagene som nevnes i straffeloven. Det er grunn til å understreke behovet for grunnleggende opplæring i CRPD og de internasjonale forpliktelser Norge har som følge av ratifisering av konvensjonen, og at dette bør inn i politiutdanningen på linje med annen opplæring i menneskerettigheter. I slik opplæring må også funksjonshemmede selv trekkes inn som lærekrefter med ekspertkunnskap på hva det innebærer å være utsatt for trakassering, hatytringer og hatkriminalitet, jf. CRPDs artikkel 4.

I tillegg til disse to hovedtiltakene, mener vi det bør testes ut en form for offentlig drevet lavterskel rådgivning og hjelp til å anmelde forhold. Dette forslaget ble også stilt i rapporten «Hatytringer. Resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer» (Olsen et al., 2016). Alternativt kan det være en mulighet å prøve ut et system der frivillige organisasjoner får de nødvendige økonomiske ressursene fra offentlige myndigheter til et slikt oppdrag for å drive en form for likepersonsarbeid og -veiledning. Videre kan det være grunn for norske myndigheter å vurdere mulighetene for å etablere et system for psykisk akutthjelp til personer som har vært utsatt for hatkriminalitet eller alvorlige tilfeller av hatefulle ytringer, et nasjonalt program for langsiktig oppfølging av ofre.

Referanser

- Aksnes, D. W., Bergene, A. C., Wanderås Fossum, L., & Wollscheid, S. (2021). *Nordisk forskning om diskriminering, trakassering og likestilling. En forenklet kunnskapsoversikt*. Rapport 2021:14. Oslo.
- Alhaboby, Z. A., al-Khateeb, H. M., Barnes, J., & Short, E. (2016). 'The language is disgusting and they refer to my disability': the cyberharassment of disabled people. *Disability & Society*, 31(8), 1138–1143.
- Alhaboby, Z. A., Barnes, J., Evans, H., & Short, E. (2019). Cyber-Victimization of People With Chronic Conditions and Disabilities: A Systematic Review of Scope and Impact. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(3), 398–415.
- Alhaboby, Z. A., Barnes, J., Evans, H., & Short, E. (2023). Cybervictimization of Adults With Long-term Conditions: Cross-sectional Study. *J Med Internet Res*, 25, e39933.
- Amilon, A., Hansen, K. M., Kjær, A. A., & Steffensen, T. (2021). Estimating disability prevalence and disability-related inequalities: Does the choice of measure matter? *Social Science & Medicine*, 272, 113740.
- Amilon, A., Østergaard, S. V., & Olsen, R. F. (2021). *Mennesker med handicap – Hverdagsliv og levevilkår 2020*.
- Ballan, M. S., & Freyer, M. B. (2012). Self-Defense Among Women With Disabilities: An Unexplored Domain in Domestic Violence Cases. *Violence Against Women*, 18(9), 1083–1107.
- Basile, K. C., Breiding, M. J., & Smith, S. G. (2016). Disability and Risk of Recent Sexual Violence in the United States. *American journal of public health*, 106(5), 928–933.
- Bastos, J. L., & Harnois, C. E. (2020). Does the Everyday Discrimination Scale generate meaningful cross-group estimates? A psychometric evaluation. *Social Science & Medicine*, 265, 113321.
- Bilewicz, M., & Soral, W. (2020). Hate Speech Epidemic. The Dynamic Effects of Derogatory Language on Intergroup Relations and Political Radicalization. *Political Psychology*, 41(S1), 3–33.
- Boeckmann, R. J., & Liew, J. (2002). Hate speech: Asian American students' justice judgments and psychological responses. *Journal of Social Issues*, 58(2), 363–381.
- Bladini, M. (2017). *Hat och hot på nätet. En kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv*. Nordisk information för kunskap om kön, NIKK.
- Bourabain, D., & Verhaeghe, P.-P. (2021). The Conceptualization of Everyday Racism in Research on the Mental and Physical Health of Ethnic and Racial Groups: a Systematic Review. *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities*, 8(3), 648–660.
- Breiding, M. J., & Armour, B. S. (2015). The association between disability and intimate partner violence in the United States. *Ann Epidemiol*, 25(6), 455–457.
- Briant, E., Watson, N., & Philo, G. (2013). Reporting disability in the age of austerity: the changing face of media representation of disability and disabled people in the United Kingdom and the creation of new 'folk devils'. *Disability & Society*, 28(6), 874–889.
- Bufdir. (2021). Trusler, hets og sjikane – råd for håndtering og oppfølging av barnevern og fosterhjem. Retrieved from https://www.bufdir.no/fagstotte/produkt/ter/trusler_hets_og_sjikane_rad_for_handtering_og_oppfolging_av_barnevern_og_fosterhjem/
- Burch, L. (2018). 'You are a parasite on the productive classes': online disablist hate speech in austere times. *Disability & Society*, 33(3), 392–415.
- Byrne, G. (2018). Prevalence and psychological sequelae of sexual abuse among individuals with an intellectual disability: A review of the recent literature. *J Intellect Disabil*, 22(3), 294–310.
- Calder-Dawe, O., Witten, K., & Carroll, P. (2020). Being the body in question: young people's accounts of everyday ableism, visibility and disability. *Disability & Society*, 35(1), 132–155.

- Carr, S., Holley, J., Hafford-Letchfield, T., Faulkner, A., Gould, D., Khisa, C., & Megele, C. (2017). Mental health service user experiences of targeted violence and hostility and help-seeking in the UK: a scoping review. *Global Mental Health*, 4, e25.
- Chakraborti, N. (2010). Crimes Against the "Other": Conceptual, Operational, and Empirical Challenges for Hate Studies. *Journal of Hate Studies*, 8, 9–28.
- Chakraborti, N., & Garland, J. (2015). *Hate Crime: Impact, Causes & Responses* (2 ed.). Retrieved from <https://sk.sagepub.com/books/hate-crime-2e> doi:10.4135/9781473918108
- Chakraborti, N., Garland, J., & Hardy, S. (2014). *The Leicester Hate Crime Project: Findings and Conclusions*. Leicester.
- Chatzitheochari, S., Parsons, S., & Platt, L. (2016). Doubly Disadvantaged? Bullying Experiences among Disabled Children and Young People in England. *Sociology*, 50(4), 695–713.
- Christoffersen, M. N. (2019). Violent crime against children with disabilities: A nationwide prospective birth cohort-study. *Child Abuse & Neglect*, 98, 104150.
- Cobb, R. J., Sheehan, C. M., Louie, P., & Erving, C. L. (2021). Multiple Reasons for Perceived Everyday Discrimination and All-Cause Mortality Risk Among Older Black Adults. *The Journals of Gerontology: Series A*, 77(2), 310–314.
- Conover, K. J., Israel, T., & Nylund-Gibson, K. (2017). Development and Validation of the Ableist Microaggressions Scale. *The Counseling Psychologist*, 45(4), 570–599.
- Copel, L. C. (2006). Partner Abuse in Physically Disabled Women: A Proposed Model for Understanding Intimate Partner Violence. *Perspectives in Psychiatric Care*, 42(2), 114–129.
- Cowi (2015). Kortlægning af hadforbrydelser i Danmark. En undersøgelse af befolkningens oplevede hadforbrydelser. Cowi.
- Criminal Justice Joint Inspection (2013). Living in a different world: Joint review of disability hate crime. HM Crown Prosecution Service Inspectorate. Hentet fra https://www.justiceinspectorates.gov.uk/cji/wp-content/uploads/sites/2/2014/04/CJJI_DHC_Mar13_rpt.pdf
- CRPD (2006) Convention On The Rights Of Persons With Disabilities (CRPD). Adopted on 13 December 2006 by the United Nations. <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>
- Dale, M. T. G., Aakvaag, H. F., Strøm, I. F., Augusti, E. M., & Skauge, A. D. (2023). *Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen*. Rapport 1/2023. NKVTS.
- Dammeyer, J., & Chapman, M. (2018). A national survey on violence and discrimination among people with disabilities. *BMC Public Health*, 18(1), 355.
- de Gibert, O., Perez, N., García-Pablos, A., & Cuadros, M. (2018). *Hate Speech Dataset from a White Supremacy Forum*. Paper presented at the Proceedings of the 2nd Workshop on Abusive Language Online (ALW2), Brussels, Belgium.
- Digranes, E. (2016). *Disabled Justice*. (Masteroppgave), Universitetet i Oslo, , Retrieved from <https://www.duo.uio.no/handle/10852/51398>
- Doherty, G. (2020). Prejudice, friendship and the abuse of disabled people: an exploration into the concept of exploitative familiarity ('mate crime'). *Disability & Society*, 35(9), 1457–1482.
- Eggebo, H., & Stubberud, E. (2016). *Hatefulle ytringer – Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*. Rapport 2016:15. Oslo.
- EHRC. (2011). *Hidden in plain sight: inquiry into disability-related harassment*.
- Elvegård, K., Olsen, T., Tøssebro, J., & Paulsen, V. (2020). *TryggEst: Bedre beskyttelse av overgrepsutsatte voksne*. Trondheim.
- Emerson, E., & Roulstone, A. (2014). Developing an Evidence Base for Violent and Disablist Hate Crime in Britain: Findings From the Life Opportunities Survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(17), 3086–3104.
- Equality and Human Rights Commission (2011). *Hidden in plain sight. Inquiry into disability-related harassment*. Equality and Human Rights Commission.

- Falla, D., Sánchez, S., & Casas, J. A. (2021). What Do We Know about Bullying in Schoolchildren with Disabilities? A Systematic Review of Recent Work. *Sustainability*, 13(1), 416.
- Fevre, R., Robinson, A., Lewis, D., & Jones, T. (2013). The ill-treatment of employees with disabilities in British workplaces. *Work, Employment and Society*, 27(2), 288–307.
- Fladmoe, A., & Nadim, M. (2023). *Omfang og konsekvenser av hets og hatytringer i kritiske perioder. Erfaringer fra koronapandemien (2020–2022) og skytingen ved London pub og apekopputbruddet (sommeren 2022)*. Institutt for samfunnsforskning.
- Fladmoe, A., Nadim, M., & Birkvad, S. R. (2019). *Erfaringer med hatytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*. Rapport 2019:4. Institutt for samfunnsforskning.
- Fridh, M., Köhler, M., Modén, B., Lindström, M., & Rosvall, M. (2017). Subjective health complaints and exposure to peer victimization among disabled and non-disabled adolescents: A population-based study in Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health*, 46(2), 262–271.
- Fridh, M., Lindström, M., & Rosvall, M. (2015). Subjective health complaints in adolescent victims of cyber harassment: moderation through support from parents/friends - a Swedish population-based study. *BMC Public Health*, 15(1), 949.
- Frøyland, L. R., Lid, S., Oftedal, E. S., & Stefansen, K. (2023). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2023* Rapport 11/2023. Oslo.
- Gagliardone, I., Gal, D., Alves, T., & Martinez, G. (2015). *Countering Online Hate Speech*. Unesco.
- Gjertsen, H., Melbøe, L., Fedreheim, G. E., & Fylling, I. (2017). *Kartlegging av levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder*.
- Gong, F., Xu, J., & Takeuchi, D. T. (2016). Racial and Ethnic Differences in Perceptions of Everyday Discrimination. *Sociology of Race and Ethnicity*, 3(4), 506–521.
- Green, D. P., & Spry, A. D. (2014). Hate Crime Research: Design and Measurement Strategies for Improving Causal Inference. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 30(3), 228–246.
- Grønningsæter, A. B., & Haualand, H. (2012). *Usynlig og selvløsende: Å være lesbisk, homofil, bifil eller transperson med nedsatt funksjonsevne*. Fafo-rapport 2012-52. Fafo.
- Gundersen, T & Vislie, C. (2019). Voldsutsatte med funksjonsnedsettelse – individuelle og strukturelle barrierer mot å søke hjelp. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner: Forståelse, konsekvenser og tiltak* (s. 159–177). Universitetsforlaget.
- Gundersen, T., Madsen, C., & Winsvold, A. (2014). *Tjenestetilbudet til voldsutsatte personer med nedsatt funksjonsevne*. NOVA-rapport 6/2014. NOVA.
- Hafstad, G.S., & Augusti, E. M. (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten*. Rapport 4/2019. NKVTS.
- Hahn, J. W., McCormick, M. C., Silverman, J. G., Robinson, E. B., & Koenen, K. C. (2014). Examining the Impact of Disability Status on Intimate Partner Violence Victimization in a Population Sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(17), 3063–3085.
- Hall, E. (2019). A critical geography of disability hate crime. *Area*, 51(2), 249–256.
- Harnois, C. E. (2022). What do we measure when we measure perceptions of everyday discrimination? *Social Science & Medicine*, 292, 114609.
- Harnois, C. E., Bastos, J. L., & Shariff-Marco, S. (2022). Intersectionality, Contextual Specificity, and Everyday Discrimination: Assessing the Difficulty Associated With Identifying a Main Reason for Discrimination Among Racial/Ethnic Minority Respondents. *Sociological Methods & Research*, 51(3), 983–1013.
- Hawdon, J., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2015). Online Extremism and Online Hate: Exposure Among Adolescents and Young Adults in Four Nations. *Nordicom Information*, 37, 29–37.
- Healy, J. C. (2020). 'It spreads like a creeping disease': experiences of victims of disability hate crimes in austerity Britain. *Disability & Society*, 35(2), 176–200.

- Heinonen, A. & Ellonen, N. (2013). Are Children with Disabilities and Long-term Illnesses at Increased Risk of Disciplinary Violence? *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 14(2), 172–187.
- Herek, G. M., Cogan, J. C., & Gillis, J. R. (2002). Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation. *Journal of Social Issues*, 58(2), 319–339.
- Herek, G. M., Gillis, J. R., & Cogan, J. C. (1999). Psychological sequelae of hate-crime victimization among lesbian, gay, and bisexual adults. *J Consult Clin Psychol*, 67(6), 945–951.
- Hughes, K., Bellis, M. A., Jones, L., Wood, S., Bates, G., Eckley, L., . . . Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *Lancet*, 379(9826), 1621–1629.
- Hughes, R. B., Lund, E. M., Gabrielli, J., Powers, L. E., & Curry, M. A. (2011). Prevalence of interpersonal violence against community-living adults with disabilities: A literature review. *Rehabilitation Psychology*, 56(4), 302–319.
- Høgestøl, A., & Skjervheim, Ø. (2023). *Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022. Teknisk rapport*.
- Jones, L., Bellis, M. A., Wood, S., Hughes, K., McCoy, E., Eckley, L., . . . Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *Lancet*, 380(9845), 899–907.
- Iganski, P., & Lagou, S. (2015). Hate crimes hurt some more than others: implications for the just sentencing of offenders. *J Interpers Violence*, 30(10), 1696–1718.
- Keller, R. M., & Galgay, C. E. (2010). Microaggressive experiences of people with disabilities. In *Microaggressions and marginality: Manifestation, dynamics, and impact*. (pp. 241–267). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons, Inc.
- Khalifeh, H., Howard, L. M., Osborn, D., Moran, P., & Johnson, S. (2013). Violence against People with Disability in England and Wales: Findings from a National Cross-Sectional Survey. *PLoS One*, 8(2), e55952.
- Khalifeh, H., Oram, S., Osborn, D., Howard, L. M., & Johnson, S. (2016). Recent physical and sexual violence against adults with severe mental illness: a systematic review and meta-analysis. *Int Rev Psychiatry*, 28(5), 433–451.
- King, T., Aitken, Z., Milner, A., Emerson, E., Priest, N., Karahalios, A., . . . Blakely, T. (2018). To what extent is the association between disability and mental health in adolescents mediated by bullying? A causal mediation analysis. *International Journal of Epidemiology*, 47(5), 1402–1413.
- Kowalski, R. M., & Toth, A. (2018). Cyberbullying among Youth with and without Disabilities. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 11(1), 7–15.
- Krnjacki, L., Emerson, E., Llewellyn, G., & Kavanagh, A. M. (2016). Prevalence and risk of violence against people with and without disabilities: findings from an Australian population-based study. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 40(1), 16–21.
- Lawrence, F. M. (1999). *Punishing Hate Bias Crimes under American Law*: Harvard University Press.
- Ledingham, E., Wright, G. W., & Mitra, M. (2022). Sexual Violence Against Women With Disabilities: Experiences With Force and Lifetime Risk. *American Journal of Preventive Medicine*, 62(6), 895–902.
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* (LOV-2017-06-16-519). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-519>LD0. (2015). Hatytringer og hatkriminalitet. Retrieved from https://www.ido.no/globalassets/Ido_2019/03_ombudet-og-samfunnet/rapporter/hatefulle-ytringer/hatytringer_og_hatkriminalitet_rapport.PDF
- Lilienfeld, S. O. (2017). Microaggressions: Strong Claims, Inadequate Evidence. *Perspectives on Psychological Science*, 12(1), 138–169.
- Lomell, H. M. (2024). mørketall. Retrieved from <https://snl.no/m%C3%B8rketall>
- Løvgren, M., Høgestøl, A., & Kotsadam, A. (2022). *Nasjonal trygghetsundersøkelse 2020*. Nova Rapport. 2/22. Oslo.
- Løvgren, M., Skjervheim, Ø., Høgestøl, A., Kotsadam, A., Bjørnshagen, V., Hyggen, C., & Lid, S. (2023). *Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022*.

- Macdonald, S. J., Donovan, C., & Clayton, J. (2023). 'I may be left with no choice but to end my torment': disability and intersectionalities of hate crime. *Disability & Society*, 38(1), 127–147.
- Mailhot Amborski, A., Bussi eres, E.-L., Vaillancourt-Morel, M.-P., & Joyal, C. C. (2022). Sexual Violence Against Persons With Disabilities: A Meta-Analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 23(4), 1330–1343.
- Martínez-Cao, C., G omez, L. E., Alcedo, M.  ., & Monsalve, A. (2021). Systematic Review of Bullying and Cyberbullying in Young People with Intellectual Disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 56(1), 3–17.
- McGee, M. G. (2015). Peer victimization as a mediator of the relationship between disability status and psychosocial distress. *Disability and Health Journal*, 8(2), 250–257.
- Melbøe, L., & Gjertsen, H. (2020). Hate speech targeting Sami people with disabilities. In M. Sherry, T. Olsen, J. S. Vedeler, & J. Eriksen (eds.), *Disability Hate Speech: Social, Cultural and Political Contexts*. Routledge.
- Midtbøen, A. H. (2017). Trusler, hets og partikultur: Grenser for ytringsfrihet i det politiske feltet. In A. H. Midtbøen (Ed.), *Offentlighetens grenser. Hovedfunn fra prosjektet Status for ytringsfriheten i Norge 2015–2017 (Rapport 2017:07)*. Institutt for samfunnsforskning.
- Midtbøen, A. H., & Rogstad, J. (2010). Den utdannede, den etterlatte og den drepte: Mot en ny forståelse av rasisme og diskriminering. *Sosiologisk tidsskrift*, 18(1), 31–52.
- Midtbøen, A. H., & Steen-Johnsen, K. (2016). Ytringsfrihetens grenser i det flerkulturelle Norge. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 33(1-2), 21–33.
- Mikton, C., & Shakespeare, T. (2014). Introduction to special issue on violence against people with disability. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(17), 3055–3062.
- MIND (2013). At risk, yet dismissed. The criminal victimisation of people with mental health problems. MIND. Mitra, M., & Mouradian, V. E. (2014). Intimate Partner Violence in the Relationships of Men With Disabilities in the United States: Relative Prevalence and Health Correlates. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(17), 3150–3166.
- Mitra, M., Mouradian, V. E., & Diamond, M. (2011). Sexual Violence Victimization Against Men with Disabilities. *American Journal of Preventive Medicine*, 41(5), 494–497.
- Molden, T. H., Wendelborg, C., & Tøssebro, J. (2007). *Levekår blant personer med nedsatt funksjonsevne*. NTNU Samfunnsforskning.
- Mrazek, P. J. & Haggerty, R. J. (red.) (1994). Reducing risks for mental disorders: Frontiers for preventive intervention research. National Academy Press.
- Myndigheten f r delaktighet. (2023). *Statistik om f rekomst av v ld mot personer med funktionsnedst tning*
- Nadim, M., & Fladmoe, A. (2016). *Hatefulle ytringer – Delrapport 1: Forskning på art og omfang*. Rapport 2016:14.
- Nadim, M., Fladmoe, A., & Wessel-Aas, J. (2016). *Hatefulle ytringer på internett: Omfang, forebygging og juridiske grenser*. Rapport 2016:17. Oslo.
- NOU 2022: 2. *Akademisk ytringsfrihet – God ytringskultur må bygges nedenfra, hver dag*. Kunnskapsdepartementet.
- NOU 2022: 9. En  pen og opplyst offentlig samtale – Ytringsfrihetskommisjonens utredning. Kultur- og likestillingsdepartementet.
- Olofsson, N., Lindqvist, K., & Danielsson, I. (2014). Higher Risk of Violence Exposure in Men and Women With Physical or Sensory Disabilities: Results From a Public Health Survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(10), 1671–1686.
- Olsen, T., Vedeler, J. S., Eriksen, J., & Elvegård, K. (2016). *Hatytringer. Resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer*. Rapport 6/16. Nordlandforskning.
- Olsvik, V. M. (2010). Overgrep mot kvinner med nedsatt funksjonsevne. En kunnskapsoversikt. NKVTS. Oslo politidistrikt (2022). Anmeldt hatkriminalitet i Oslo politidistrikt 2021. Politiet.

- Pager, D., & Shepherd, H. (2008). The Sociology of Discrimination: Racial Discrimination in Employment, Housing, Credit, and Consumer Markets. *Annual Review of Sociology*, 34(1), 181–209.
- Pascoe, E. A., & Smart Richman, L. (2009). Perceived discrimination and health: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 135(4), 531–554.
- Perry, B., & Scrivens, R. (2017). The Maturation of Hate Crime Scholarship. In (pp. 1–42).
- Politidirektoratet (2023). Hatkriminalitet i Norge 2022. Politidirektoratet og Oslo politidistrikt. Politidirektoratet (2024). Hatkriminalitet i Norge 2023. Politidirektoratet og Oslo politidistrikt.
- Quillian, L. (2006). New Approaches to Understanding Racial Prejudice and Discrimination. *Annual Review of Sociology*, 32(1), 299–328.
- Ramm, J. (2010). *På like vilkår? Helse og levekår blant personer med nedsatt funksjonsevne*. Oslo/Kongsvinger.
- Ramm, J., & Otnes, B. (2013). *Personer med nedsatt funksjonsevne: indikatorer for levekår og likestilling*. Oslo/Kongsvinger.
- Richardson, L., Beadle-Brown, J., Bradshaw, J., Guest, C., Malovic, A., & Himmerich, J. (2016). "I felt that I deserved it" – experiences and implications of disability hate crime. *Tizard Learning Disability Review*, 21(2), 80–88.
- Robert, P. M., & Harlan, S. L. (2006). Mechanisms of Disability Discrimination in Large Bureaucratic Organizations: Ascriptive Inequalities in the Workplace. *The Sociological Quarterly*, 47(4), 599–630.
- Rose, C. A., Monda-Amaya, L. E., & Espelage, D. L. (2011). Bullying Perpetration and Victimization in Special Education: A Review of the Literature. *Remedial and Special Education*, 32(2), 114–130.
- Roulstone, A., & Mason-Bish, H. (2012). Introduction: disability, hate crime and violence. In A. Roulstone & H. Mason-Bish (eds.), *Disability, Hate Crime and Violence*. New York: Routledge.
- Roulstone, A., & Sadique, K. (2012). Vulnerable to Misinterpretation: Disabled People, 'Vulnerability', Hate Crime and the Fight for Legal Recognition. I A. Roulstone & H. Mason-Bish (red.) *Disability, hate crime and violence* (pp. 25–39). Routledge.
- Roulstone, A., Thomas, P., & Balderston, S. (2011). Between hate and vulnerability: unpacking the British criminal justice system's construction of disability hate crime. *Disability & Society*, 26(3), 351–364.
- Saguy, A. C., & Rees, M. E. (2021). Gender, Power, and Harassment: Sociology in the #MeToo Era. *Annual Review of Sociology*, 47(1), 417–435.
- Seppälä, P., Vornanen, R., & Toikko, T. (2021). Are Children With a Number of Disabilities and Long-Term Illnesses at Increased Risk of Mental Violence, Disciplinary Violence, and Serious Violence? *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23–24), 11409–11434.
- Shaw, L. R., Chan, F., & McMahon, B. T. (2011). Intersectionality and Disability Harassment: The Interactive Effects of Disability, Race, Age, and Gender. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 55(2), 82–91.
- Sherry, M. (2020). Disability hate speech online. In M. Sherry, T. Olsen, J. S. Vedeler, & J. Eriksen (eds.), *Disability Hate Speech: Social, Cultural and Political Contexts*, (pp. 40–66). Routledge.
- Sherry, M., & Amoatey, S. (2020). Hate speech by carers. In M. Sherry, T. Olsen, J. S. Vedeler, & J. Eriksen (eds.), *Disability Hate Speech: Social, Cultural and Political Contexts*, (pp. 188–204). Routledge.
- Sherry, M., Olsen, T., Vedeler, J. S., & Eriksen, J. (2020). Introduction. In M. Sherry, T. Olsen, J. S. Vedeler, & J. Eriksen (eds.), *Disability Hate Speech*. Routledge.
- Sherry, M., & Walker, L. (2020). Disability hate speech laws. In M. Sherry, T. Olsen, J. S. Vedeler, & J. Eriksen (eds.), *Disability Hate Speech: Social, Cultural and Political Contexts*. Routledge.
- Sin, C. H., Hedges, A., Cook, C., Mguni, N., & Comber, N. (2009). *Disabled People's Experiences of Targeted Violence and Hostility*. Research Report 21. Equality and Human Rights Commission.
- Sin, C. H., Hedges, A., Cook, C., Mguni, N., & Comber, N. (2011). Adult protection and effective action in tackling violence and hostility against disabled people: some tensions and challenges. *The Journal of Adult Protection*, 13(2), 63–75.

- Snæfríðar- og Gunnarsdóttir, H., Traustadóttir, R., Einarsdóttir, T., & Rice, J. G. (2023). Through an Inter-sectional Lens: Prevalence of Violence Against Disabled Women in Iceland. *Violence Against Women, 0*(0), 10778012231155174.
- Soorenian, A. (2019). Disability hate speech: "They think they can call me anything". In M. Sherry, T. Olsen, J. S. Vedeler, & J. Eriksen (eds.), *Disability Hate Speech: Social, Cultural and Political Contexts*. Routledge.
- Soral, W., Bilewicz, M., & Winiewski, M. (2018). Exposure to hate speech increases prejudice through desensitization. *Aggressive Behavior, 44*(2), 136–146.
- Spurkland, K., Kierulf, A., & Hansen, I. (2023). *Hatkrim*. Gyldendal.
- Store norske leksikon. (2021). Hets. Retrieved from <https://snl.no/hets>
- Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: implications for clinical practice. *Am Psychol, 62*(4), 271–286.
- The Crown Prosecution Service (2022). Hate crime: Public statement on prosecuting disability hate crime and other crimes against disabled people. The Crown Prosecution Service.
- Thomas, P. (2011). 'Mate crime': ridicule, hostility and targeted attacks against disabled people. *Disability & Society, 26*(1), 107–111.
- UNESCO (2023). *Addressing hate speech through education A guide for policy-makers*. UNESCO.
- Vedeler, J. S., Olsen, T., & Eriksen, J. (2019). Hate speech harms: a social justice discussion of disabled Norwegians' experiences. *Disability & Society, 34*(3), 368–383.
- Vergani, M., & Navarro, C. (2023). Hate Crime Reporting: The Relationship Between Types of Barriers and Perceived Severity. *European Journal on Criminal Policy and Research, 29*(1), 111–126.
- Vergani, M., Perry, B., Freilich, J., Chermak, S., Scrivens, R., & Link, R. (2022). PROTOCOL: Mapping the scientific knowledge and approaches to defining and measuring hate crime, hate speech, and hate incidents. *Campbell Systematic Reviews, 18*(2), e1228.
- Wang, K., Silverman, A., Gwinn, J. D., & Dovidio, J. F. (2014). Independent or ungrateful? Consequences of confronting patronizing help for people with disabilities. *Group Processes & Intergroup Relations, 18*(4), 489–503.
- Wang, K., Walker, K., Pietri, E., & Ashburn-Nardo, L. (2019). Consequences of Confronting Patronizing Help for People with Disabilities: Do Target Gender and Disability Type Matter? *The Journal of social issues, 75*(3), 904–923.
- Wayland, S., Newland, J., Gill-Atkinson, L., Vaughan, C., Emerson, E., & Llewellyn, G. (2022). I had every right to be there: discriminatory acts towards young people with disabilities on public transport. *Disability & Society, 37*(2), 296–319.
- Weiss, N. & Strand, A. H. (2020). *Jeg Vet og Snakke Sammen: Verktøyenes endringsteorier*. (Fafo-notat 2020:13.) Fafo.
- Weiss, N., Strand, A.H. & Flatø, H. (2022). *Implementeringsarbeidet i Jeg Vet og Snakkemedbarn.no. Delrapport 2*. (Fafo-rapport 2022:9.) Fafo.
- Wessel-Aas, J., Fladmoe, A., & Nadim, M. (2016). *Hatefulle ytringer – Delrapport*. Rapport 2016:16. Oslo.
- Williams, D. R., Neighbors, H. W., & Jackson, J. S. (2003). Racial/Ethnic Discrimination and Health: Findings From Community Studies. *American journal of public health, 93*(2), 200–208.
- Williams, D. R., Yu, Y., Jackson, J. S., & Anderson, N. B. (1997). Racial Differences in Physical and Mental Health:Socio-economic Status, Stress and Discrimination. *Journal of Health Psychology, 2*(3), 335–351.
- Williams, M. T. (2019). Microaggressions: Clarification, Evidence, and Impact. *Perspectives on Psychological Science, 15*(1), 3–26.
- Wu, J., & Fiske, S. T. (2019). Disability's incompetent-but-warm stereotype guides selective empathy: distinctive cognitive, emotional, and neural signatures. In D. Dunn (Ed.), *Disability: Social Psychological Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.

Vedlegg

Kapittel 3 – Data og metode

Tilleggstabel 3.1 Husholdningsinntekt blant personer med og uten partner. Personer med funksjonsnedsettelse og øvrig befolkning.

	Personer med funksjonsnedsettelse		Øvrig befolkning	
	%	n	%	n
Husholdningsinntekt				
<i>Omtrent hvor mye tjente du før skatt i 2022?</i>				
Under 100 000 kroner	5,0	108	7,0	1 628
100 000–299 999 kroner	11,0	239	5,2	1 215
300 000–499 999 kroner	14,1	305	7,2	1 665
500 000–749 999 kroner	4,4	95	7,7	1 785
750 000–999 999 kroner	0,7	14	2,5	587
1 000 000 kroner eller over	0,5	11	1,5	348
<i>Omtrent hvor mye tjente du og din partner til sammen før skatt i 2022?</i>				
Under 100 000 kroner	0,9	19	0,9	200
100 000–299 999 kroner	1,5	33	1,3	292
300 000–499 999 kroner	6,5	141	3,4	801
500 000–749 999 kroner	16,5	358	9,5	2 200
750 000–999 999 kroner	13,9	300	12,1	2 818
1 000 000–1 499 999 kroner	11,5	249	21,0	4 872
1 500 000–1 999 999 kroner	3,6	77	9,8	2 270
2 000 000 kroner eller over	1,3	27	4,4	1 029
n	2 165		23 255	

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

Lav husholdningsinntekt ble målt som at respondenten, og eventuell partner, tjente under 60 prosent av medianinntekt i 2022. I Nasjonal trygghetsundersøkelse ble deltakerne uten partner stilt spørsmål om egen inntekt, mens deltakere med partner ble stilt spørsmål om samlet inntekt. Den opprinnelige variabelen var inndelt i kategorier (se tilleggstabell 3.1), noe som gjorde det vanskelig å organisere variabelen etter en eksakt grense for lavinntekt og å justere husholdningsinntekt etter forbruksenheter. Vi tok imidlertid utgangspunkt i om deltakerne var aleneboende eller ikke, og om de hadde barn under 19 år. Gitt de opprinnelige inntektskategoriene, ble *lav husholdningsinntekt* målt ved hjelp av informasjon om medianinntekt i 2022 i de følgende husholdningstypene: 1) aleneboende, 2) par uten barn, 3) par med barn og 4) enslig mor/far med barn, og husholdningsinntekten ble klassifisert som lav hvis den var under 60 prosent av medianinntekten i den aktuelle husholdningstypen.³³

³³ 60 prosent av samlet medianinntekt i de ulike husholdningstypene i 2022: 1) 263 400 kroner blant aleneboende, 2) 576 000 kroner blant par uten barn, 3) 794 400 kroner blant par med barn og 4) 364 200 kroner blant enslige mødre/fedre med barn (kilde: <https://www.ssb.no/statbank/table/06944>).

Kapittel 4 – Resultater

Tilleggstabell 4.7a Utsatt for hatefulle ytringer. Personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Lineære sannsynlighetsmodeller.

	Totalt utvalg	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning
Funksjonsnedsettelse	0,053***		
	(0,006)		
Kvinne	0,003	0,019	0,002
	(0,003)	(0,012)	(0,003)
Alder, 24 år eller yngre (ref.)			
25–34 år	-0,022**	-0,067	-0,021**
	(0,007)	(0,036)	(0,007)
35–49 år	-0,042***	-0,041	-0,044***
	(0,007)	(0,035)	(0,007)
50–66 år	-0,060***	-0,137***	-0,055***
	(0,006)	(0,031)	(0,006)
67 år eller eldre	-0,077***	-0,166***	-0,068***
	(0,006)	(0,031)	(0,006)
Utdanning, grunnskole/VGS/fagskole (ref.)			
Høyskole/universitet	-0,004	-0,010	-0,003
	(0,003)	(0,013)	(0,003)
Innvandringsbakgrunn (1./2. gen.)	0,107***	0,130***	0,105***
	(0,006)	(0,025)	(0,006)
Lav husholdningsinntekt	0,012*	0,017	0,011*
	(0,005)	(0,016)	(0,005)
Yrkesaktiv	-0,004	-0,013	-0,002
	(0,004)	(0,016)	(0,004)
Konstantledd	0,072***	0,170***	0,070***
	(0,006)	(0,032)	(0,006)
Antall observasjoner	25 302	2 158	23 144

Tabellen viser regresjoner av utsatthet for personer med funksjonsnedsettelse sammenliknet med den øvrige befolkningen, og separate analyser for personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Hovedaktivitet omkodet til en dikotom variabel for yrkesaktivitet på grunn av multikollinearitet. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ Robuste standardfeil i parentes.

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022.

Tilleggstabell 4.7b Utsatt for hatkriminalitet. Personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Lineære sannsynlighetsmodeller.

	Totalt utvalg	Personer med funksjonsnedsettelse	Øvrig befolkning
Funksjonsnedsettelse	0,025***		
	(0,004)		
Kvinne	-0,003*	-0,015	-0,002
	(0,002)	(0,008)	(0,002)
Alder, 24 år eller yngre (ref.)			
25–34 år	-0,004	0,024	-0,006
	(0,004)	(0,023)	(0,004)
35–49 år	-0,008*	0,026	-0,012**
	(0,004)	(0,020)	(0,004)
50–66 år	-0,011**	-0,014	-0,012**
	(0,004)	(0,017)	(0,004)
67 år eller eldre	-0,017***	-0,028	-0,015***
	(0,005)	(0,018)	(0,003)
Utdanning, grunnskole/VGS/fagskole (ref.)			
Høyskole/universitet	0,000	0,007	0,000
	(0,002)	(0,009)	(0,002)
Innvandringsbakgrunn (1./2. gen)	0,049***	0,064***	0,048***
	(0,004)	(0,018)	(0,004)
Lav husholdningsinntekt	0,004	0,008	0,003
	(0,003)	(0,010)	(0,003)
Yrkesaktiv	0,000	-0,013	0,003
	(0,002)	(0,011)	(0,002)
Konstantledd	0,015**	0,038*	0,014***
	(0,004)	(0,019)	(0,004)
Antall observasjoner	25 326	2 157	23 169

Tabellen viser regresjoner av utsatthet for personer med funksjonsnedsettelse sammenliknet med den øvrige befolkningen, og separate analyser for personer med funksjonsnedsettelse og den øvrige befolkningen. Hovedaktivitet omkodet til dikotom variabel for yrkesaktivitet på grunn av multikollinearitet, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$ Robuste standardfeil i parentes.

Kilde: Nasjonal trygghetsundersøkelse.

Tilleggstabell 4.8. Opplevd hverdagsdiskriminering (EDS-7). Personer med funksjonsnedsettelser. Lineær regresjonsanalyse.

	EDS-7
Kvinne	0,181*
	(0,079)
Alder, 24 år eller yngre (ref.)	
25–34 år	0,315*
	(0,151)
35–49 år	0,135
	(0,150)
50–66 år	0,061
	(0,154)
67 år eller eldre	-0,644***
	(0,178)
Utdanning, grunnskole/VGS/fagskole (ref.)	
Høyskole/universitet	-0,151*
	(0,065)
Innvandringsbakgrunn (1./2. gen.)	0,148
	(0,095)
Inntekt (før skatt), under 299 999 kroner (ref.)	
300 000–699 999 kroner	-0,194*
	(0,086)
700 000 kroner eller mer	-0,188
	(0,133)
Yrkesaktiv	-0,230**
	(0,074)
Synlig funksjonsnedsettelse, ikke synlig (ref.)	
Synlig	0,368***
	(0,095)
Synlig/tydelig av og til	0,202**
	(0,068)

	EDS-7
Konstantledd	2,160***
	(0,162)
Antall observasjoner	1 154

*** p<.001, ** p<.01, * p<.05. Robuste standardfeil i parentes.

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

Tilleggstabell 4.9 Opplevd hverdagsdiskriminering i form av medlidenhet, uønsket/uoppfordret hjelp, infantilisering og stirring. Personer med funksjonsnedsettelse. Lineære regresjonsanalyser.

	Medlidenhet	Uønsket/ uoppfordret hjelp	Infantilisering	Stirring
Kvinne	0,468***	0,178	0,226*	0,114
	(0,093)	(0,093)	(0,102)	(0,090)
Alder, 24 år eller yngre (ref.)				
25–34 år	0,187	0,429*	0,311	0,003
	(0,194)	(0,207)	(0,219)	(0,204)
35–49 år	-0,031	0,135	-0,204	-0,087
	(0,193)	(0,206)	(0,219)	(0,201)
50–66 år	-0,114	0,187	-0,514*	-0,129
	(0,195)	(0,207)	(0,222)	(0,203)
67 år eller eldre	-1,015***	-0,292	-1,280***	-1,073***
	(0,235)	(0,240)	(0,240)	(0,238)
Utdanning, grunnskole/VGS/fagskole (ref.)				
Høyskole/universitet	0,225**	0,070	-0,113	0,171*
	(0,085)	(0,084)	(0,092)	(0,081)
Innvandringsbakgrunn (1./2. gen.)	-0,062	0,016	0,116	0,093
	(0,117)	(0,119)	(0,135)	(0,116)
Inntekt (før skatt), under 299 999 kroner (ref.)				
300 000–699 999 kroner	-0,185	-0,205	-0,171	-0,275*

	Medlidenhet	Uønsket/ uoppfordret hjelp	Infantilisering	Stirring
	(0,113)	(0,113)	(0,123)	(0,106)
700 000 kroner eller mer	-0,121	-0,372*	-0,192	-0,278
	(0,178)	(0,172)	(0,189)	(0,174)
Yrkesaktiv	-0,493***	-0,339***	-0,327**	-0,418***
	(0,098)	(0,094)	(0,103)	(0,091)
Synlig funksjonsnedsettelse, ikke synlig (ref.)				
Synlig	0,992***	1,558***	1,010***	2,350***
	(0,121)	(0,118)	(0,130)	(0,128)
Synlig/tydelig av og til	0,296**	0,442***	0,335***	0,722***
	(0,090)	(0,089)	(0,097)	(0,078)
Konstantledd	2,765***	1,916***	2,491***	1,707***
	(0,198)	(0,212)	(0,227)	(0,206)
Antall observasjoner	1 152	1 152	1 151	1 152

*** p<.001, ** p<.01, * p<.05. Robuste standardfeil i parentes.

Tilleggstabell 4.11 Gjerningsperson, hatkriminalitet. Flervalg. Personer med funksjonsnedsettelse. Prosent og frekvens.

	%	n
Kjæreste, samboer, partner eller ektefelle	4	6
Annet familiemedlem	11	18
Nære venner	5	9
Andre venner eller bekjente	17	29
Ansatte i bofellesskapet	1	2
Personale på institusjon	2	4
Naboer	12	21
Kollegaer på arbeidsplassen	12	20
Kollegaer på dagsenter	< 1	1
Noen på skolen/studiestedet	9	16
Tidligere kjæreste, samboer, partner eller ektefelle	5	9
Fremmede personer (ikke anonyme)	46	78
Anonyme personer	17	30
Tillits-/autoritetsperson (for eksempel trener, lærer, politi, NAV-ansatt, lege, osv.)	25	42
Noen du er avhengig av for personlig pleie (som å kle på deg, vaske deg)	4	7
Andre	8	13
n		169

Kilde: Organisasjonsundersøkelsen

Tilleggstabell 4.13 Hendelsessted, hatkriminalitet. Flervalg. Personer med funksjonsnedsettelse. Prosent.

	%	n
I sosiale medier	36	60
I kommentarfelt/nettforum	14	23
På e-post	5	8
Telefon/via SMS	11	19
I nabolaget ditt	18	31
På skole/stuedsted	11	19
På arbeidsplassen	16	27
På dagsenteret	2	3
Hjemme (f.eks. egen bolig, institusjon)	19	32
Gjerningspersonens bolig	7	11
Annen privat bolig	12	20
På offentlig transport (buss, tog, e.l.)	15	25
Utsted/kafé/restaurant/butikk	27	46
Offentlig tilgjengelig sted (gate, vei, plass, torg, park, skog e.l.)	27	46
Annet offentlig tilgjengelig sted	18	31
Andre arenaer	9	16
n		169

Kilde: Organisasjonsundersøkelse

Fafo

Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning

Borggata 2B, Oslo

Postboks 2947 Tøyen, 0608 Oslo

Sentralbord: 22 08 85 00

E-post: fafo@fafo.no

fafo.no

